

Лезги Газет

Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед ч'ал хуьх!

1920 – йисалай акъатзава

N 36 (10837) хемис 6 – сентябрь, 2018 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

“Лезги газетдиз” РД-дин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникацийрин министерстводин пресс-къуллугъди хабар гайивал, Дагъустандин Къилин грантрин конкурсдин сергъятра аваз, СМИ-рин хиле 10 проектдиз пулдин такъатар чара авуналди, куьмек гуда. СМИ-рин векилар патал тайинарнайва 10 грантди, санлай къачурла, 2 миллионни 750 манат тешкилзава.

Къейд ийин хьи, 10 гранткай 2 (гъар сад - 250 агъзур манат) - милли ч'аларал акъатзавай СМИ-рин журналистрин проектриз, 1 (450 агъзур манат) - экстремизмдикайни терроризмдикай авай хаталувал ачухарзавай телепередачарин цикл гъазуруниз, 2 (гъар сад - 200 агъзур манат) - Интернетда республика хъсан патяхъай машгъурзавай проектриз, 2 (гъар сад - 300 агъзур манат) - журналистри инновациядин тематикадай гъазурунавай проектриз, 2 (гъар сад - 250 агъзур манат) - яшайишдин метлеб авай видеороликар гъазуруниз ва абур райж авуниз, 1 (300 агъзур манат) жегъилрин арада меденивал машгъурзавай проектриз чара ийида. Тамам делилар т'вар кунвай министерстводин сайтда ава.

Шад гьалара

Чирвилерилай

еке девлет авач

Эминхуьруьн мектеб

Ярагъ-Къазмайрин мектеб

Гелхенрин мектеб

Чирвилерин юкьуз Дагъларин уьлкведа цийи 15 школа ачухна. Абурукай 7 йисаралди эцигна куьтягъ тежезвай бур тир. Ахътин бур ишлемишиз вахкун патал федеральный бюджетдай - 433 млн, республикадин бюджетдай 22 млн манат пул чара авунвай.

Къиблепатан Дагъустанда цинин йисуз цийи вад школа ачухнава - Ярагъ-Къазмайрал, Эминхуьре, Гелхена, Табасаран райондин Цуртил ва Хив райондин Къванцилрин хуьрера.

Сулейман-Стальский район

Хазран КЪАСУМОВ

Алай йисуз Чирвилерин югъ Сулейман-Стальский район патал иллаки къетленди, лишанлуди ва яргалди рикел аламукьдайди хъана. Чехибурукай, гуьрчегбурукай сад тир Эминхуьре 440 ученикдиз келдай чкаяр авай пуд мертебадин школадин цийи дарамат ачухна. Эминхуьруьнвиар патал им гъакъикъи сувар хъана. Агъалириз сувар мубаракиз, шад гьалара школа ачухиз, ученикдиз цийи йисан тарс-насибат гуз иниз Дагъустан Республикадин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин руководителдин заместитель Исмаил Эфендиев, Су-

лейман-Стальский райондин къил Нариман Абдулмуталибов, Дагъустан Республикадин Халкъдин Собранидин Комитетдин председателдин заместитель Гьамидулагъ Мегъамедов ва маса мугъманар атанвай. Сифте нубатда, шад мярекатрин вилик адет хъанвайвал, абуру Етим Эминан памятникдал цуьквер эцигна.

Хъсандиз безетмишнавай школадин гъаятда хуьруьнвиар - ученикар ва абурун муаллимар, диде-бубаяр к'ват' хъанвай. Виридак шадвал ква. Инал аялри гъазурунавай концерт гана, абуру устаддиз къуьлерна, манияр лагъана, 3-4-классра келзавай ученикри школадиз, муаллимриз, Ватандиз бахшнавай шиирар келна. Россиядин Федерациядин Гимн тамамарайдалай къулухъ Эминхуьруьн школадин 11-классда келзавай Тельман Рамазанова ва Сабина Султановади уьлкведин пайдах хжажна. Цийи школа ва келунин йис ачухуниз талукъ митингдал райондин къил Нариман Абдулмуталибова к'ват' хъанвай бур тебрикна, эминхуьруьнвиариз цийи школа ишлемишиз вахкун мубаракна, и гуьрчег дарамат эцигуник пай кутур вирибуруз сагърай лагъана, муаллимрихъ - к'валахда, ученикрихъ келунра агалкъунар хъана кланзавайди къейдна. Райондин регъберди ц'и Эминхуьруьн школадиз сифте яз атанвай 31 аялдизни и вакъиа мубаракна: “Къуй цийиз ачухнавай школадай алимар, хъсан пешекарар, чехи де-

режайрин руководителар гзаф акъатрай!” - къейдна ада.

Республикадин къилин патай тебрикар гваз атанвай Исмаил Эфендиев алай вахтунда Дагъустанда образованидин хиле авай гьаларикай куьруь гаф рахана.

- Цинин йисуз Чирвилерин юкьуз чи республикада школайрин партайрихъ 400 агъзур аял ацукьда, абурукай 50 агъзур аял школадиз сифте яз къевезвай бур я. 1-сентябрдиз республикада 5000 ученикдиз чкаяр авай 15 школа ачухнава, 3000 ученикдиз чкаяр авай 9 школа эцигун гъиле къунва, - алава хъуьнуна ада.

И.Эфендиев кадрийрин “Зи Дагъустан” ва “100 школа” проектрикайни рахана.

- Алай йисуз вичин 180 йисан юбилей къейдзавай лезгийрин рик' алай шаир Етим Эминан памятникдал цуьквер эцигдайла, зи рикел 1966-йисуз хуьре эцигиз гъиле къур сифте квалерин хандафра сифте къванер эцигдайла, заз ана иштиракун къисмет хъайи вахтар хкъезва, - лагъана Гьамидулагъ Мегъамедова. - Къе за пуд мертебадин, вичихъ алай аямдин истемешунриз жаваб гузвай спортзал, пищеблок, актовый зал галай школа ачухунин мярекатда иштиракзава. И кардал зун къадар авачир къван шад я. За эминхуьруьнвиариз чирвилерин ибадатхана ачухун мубаракзава, школа эцигуник еке пай кутунай Владимир Васильевасагърай лугъузава.

► 5

Нумрадай к'ела:

ОБЩЕСТВО

...Уьмуьрдин халис мектеб тир

Комсомолда авай йисарилай зун жуван т'вар, кар михъиз хуьз алахъна. Гъихътин чехи къуллугърал хъанат'ани, жув гъа жув яз амукьна: михъивилелди, рик'ин сидкъидалди к'валахзавайди, ришветар къачун тийизвайди, инсанриз куьмек гузвайди, законар, инсанвилдин ерияр вине къазвайди яз.

► 4

ИРС

“Манияр туш, дердияр я...”

Гъайиф хьи, “Садвилдин” къиле акъвазай, чпел халкъдин умуд тапшурмишай ксарчи рик' шадарнач. Халкъдин рик'икай яд хъвана, къуватар садна, халкъдин векилвал ийидай чкадал абур “властный структурайри” къалурай рекъий фена, абурукай лезги халкъдин пак гъиссерин къилин муррад тир - лезги халкъ сад хъуьунин рекъе чан гуз гъазур тир къагъриманар хъанач.

► 6

ОБРАЗОВАНИЕ

Ихътин гьалди шадзавач чун...

“Я багъа чи дидед ч'ал. Вун къадирсузрин гъиле гъатнава. Гуьзелвал гун лазим чкадал ваз къуьк язава. Вун хъуртни туш эхир. Вал а къил таквазвай тежрибаяр тухузва. Са “алим” вун цийи хъийиз алахънава, маса “алим” вун “михъи” ийиз чалишмиш хъанва. Заргарар тушир гъакимарни ви дидарда гъатнава...”

► 8

ТАРИХ

Лезги Гьамди

Тимурленга вири къушун к'вачел къарагъарна. Вичихъ гзаф хъел акатнавайди, вич алцурарнавайди къат'ай пачагъди лезгийар чилин винелай тергда лагъана. И гафар лагъанат'ани, ада мукъаятвал хъена. Адаз лезгийрихъ галаз женг ч'угун вучтин кар ят'ла хъсандиз чизвай.

► 9

ЯШАЙИШ

Къил гъик' акъудин?..

Зегъметдин пенсиядин страховою пай цийи къилелай гъисаб хъийидай ихтияр, ам тайинарайдаял ва цийи къилелай гъисаб хъуьурдалай (перерасчет) къулухъ са йис алатайла, ава. Ик' пенсиядин страховою паюнин къадар страховатнавай касдин къилдинди тир (индивидуальный) лицевой сч'етдиз атанвай страховою взноспилай аслу я.

► 10

ХАБАРАР

Америкада машгъур лезги

2007-йисуз къве миллиондилайни гзаф тираж авай машгъур “Esquire” журналда лезги алимдин интервью чапдай акъатна. Гуьгъуьнлай ам США-дин виридалайни акъуллу 10 касдин жергеда гъатна. В.Юсубова малумарзавайвал, адан тешкилатди ракдин азардиз акси дарманар арадал гъизва.

► 12

Риклел хкана

3-сентябрдиз Махачкъаладин килин майдандал терроризмдиз акси женгина рейсавилин йикъаз талукъ мярекатар киле фена ва абур Дагъустан Республикадин Килин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Владимир Васильева иштиракна. Идан гъакъиндай "Лезги газетдиз" РД-дин Килин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Къайдаяр хуьдай органрин телеф хъайи къуллугъчяр риклел хкунин мярекатда, гъакл РД-дин Халкъдин Собранидин Председатель Хизри Шихсаидова, РД-дин Гьукуматдин Председатель Артем Здунова, РД-дин Килин ва Гьукуматдин Администрациядин руководитель Владимир Ивановани иштиракна.

Сифте нубатда региондин руководителди чпин къуллугъдин везифаяр тамамардайла телеф хъайи къайдаяр хуьдай органрин къуллугъчийриз Мемориалдал цуьквер эцигна. Риклел хкин, ам Россиядин милициядин 90 йисан юбилей къейддайла ачухнай ва мрамардин плитадал жуьреба-жуьре йисара чпин къуллугъдин везифаяр дирибашвилелди, жуьрэтлувилелди килиз акъудай ксарин тварар, фамилияр къьенва.

Республикадин руководителрихъ галаз санал Мемориалдал РД-дин Халкъдин Собранидин депутатри, хейлин министерствойрин, ведомствойрин руководителри, муниципальный тешикатрин килери, къайдаяр хуьдай органрин къурулушрин векилри, гъа гьисабдай яз, Россиядин Силисдин комитетдин РД-да авай Силисдин управленидин руководитель Сергей Дубровина, республикадин прокурор Денис Попова ва МВД-дин министрдин заместитель Агъмед Баталиева цуьквер эцигна.

* * *

Гъа и юкъуз РД-дин Килин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Владимир Васильева терроризмдиз акси женгина рейсавилин йикъаз талукъарнавай республикадин акциядани иштиракна. Адахъ гъакл РД-дин Халкъдин Собранидин Председатель Хизри

Шихсаидов, региондин премьер-министр Артем Здунов, РД-дин Килин ва Гьукуматдин Администрациядин руководитель Владимир Иванов ва РД-дин муфтий, шейх Агъмад Эфендини галай.

Кватл хъанвайбурун вилик рахадайла, В.Васильева террордихъ галаз алакьалу гьерекади са тахсирни квачир вишералди инсанар телеф хъунал гъайиди риклел хкана.

"Терроризмдихъ галаз члугъазвай женгина неинки къайдаяр хуьдай органра, армиядин къурулушра ва махсус подразделенийра къуллугъзавай ксар, гъакл жергедин дагъустанвиарни телеф хкана. Террордин гьерекади себеп яз хейлин муфтияр, кешишар, дингълияр уьмуьрдивай хъана. Абуру террордин вилик пад къун, ислягъ инсанар хуьн патал чпин чанар къурбандна. Террордин инсан такланвилеин идеологияди садазни инсафзавачир. И тегъуьни анжах вири сад хъайила алудиз жеда. Гъелбетда, терроризмдал гъалибвал къазанмишунин карда Владимир Владимирович Путинан роль екеди я. 1999-йисуз Ботлихдиз атайла, ада Кавказ террордикай азад авунин гьерекадик кил кутунай", - лагъана региондин руководителди...

..Вичин рахунар давамаруналди, В.Васильева Махачкъаладин килин майдан цийикла туькьур хъувун патал пулдин такъатар чара авунай Москвадин гьукуматдиз сагърай лагъана.

"Чна и майдан чешнелуди, гуьрчегди ийида. Виридалайни килинди, майдан цийикла туькьур хъувуниз талукъ проектдикай гзаф инсанри веревирдер авуна, чпин теклифар гана. Зун инанмиш я, майдан меркездин агъалийри дамагдайди жеда", - алава хъувуна В.Васильева.

Ада гъакли къайдаяр хуьдай органрин телеф хъайи къуллугъчийрин хизанриз куьмекар гудайдини къейдна.

"Чна вирида и адем ва ислягъвал хвена кьанда. Чун садавайни магълуб тежедайдини риклел хвена кьанда. Чи рагъметлу Игитриз баркалла!" - гъа ихътин гафаралди куьтягъна региондин руководителди вичин рахунар.

Хайи члаларин къайгъуда

Дагъустандин меценатри республикадин школяр дидед члаларин учебникралди таъминарун патал 50 миллион манатдив агъа на пул чара авунва. Идан гъакъиндай муниципалитетрин образованидин управленийрин начальникрихъ галаз гуьруьшмиш хъайи члавуз РД-дин илимдин ва образованидин министрдин сад лагъай заместителдин везифаяр тамамарзавай Ширали Алиева малумарна.

Пулдин такъатар 1-4-классра кьелзавай аялриз ругуд, гъа жергедай яз лезги члалай учебникар къачун патал чара ийида.

"Дагъустан Республикадин бюджетда дидед члаларай ва Дагъустандин литературадай учебникар маса къачун патал 20 миллион манатдин такъатар чара ийидайди къалурнава. А ктабралди тамамвилелди таъминарун патал и къадар пул бес жедач. Гъа са вах-

тунда чпихъ гъал-агъвал авай, ери-бине Дагъустандай тир са жерге ксари сифтегъан школайра кьелзавай аялар милли члаларай учебникралди таъминарун патал гуьгъуьлудакъаз пул чара ийизва. Къенин йикъалди меценатрин гьисабдай алава яз 50 миллион манатдин пул чара авунва", - хабар гана Ширали Алиева.

Къейд авун лазим я хьи, учебникралди таъминарун патал республикадин бюджетдай, санлай къачурла, 220 миллион манатдин такъатар чара ийида. Идакани 200 миллион манат федеральный компонентдин ктабар маса къачуниз акъатдай харжияр арадал хкун патал серфда.

Министерстводихъ авай делилралди, республикадин анжах 58 процент школяр ктабралди тамамвилелди таъмин я. Месела гъялун патал алава такъатар РФ-дин Гьукуматдин резервдин фондунай 2019-йисан сифте килера чара ийида.

Жавабдарвиляй

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Мукъвара, Калужский областдин Обнинск шегьерда киле фейи Общественный халкъдин фронтдин (ОНФ) жегъилрин "Рубеж" форумдин сергъятра аваз, Россиядин Президент В.Путинан тварунихъай уьлкведин президент хкъагъунин сечкийра активнидаказ иштираккай са жерге активистрив ОНФ-дин жегъилрин проектрин департаментдин руководитель Игорь Кастюкевича Чухсагъулдин чарар вахкана. Шадвилелди мадни а кар къейд ийиз кьанзава хьи, Президентди чухсагъул ммалумарай ксарин арада са дагъустанви-ОНФ-дин жегъилрин РД-да авай хиле координатор, Кьиблепатан Дагъустандин жегъилрин Союздин кил, вичин ери-бине Сулейман-Стальский райондин Кварчагъай тир Равидин Абдурагъимовни авай.

"Гуьрметлу Равидин Алимович! Россиядин Федерациядин Президент хкъагъунин сечкийриз гъазурвал акунин ва абур киле тухунин карда активнидаказ иштираккай Квез чухсагъул", - куьрелди къьенвай Чарче.

Риклел хкин. Равидин Абдурагъимов РФ-дин Килин ва Гьукуматдин Аппа-

И.Кастюкевич ва Р.Абдурагъимов (чапла патахъай эрчи патахъ)

ратдин теклифдалди, 7-майди Кремльда Россиядин Президент инаугурация авуниз талукъ мярекатдани иштираккай.

Кьиблепатан Дагъустандин жегъилрин Союздин кил, ОНФ-дин жегъилрин РД-да авай хиле координатор яз, Равидин Абдурагъимова жегъил спортсменриз, алимриз, бажарагълу жегъилриз куьмек гуниз талукъарнавай хейлин мярекатар тешкилзава. Ам "Машук", "Умник", "Поколение Z" ва жегъилриз талукъ ихътин хейлин маса форумринни конкурсрин лауреат я.

Терроризм негъзава

Къагъриман ИБРАГЪИМОВ

3-сентябрдиз Белиж поселоқдин гимназиядин вилик квай майдандал терроризмдиз акси женгина рейсавилин йикъаз талукъарнавай мярекат киле фена.

Ана Дербент райондин килин заместителар Сеидмегъамед Бабаева, Садир Эмиргъамзаева, Белиж поселоқдин кил Рамиз Гъабибулаева, райондин образованидин управленидин начальник Назира Мирзаевади, Дербент райондин имамрин председатель Адил-гъажи Къеибова, райондин терроризмдиз акси отделдин векилри, школайрин директорри, поселоқдин агъалийри ва жаванри иштиракна.

Мярекат ачухай Сеидмегъамед Бабаева сентябрдиз Бесландин школада

киле фейи бедбахтвилеин вакъияяр риклел хкана.

- Къе Бесландин, Буденновскдин, Москвадин, Буйнаксқдин ва Волгодонскдин са тахсирни квачир къурбандар ва чпин къуллугъ тамамардайла телеф хъайи къанун-къайда хуьдай органрин векилар риклел хкидайла, - давамарна ада, - чун терроризмдиз акси акъазунин карда рейсад я. - Неинки са властдин, гъакли чи гъар садан везифа чи къвалав гвай гъар садан уьмуьр хуьн я. Чна, вири къуватар эцигна, террористриз экстремистрин идеологиядиз халис женг малумарна кьанда.

Анал рахай Садир Эмиргъамзаеван, Рамиз Гъабибулаеван, Назира Мирзаевадин гафаралди, ихътин мярекатри уьлкведа ва дуьньяда киле физвай вакъияяр къатлуз куьмекзава, обществода ва уьлкведа киле физвай вакъияйрин гъавурда гъатунихъ игътияж гегъеншарзава. Экстремизм ва терроризм негъдай тербиядин гьиссер гужлу ийизва.

Гимназиядин ученикри мярекатдиз талукъарнавай шиар кьелна ва музыкадинни хореографиядин нумраяр къалурна.

Мярекат, са декъикада кисна акъвазна, терроризмдихъ галаз женгинин гьерекатра телеф хъайибур риклел хкуналди акъалтна.

Лутувал авунай

4-сентябрдиз къуватдихъ галаз алакьалу къурулушрин работникри Махачкъалада "Каспий" Упрдор ФКУ-дин республикадин филиалдин руководитель Мегъамедрасул Омаров къуна. Идан гъакъиндай, Дагъустандин къуватдихъ галаз алакьалу къурулушра авай чешмедал бинеламиш хъуналди, ТАСС-ди хабар гана.

Республикадин прокуратурадин официальный сайтда хабар гузвайвал, Дагъустанда къунвай "Каспий" Упрдор ФКУ-дин филиалдин руководитель Мегъамедрасул Омаров талукъ яз "Лутувал" статьядай уголовный дело къагъарнава.

"Тайинарнавайвал, филиалдин руководителди коммерциядин организациядин генеральный директор, вичихъ автомобильрин рехъ тухун ва цийикла туькьур хъувун патал 2,7 млрд манатдин госконтрактдин гъакли тамамвилелди ва вахтунда гуниз таъсирдай мумкинвал ава лугъуз, алдатмишна", - баян гузва малуматда.

Прокуратурадин делилралди, чиновникдихъ бизнесмендивай 680 миллион манатдин къадарда аваз "откатар" къачудай ниятар авай. 2017-йисан декабрдиз ва 2018-йисан февралдиз ада карчидивай 60 миллион манатдиллай виниз пул къачуна. Къанунсуз гьерекатар мадни давамарунин вилик пад къанун-къайда хуьдай органрин къуллугъчийри къуна.

Расул Гьамзатован йикъар - "Лацу дурнаяр"

Чехи ирсинал ашукъ яз...

Мердали ЖАЛИЛОВ

И йикъара, гьар йисуз адет хьанвайвал, вичиз гьахълудаказ "планетадин шайр" лугъзвай **Расул Гьамзатован йикъар** - "Лацу дурнаяр" сувар кыле тухузва. 2013-йисалай инихъ и вакъиа ЮНЕСКО-дин къаюмвилек кваз вири дуьньяда кьейдзава.

Гъилевай йисузни ам тешкилдудаказ кыле фин патал чи республикадин руководстводи махсус кьарар къабулна, адан бинедаллаз суварин мярекатрин план тукьурнава, жавабдар ведомствояр ва кылдин ксарни тайинарнава.

Ци и сувар 6-сентябрдиз чиниз кьезвай мугьманар къабулунлай гатунзава. 7-сентябрдиз Махачкъалада, Урусрин драмтеатрдин чехи залда, шайр рикел хкуниз талукъ шадвилдин межлис тешкилда. Ана чи республикадин ва гьакъ мугьманринни яратмишдайбурун коллективри иштиракда.

8-сентябрдиз, шайр хайи юкъуз, пакаман сятдин 9-даз адан гьумбетдал цукьвер эцигиз фида ва "Гьамзатован йикъар - "Лацу дурнаяр" сувар ачухун малумарда.

Чехи мярекатар Махачкъалада, Ленинан комсомолдин тиварунихъ галай паркда "Азадвилдин аскердиз" хкажнавай памятникдин вилик квай майдандал кыле фида. Ана чи шегьердин общественностдин векипри, мугьманри, яратмишдайбурун коллективри, школайрин аялри, вузрин студентри иштиракда.

"Лацу дурнайрин" сейр шайрдин хайиди тир Цада хуьре ва сифте яз чи республикада "Лацу дурнаяр" памятник хкажнавай Гунибда, Дербент шегьерда, масанра давам жеда.

Меркездин библиотекайра, музейра, мектебра шайрдин ирсиниз талукъ махсус выставкаяр, клелунар, конкурсар, маса мярекатар тешкилзава.

* * *

Эхъ, Расул Гьамзатован ирс, къамат акъван зурба я хьи, ам рикел хуьнин метлеблу мярекатар, Дагъустанда хъиз, хейлин маса республикайрани, яргъал-мукьвал уьлквейрани кыле тухузва. Адан ирсиникай пай къачуз кланибур кьвердавай гзаф жезва. Гьикъ хьи, ана инсаният, хайи Ватан, халкъ, Дагъустан патал шайрдин кьетлен кланивал, адан руьгъ, несилриз тунвай веси ама.

Ингъе, шайрди вичи гьикъ лагънавта:

- *Зи веси - за кхьенвай зи ктабра ава. Ам Дагъустандин кьезмай несилриз тазва. Зав лагъайтла, зи Дагъустан зи чехи бубайрилай агакъна. Ам зи кланивилдин, умудрин, шадвилдин уьлкве я. Ам гзаф гуьрчег рушарин, такабурлу дигегилийрин ва итмрин ватан я. Дагъустан зи мулаткани*

я, Кумарини я, уьмуьрдин чархни я, зи чехи къалабулухрин дагъ Ахульгони я. Ибур вири хуьх. Абур галачиз я зи уьмуьр, я зи хайи дагъларни авач.

За и дуьньядай а дуьньядиз хьсанвилдин, мергьяматлувилдин, гуьзелвилдин са затни тухузвач. Гъавилляй за тлалабзава - жуван Дагъустан хуьх. Хуьх ва жезмай кьван адан баркаллу тивар мадни виниз хкажа! Дагъустан - им куь гьакъикъи уьмуьр, куь лайхлувал ва куь кланивални я. Адан адетар писбур туш - абур хуьх ва абурал кьимет эциг. Адан лишанар, къаматар садни эйбежербур туш - абур куьне дамахдивди давамара ва баркалла алаз хуьх. Адан халкъарин къадар тлимил я - гъавилляй абур генани кьетлендиз клан хуьх.

Зун я Флоренциядани, я Венециядани кучукмир - Дагъустанда кучук. Ана хкажзавай "Лацу дурнайрин" гуьмбетдивай са акъван яргъани ваъ, я са акъван мукьванни. Ахътин чка Тарки-Тау дагъдал жагъида. Ана лал гъа патав хъиз зи Патиматан сурни гва. Анлай чун чи кылелай лув гузвай дурнайрин циргъинихъ галаз, дагъларин куклушрихъ галаз рахаз жеда. А дагъларин яхадиве датлана къалабулух квай Каспийдин лепейр секин жезва. Анлай чун чал кыл чуьгъаз атай ксаривни, чун клан хъайи ва чун рикел хуьзвай, чаз кланивал хуьзвай инсанрихъ галазни рахада. Анлай чаз зун кьекъвей вири дуьнья аквада, жув хайи Цадани, жува клелай Москван, зун хъайи Кремлни, Кябени, Меккани аквада, абур эбеди яз чахъ галаз санал жеда.

Зи сурал накъвар сифтени-сифте Цададай къачу, дуьньядал зун адан векил тир. Адалай кьулукъ вири дуьньядайни накъвар гъваш.

Зи сурун кьван акъван кьакъандини ийимир, заз зурбавилер клан хъайиди туш. Къванцел анжах са гаф - "Расул", эгер тлимил яз акуртла, алава хъия - "Гьамзатов"...

Махачкъаладин юкъвал за вирибуруз машгъур тир, жуван алахъунралдини такъатрихъ эцигиз тур клвал тазва. Ана зун гзаф йисара яшамаш хъана. Ана гзаф чкайрай атай инсанри ял яна. Абуру зи кваликай гьакъикъи утагъ тукьлуьрна. Эгер государстводиз клан хъайитла, вахкайтлани жеда. Эгер клан тахъайтла, куй ана зи аялар яшамаш хъурай.

Амай маса ирс зи шиьрарни поэмаяр я. Зи гъилелди кхьенвай чарар-цларар я. Зи гъилин хатлариз килиг хъувун Бисавалиевавай тлалабайтлани жеда. Мумкин я, а кхьинрин арада са гьихътин ятла фикирар авай чарарни хъун. Зун са акъван жуван кхьинрин кьай-

гъуда хъайи кас туш, гъавилляй гзаф затлар завай эхирдал кьван кхъизни хъанач. Фад алатай вахтара кхъей затлар гуьгъуьнлай заз жагъинни хъийизвачир. Шейтланрин гъиле гъатай хъиз. Гзаф затлар, аквар гъаларай, тамавилелди квахънава. Базардилай квализ кхъезвай ахмакъдивай реке квахъай ичер хъиз.

Виридалайни завай квахъай багъа шей зун паталди "Зи Дагъустан" повестдин пуд лагъай ктабдин (паюнни) рукопись я. Гьикъван алахънатлани, залай ам жагъур хъийиз алакънач.

Адалай алатайла, важиблу клвалах "Вахтар ва рекеьр" я. Им зи эхиримжи шиьррикай ибарат кватал я. Ана "Патимат" тивар алай поэмадин сад лагъай пай, "Кавказ" шиьр, "Чулав яцик" поэма, "Пуд лагъай паб" тивар алай поэмадай чукар ава. Эгер хъсандиз кьекъвейтла, за фикирзава, Бисавалиевазни Абдурагъманаз абур жагъида.

Виридалайни заз багъа тир ва кхъена агакъ тауунвай пуд лагъай ктаб Магъмудазни Марьямаз талукъди я. Абурун повесть гзаф пашманди, тлални гьакъван кьатиди ва бедбахтди тир. Гъатта-Ромеодилай ва Джульеттадиланни артух. Анжах а повесть кутьягъун патал зи руьгъда Шекспир бес жезвачир. За фикирзава хьи, и эсердин бязи чукар чапдиз акъуднайтлани жедай. И карни, белки, Бисавалиевадай алакъин.

Кьуд лагъай ктаб "Дингир-Дан-гарчу" я. Са вахтара гъатта ам за лакаб тир. Корней Чуковскийдини Нуратдин Юсупова заз гзаф сеферра и тивар алаз дагъвийрин камаллу махарикай ибарат шиьратдин ктаб акъудунин меслят кьалурнай. Ятлани и клвалахни кутьягъиз тахъана амуькна.

Вад лагъай ктаб заз Халил Мусаясулан кьисметдикай кхъиз кланзавай. За гъатта адан хтулдиз жува фикирдиз кьачунвай ва кхъена кутьягнавай кьве пай клелъни авуна. Амма жуваз адан шиклар аквадай мумкинвал авачиз, художникдикай чехи эсер кхъиз заз кьуватар бес хъанач. Вични - шиьррин жанрда. Ахпани, художникдин шиклар акурла, зун маса клвалахди вичел желбнавай. Шайрдиз вуч хъайитлани кьалур тийидай ихтияр ава. Анжах шайрдикай са затни чуьнуьхна виже кьведач...

* * *

"Весидай" аквазвайвал, шайрди вичин экуь вири умудар и дуьньяда тунва. Кылин месэла, мад сеферда тикрарзава, - им Дагъустан ва Чехи Россия, сад яз, санал алаз, абурун битаввал мадни мягкемарун ва хуьн я.

("Веси" лезги члалаз элкьуьрайди Мерд АЛИЯ).

Тивар хкажна...

Шагъбала ШАГЪБАЛАЕВ

Расул Гьамзатов 1923-йисуз Хунзах райондин Цада хуьре Дагъустандин халкъдин шайр Цадаса Гьамзатан хизанда дидедиз хъана. Ватандин Чехи дяведин йисара Расула сифтегъан шиьрар кхъиз башламишна. Ада Буйнакск шегьердин муаллимар гъазурдай училищеда, гуьгъуьнлай Москвада М.Горькийдин тиварунихъ галай Литературный институтда клелна. 1948-йисалай уьмуьрдин эхиримжи йикъаралди Расул Гьамзатова Дагъустандин писателрин Союздин правленидин председател яз клвалахна. Ада и тешкилатдиз регьбервал гузвай йисара Дагъустандин эдебиятдиз члалан бажарагълу устадрин десте атана. Абурун жергеда Алирза Саидован, Фазу Алиевадин, Газимбег Багаднован, Мегъамед Атабаеван ва цудралди масабурун тиварар райж хъана.

Бажарагълу ва камаллу шайр Расул Гьамзатован яратмишунар кьве сеферда Сталинан премийриз лайихлу хъана. "Къакъан гъетер" ктабдай адан лайихлувилер Ленинан премиядалди кьейдна. Советрин эдебиятда къазанмишай агалкъунриз килигна, Расул Гьамзатович Гьамзатоваз 1973-йисуз Социализмдин Зегьметдин Игит лагъай чехи тивар гана. Адан яратмишунриз халкъарин арада дуствал мягкемарунин, ислягъвал хуьнин, муьгъуьббатдиз вафалу хуьнин, намуслувилдин ва зегьметкешвилдин гьиссер хас я.

Расул Гьамзатован "Дурнайрикай" кье дуьньядин халкъарин мани хъанва. Дагъустандин тивар къадайла, Расул Гьамзатован тивар рикел гъизва.

Советрин девирдин машгъур шайр ва литературовед Сергей Наровчатова икъ хъенай: "Эгер цуд хъсан, бажарагълу шайрдин тиварар яхъ лагъанайтла, за лугъудай: "Ва Расул Гьамзатов". Рекеьм тимиларна, пудал авуднайтла, мадни тикрардай: "Ва Расул Гьамзатов". "Са шайрдин тивар яхъ лагъанайтлани, за хълагъдай: "...Расул Гьамзатов". Гьакъикъатдал гьалтайлани, гьакъ яз амуькзава: Расул Гьамзатов дуьньядин майдандин шайр я.

Шайрдин юбилейдин вилик за адан са шумуд шиьр таржума авуна.

Расул Гьамзатов,
Дагъустандин халкъдин шайр

Эпиграммаяр

Вичин тиварунихъ галай колхоздин правленидиз Гьамзат ЦАДАСАДИН чар:

Накъ ахварай акуна заз буба зи, Вилер адан хъиле авай, куьклевна. Секиндаказ ада чарчел - табагъ тир: "Чи колхоздин идарадиз", - кхъена. Кьведакай сад тлалабзавай бубади: - Квез ачухдиз лугъузва за, ягъсузар! Чуьнуьхунрал дапар жеда тубадин, Тахъайтла за зи тивар кьулукъ вахчуда.

* * *

Мукьвал-мукьвал жанраяр дегишиз кхъизвай эдебиятдиз:

Жагъурунра тешпиь я вун кьуншидиз: Зи кьуншиди йиса са паб рахкурна. - Вучиз акъ я? - хабар кьурла гъейрида, Жаваб гудай: "Сивин тежез акурла!" Ваз лугъуз клан я заз, стха кьелемдин: На жанраяр гзаф къадар дегишна, Аял жезвач-алад патав тлеибдин, Белки, са кар авач папан айибдин.

* * *

Вичикай пьеса кхъей автордиз Ирчи КАЗАКА лагъай гаф:

Уьмуьрда заз акуна дерт яргъалди, За авайвал лугъузва ваз, чилин хва, А пачагъдин зиндан, къамчи шамхалдин Са затни туш ви эсердин вилик, хва!

* * *

Вахъ ви чирвилер хъана кланда лагъана, жаваб гайила, "Гомер" Стлал СУЛЕЙМАННИ савадсуз тир" лагъай шайрдиз:

Хуькуьрмир на чешнейрик, Михъи церин чешмейрик. Авай къадар буьркьуьбур - вири жедач Гомерар. Авай къадар бишибур Бетховенар туш вири. Авай къадар кьецибур туш хва, Гъажу Мураддар, Лекеьр туш вири кьушар, ава лугъуз цлакурлар.

* * *

Тек шайрдиз:

Ви халкъдихъ мад авач гъейри ашукъар. Хийирлу яз, и кар вуна кьатланва. Ви пешедай кьвед лагъайди атанвач. Атанайтла, ви рагъ фадлай акланвай.

(Шиьрар лезги члалаз элкьуьрайди Ш. ШАГЪБАЛАЕВ я).

Комсомолдин - 100 йис

...Уьмуьрдин халис мектеб тир

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Советрин девирда, школадилай эгечна, уьлкве, халкъ патал зегьмет члугвадай, къуллугъдай инсанар гъазурзавай. Гъа и ва акъалтзавай несил халис ватандашар яз тербияламышунин карда комсомолди къетлен чка къазвай. Комсомолдин сифтегъан организацияр школайра, вузра, военный частара, карханайра, майишатра, идарайрани... кардик квай. Зара Агьмедовна ЛАТИФОВА комсомолдин жергейриз школада гъахъна. Ахпа адакай комсомолринни жегьилрин халис башчи хъана. Къе и баркаллу, зурба дережайрив агакънавай дишегълиди алатай йисар, комсомолрихъ галаз санал авур хейлин крар рикел хкизва.

■ Зара Агьмедовна, Квез, школа акъалтнарнамазди, ВЛКСМ-дин Мегъарамдхуьруьн райкомдиз къвалахал теклифнай. Им тек-бир жедай кар тир. Адан бинедя вуч авай? - хабар къуна за.

- Гьелбетда, зи чалишмишвилер, зун келунив, жуван везифайрив эгечзавай тегьер. Мегъарамдхуьруьн 1-нумрадин юкъван школада зун чешнелубурук акатзавай. Гъам келунай, гъам комсомолдин тапшуругъар тамамарунай, гъам жув хъсандиз тухунай ва ученикрин производстводин бригадада къвалахунай. Вири и крар фикирда къуна, аз ВЛКСМ-дин Дагъустандин обкомди гъурметдин грамотани ганай. А члавуз за 9 лагъай классда келзавай. Комсомолдин райкомда къвалахзавайбурузни зун хъсандиз чир хъанвай. Школа куьтягъайла, абуру аз къвалахни теклифна - зал учетдин сектордин заведующийдин ва рушарин арада гъавурдик кутунин къвалах тухудай секретардин везифаир иктибарна. Четин хъанатлани, за кар къуллухъ янач, члехи юлдашрин патай жуваз гаф къведайвал авунач. Дагъустандин университетда келдайлани, зун чешнелубурун, активный общественникрин жергейра авай. Зи чалишмишвилер ректоратди, деканатди, комсомолдин обкомдини къейднай.

Жегьил вахтар рикел хкунихъ галаз сад хъыз аз лугъуз кланзава хъи, комсомолди гъар са жегьилдин уьмуьрда къетлен чка къуна, уьмуьрдин гурарай винелди лайихлувилелди экъечлиз куьмекна. Жегьил несил дуьз къацла аваз тербияламышунин карда комсомолдилай гзаф крар аслу тир. Чи бубайрин адетар давамаруналди, комсомолдин къуллугъчийри акъалтзавай несил члехибуруз гъурмет ийиз, зегьметдал рикл алаз, гъиле къур хъсан крар къилиз акъудиз, юлдашриз герек куьмекар гуз, жуван хивез жавабдар везифаир къачуз вердишарзавай. Гъайиф хъи, къе ихътин хъсан адетар кваз хъазмач ва

ида гъич гуьзлемиш тавур татугай нетижайрални гъана. Абуру чаз гъар йикъан уьмуьрдай акъазва.

■ Гъахъ я, инсанрин къанажагъда, руьгъда, гъар йикъан яшайишда цийивилер, зиянлу дегишвилер арадал атанва. Ибуру "перестройкадин" бегьерар я. Комсомолриз регьбервал гузвай йисара Куь везифаир гъихътин бур тир?

- ВЛКСМ-дин райкомдин сад лагъай секретарь хъун хиве гъатнавай еке жавабдарвал тир. Адан заланвилек аклаж жедай ихтиярни авайди тушир. И кар фикирда къуна, зун сифте нубатда райондин жегьилрин арада дуствилин, сада-садаз куьмек гунин къени алакъаяр арадал гъиз алахъна. Гъа са вахтунда абуруз ашкъидивди къвалахдай, яратмишунрал машгъл жедай, азад вахт менфятлувилелди акъуддай шартларни тешилилиз чалишмиш хъана. Идахъ галаз сад хъыз, комсомолдин сифтегъан организацирин къвалах цийи дережадиз хкаждай, тербиядин месэлайриз артух фикир гудай серенжермарни къабулиз алакъна. Гъар са жегьилдив, адан дердийрив, истемешунрив гъавурда аваз, инсанвилелди эгечлуни киди абурун патайни дуьзгъун жаваб агакъзавай, яни жегьилрин чпин вилик эцигай тапшуругъар намуслувилелди, уьткъемвилелди тамамарзавай.

Комсомолдин райкомдин бюродин регьбервилек кваз совхозрани колхозра комсомолринни жегьилрин производственный 55 бригада тешилнай. Са куьруь вахтундилай абуру чпикай акл хабар ганай хъи, багълара, салара, фермайра къазанмишзавай агалкъунар рикл шадардай бур тир. Са шумуд мисал "Фрунзенский" совхозда комсомолдин райкомдин бюродин член Гъажиев Мамеда регьбервал гузвай майвачийрин бригададин нетижаяр йисалай-суз бегьерлур бур жезвай. Жегьилрини комсомолри гъар са гектардай 300 центнердилай гзаф помидорар къватлзавай.

"Ленинский" совхозда комсомолринни жегьилрин багъманчивилин бригадаяр гзаф авай. Абуру емишар къватлуни планар къведпуд сеферда ацлурзавай. Им гъакъисагъ зегьметдин, къелемрихъ, багълари хъсандиз гелкъуьнин нетижа тир.

Гьелбетда, зарбачивилелди къвалахзавай жегьилрин нетижайрикай чна вине авай идарайризни хабар гузвай, абурун агалкъунрикай газетрани хъызвай. ВЛКСМ-дин ЦК-ди абурун баркаллу зегьмет гъурметдин грамотайралди къейднай.

Жегьилар зегьметдал рикл алаз вердишарунихъ галаз сад хъыз, чна абуруз ватанпересвилер тербия гудай махсус программани туькуьрнавай. И карда чаз Ватандин Члехи дяведин ва зегьметдин ветеранри, партиядин тежрибалу работникри, орденрин, медалрин сагибри куьмек гузвай. Чна ветеранринни

жегьилрин, школьникрин гуьруьшар муьквал-муьквал тешилзавай.

1978-йисуз комсомолдин 60 йисан юбилейдихъ галаз алакълу яз ВЛКСМ-дин Мегъарамдхуьруьн райкомдиз къвалах чешнелудаказ тешиллунай ва комсомолдин вилик лайихлувилерай ВЛКСМ-дин ЦК-дин гъурметдин грамота ганай. Ихътин грамотаяр чаз мадни са шумуд сеферда ганай. Комсомолринни жегьилрин коллективрин арада соцсоревнование гегьеншарунай ва производствода виниз тир агалкъунар къазанмишунай чи организация ВЛКСМ-дин ЦК-дин гъилляй-гъилиз къведай Яру пайдахдиз лайихлу хъанай. Ихътин пайдахар чна пуд сеферда къачунай.

Чна Азербайжан Республикадин Къусар райондин комсомолдин организацирихъ галаз дуствилин алакълу хуьзвай. Ара-арачун абуруз ва абуру чаз мугъман жедай. Зегьметчи коллективра, производстводин къвенкъевичийрихъ, келунра тафаватлу жезвай жегьилрихъ галаз гуьруьшар, тежриба къачунин мярекатар, гъакъни концертар тешилгъдай.

Жегьилрин уьмуьрдиз талуьк са месэла-ни чна фикирдай акъуддацир. Дердияр лагъай-

тла, садни къвед жедачир: къвалахдалди таьминарун, вузрик экечлун, жегьил хизанриз къвалер эцигдай участокар чара авун, аялар бахчайра тун, гъатта туьквенрай герек метягъар маса къачун, мехъерарзавайбурун дердияр туькълурун ва ик мад... Жуван патав атай гъар са касдиз куьмек гуз алакълула, гъевес мадни хкаж жедай, уьмуьрдилаи рази яз амуькдай.

Авайвал лагъайтла, зун патал комсомол уьмуьрдин халис школадиз элкълена. Комсомолда къвалахай йисара къачур тежрибади, хиве гъатай везифайри, халкъдин гегьенш къатарихъ галаз хъайи рафтарвилери заз гележегда республикадин дережада члехи къуллугърал зегьмет члугвадай ва жув жувалай рази яз амуькдай мумкинвал гана.

■ Зара Агьмедовна, дугъриданни, Куьн лезги дишегълирикай лап члехи къуллугърал хъайибурукай сад я. Ахътин дережайрин пар Куьне Куь къуьнерал гъикл гъиссдай?

- Государстводин метлебдин жавабдар къуллугъ киле тухун, гьелбетда, регъят кар туш. Ви гъиле гзаф мумкинвилер жезва, гъар садалай нефсинин вилик падни къаз алакълула. Обществодин итижар къуллухъ таз хуси итижар вине къазвайбуруналди расалмиш хъана. Гъа комсомолда авай йисарилай зун жуван твар, кар ми хъиз хуьз алахъна. Гъихътин члехи къуллугърал хъанатлани, жув гъа жув яз амуькна: ми хъивилелди, риклин сидкъидалди къвалахзавайди, ришветар къачун тийизвайди, инсанриз куьмек гузвайди, законар, инсанвилер ерияр вине къазвайди яз. Гьелбетда, ихътин ерияр себеб яз, бязибуруз такан жезвайтлани, бязибуру пехилвалзавайтлани, писвал ийизвайтлани, къурхуяр гудай бур хъанатлани, зун, лугъудайвал, садан клиринайни фенач. Гъавилляй вине авай ксари зал жавабдар къуллугъарни ихтибарна.

Куьруь къейд. Вичи къуллугърин тварар къуначтлани, и кар чна ийида. Зара Агьмедовнади КПСС-дин Агъул райкомдин 2-секретарвиле, Мегъарамдхуьруьн райондин исполкомдин председателвиле, КПСС-дин Дагъустандин обкомдин партиядин тешиллувилерин къвалах тухудай, ахпа алишверишдинни яшайишдин рекъай къуллугъдай отделрин заведующийвиле, ДАССР-дин недай-хъвадай промышленностдин, яшайишдин рекъай таьминардай министрвиле, КПСС-дин Мегъарамдхуьруьн райкомдин 1-секретарвиле, РД-дин Гъукуматдин ва юстициядин министрстводин консультантвиле къвалахна. З. Латифова 1980 ва 1995-йисара ДАССР-дин Верховный Советдин депутатвиле хъяна. Ам РД-дин государстводин къуллугъдин лайихлу работник я. Эхъ, Советрин девирда комсомол жегьилар тербияламышунин, абуру члехи уьлкведин халис, къанажагълу граждана хъунин карда эвезиз тежер хътин важиблу школа тир.

Жегьилрин
гьерекал

Хийир ЭМИРОВ

Пачагъдин Россияда Октябрдин инкъилаб гъалиб хъунихъ галаз алакълу яз государстводин къурулушра цийи тешиллатар арадал къвез гатлунна. 1918-йисан 29-октябрдиз Москвада Россиядин Жегьилрин Коммунистический Союз тешилна. Адал "Комсомол" тварни акълтна. Советрин Россиядин общественно-политический уьмуьрда ва жегьилрин гьерекалдин тарихда ихътин тешиллат арадал атун зурба вакиадиз элкълена. Инкъилабрихъ галаз алакълу тежрибада ва жегьилрин гьерекалдин тарихда сифте яз вичин везифайрал, макъсадрал, туькълур хъунал ва къвалахдин хуси къайдайрал гъалтайла политический маса са организациядизни ушар тушир, гзаф махлуьктар квай къилдин къвалахдин къайдайрал амалзавай жегьилрин гьерекал арадал гъана. РКСМ арадал гъунихъ галаз алакълу яз уьлкведа жегьилрин арада Марксизмдин - Ленинизмдин идеология гегьеншарун регъят акъазна.

Къейд авун лазим я хъи, Дагъустанда жегьилрин тешиллат са тилим геж хъиз арадал атана. Советрин власть малумарайдалай гуьгъуьниз Дагъустан граждана дяведин цла гъатна. Советрин гъукумдиз акъвалзавай къуватарни Дагъларин уьлкведа хейлин амай. И кар себеб яз анжах 1920-йисан гатфариз Дагъустанда комсомолдин сифтегъан организацияр арадал къвез гатлунна. И кардиз Дагъларин Уьлкведа советрин гъукум мягккмардай мураддалди атай Яру Армиядин политработникри ва Порт-Петровск, Дербент, Къизляр, Темир-Хан-Шура шеьгерин коммунистри, яру партизанри еке куьмек гана. Яваш яваш коммунистрин, инкъилабчийрин таьсир, активвал пара авай хуьрерани жегьилрин тешиллатар арадал гъиз башламишна.

Комсомолдин тарих екеди ва баркаллуди я. Советрин уьлкведа киле феийи зурба вири вакиайра комсомолдин векилри гъевесдивди, ашкъидивди иштиракна. Абуру члехи уьлкведин гзаф регионра, шеьгерра карханаяр, имаратар эцигна, хуьруьн майишат къвачел акълдарна. Ватандин Члехи дяведа рикелай тефидай къегавилер къалурна. Са рахунни алач, абурун арада Дагъустандин комсомоларни авай. Агъзурралди гадайрини рушари фашистрихъ галаз киле феийи женгера дирибашвал, уьткъемвал, жуьрэтлувал къалурна. Дяведилай гуьгъуьниз абуру неинки республикадин, гъакъни уьлкведин чкланвай халкъдин майишат къвачел ахкъалдар хуьвун патал гъакъисагъвилелди зегьмет члугуна.

Дагъустандин комсомолди республикадин экономика вилик тухуник, акъалтзавай несилдиз ватанпересвилерин, интернационализмдин тербия гуник еке пай кутуна. Республикада комсомолринни жегьилрин бригадаяр тешилна, пешекарвилер устадвал хкаждай конкурсар киле тухвана. Жегьил алимрин ва пешекаррин школар, илимдинни техникадин рекъай жегьилрин бажарагъ хкаждай курсар ачухна. Студентрин эцигунардай отрядар кардик кутуна.

Комсомолдин тарих - им чи уьлкведин баркаллу тарихни я. 1990-йисара советрин уьлкведа киле феийи дегишвилер себеб яз комсомолрин тешиллатар амуькначтлани, жегьилрин гьерекал акъвазнач. 1991-йисуз Дагъустандин комсомолдин организация Дагъустандин жегьилрин демократический Союздиз элкълурна. 1997-йисуз республикада "Дагъустандин жегьилрин Союз" твар ганвай организация арадал гъана ва ам Россиядин жегьилрин Союздик эгечна.

Шад гьалара

Чирвилерилай

еке девлет авач

1 ◀

Тебрикдин келимаяр гваз мярекатдал Етим Эминан музейдин директор, хуьруьн агьсакьалрин советдин член Гьайбатулаь Манатилев, школадин диде-бубайрин комитетдин председатель Абидат Гьамидова ва масабурни рахана.

Школада 2018-2019-келунин йис башламыш хун лишанламишзавай сифте зенг 11-классдин ученик Эльман Рамазанова ва 1-классдин ученица Саибат Ражабова яна.

Эцигунрин подрядчик "ООО Стройоригинал" компаниядин векил Ажисаид Пирмегьамедова вичин тебрикдилай кьулухь школадин директор Рагьман Османовав шартлуни кьулеь вахкана.

Гьихьтин шад мярекат, сувар хьурай пишкешар галачир?! Школадиз райондин кьил Нариман Абдулмуталибова - компьютер ва музыкальнй комбайн, Исмаил Эфендиева спортдин тадаракар багьишна.

Исмаил Эфендиева, Нариман Абдулмуталибова, Гьамидулаь Мегьамедова, Эминхуьруьн школадин 1-классдин ученик Алимурад Мурадагьаева цийи школа ачухунин лишан тир яру лент атлайдалай кьулухь вири гуьзел дараматдиз гьахьна. Мугьманар ана кьекьвена, тамашна, аялар чпин классра ачух тарсуна ацукьна.

Меьгарамдхуьруьн район

чи мухбир

Чирвилерин юкьуз Меьгарамдхуьруьн райондин Ярагь-Кьазмайрин агьалияр патални шадвилини вакьиа - цийи школа ачухунин мярекат кьиле фена. Пуд сменада келунин кьайда арадай акьудуниз талуь федеральнй программадин сергьятра аваз ачухнавай и школа эцигиз 2017-йисуз башламышнай. Гила ина чкадин ва сергьятчийрин аялривай чирвилер кьачуз жеда.

Школа ачухунин мярекатда райондин кьил Фарид Агьмедова, Дагьустан Республикадин культурадин ирс хуьнин Агенстводин реьгьбер Заур Кьагьриманова, РД-да РФ-дин МВД-дин управленидин начальник Сахават Сахаватова, РД-дин Кьилин советник Мусафенди Велимурадова, кадрийрин "Зи Дагьустан" конкурсдин гьалибчи Тимур Велиханова ва масабур иштиракна.

Аялриз алай аямдин геьенш школада чирвилер кьачудай мумкинвал гунай Фарид Агьмедова Россиядин Президентдиз ва Республикадин кьиле авайбуруз сагьрай лагьана, и кардик чкадин агьалийри кутур пайни

кьейдна. Ада члехи жезвай несилди хьсан чирвилер кьачун патал кьулай шартлар арадал гьунин чарасузликайни лагьана. Эхирдай Фарид Агьмедова ярагьвийрив ДГТУ-дин ректор Тагьир Исмаилован патайни чими келимаяр-тебрикар агакьарна.

Заур Кьагьриманова кьватл хьанвайбур Дагьустандин Кьилин патай тебрикна. Келунин цийи йисан велик аялрик Сахават Сахаватова, Тимур Велиханова ва амай мугьманрини руьгь кутуна.

Концертдилай, мугьманри авур тебрикдилай кьулухь школа ачухунин лишанлу лент атлана ва мугьманар школада - кабинетра, спортзалда, столовойда, актовый залда кьекьвена. Аялар и вахтунда чпин классра ацукьнавай, муаллимри тарсариз тади ийизвай.

Школа алай аямдин техникадин такьатралди таьминарнава. Ина ученикар, муаллимар патал вири шартлар тешкилнава.

Директордин кабинетда мугьманри махсус журналда чпин фикирар, тебрикар кьхьена.

Абуру школадин гьаятрани сейрна. Ина хьсандиз тадаракламишнавай спортдин са шумуд майдан, аялар кьугьвадай майдан ва ял ягьун патал гьевечи багь тьукьурнава.

Кьурагь район

Чирвилерин юкьуз Кьурагь райондин Гелхенрин хуьруьн школадин ракарарни шад гьалара ачухна. Гзаф йисара эцигиз хьайи ам ишлемишиз вахкана. Гьилера цукьверин клунчар, кьула портфелар авай аяларни гележегдин несил тербияламишунин кьастунал алай муаллимар цийи школадиз фена.

Шадвилини мярекатда РФ-дин Госудмадин депутат Абдулгьамид Эмиргьамзаева, РД-дин Халкьдин Собранидин депутат Сейфулаь Исакова, РД-дин Арбитражнй суддин председател Абумуслим Алиева, "Дагьустандин энергосетевая компания"

АО-дин директор Муртазали Гитинасулова, РД-дин МЧС-дин министрдин заместитель Жаруллаь Моллаева, "Альясн" ООО-дин реьгьбер Абдул Мирзебутаева, райондин виликан кьил Даир Эмиргьамзаева, Гелхенрин хуьруьн кьил Умалат Гьайдарова, райадминистрациядин векилри ва масабур иштиракна.

100 ученикдиз кьелдай чка авай школа ачухунин лишанлу яру лент Абдулгьамид Эмиргьамзаева, Сейфулаь Исакова, райондин образованидин отделдин начальник Рамазан Катибова, Гелхенрин школадин директор Рамазан Рамазанова атлана.

А.Эмиргьамзаева ва анал рахай масабур и школа эцигна кьутьгиз куьмекай Дагьустандин Кьилин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Владимир Васильеваз сагьрай лагьана, гелхенвийриз сувар мубаракна.

Ахцегь район

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

1-сентябрдиз, Чирвилерин юкьуз, гьукматдин реьгьбарни кьулугьчийр мектебриз мугьман хьун хьсан адетдиз элкьвенва. И

сеферда Ахцегь райондин кьил Осман Абдулкеримов вичин заместитель Алмас Шуаев, райсобранидин председател Абдулкерим Палчаев, образованидин управленидин начальник Алмас Гьажиев галаз Ахцегьрин умуми образованидин 1-нумрадин школадиз

мугьман хьана. Чирвилерин йикьан шад мярекатда гьакл РД-дин государстводин закупкайрин Комитетдин председателвилеин везифаяр тамамарзавай Жафар Гьажибегова ва маса юлдашри иштиракна.

Аялриз сувар мубаракнавалди ва мугьманар тебрикуналди, мярекат школадин директор Сафинат Мамаевади ачухна ва гаф муниципалитетдин кьил О.Абдулкеримоваз гана.

- Заз кье гьиле цукьвер аваз, цийи парталар алаз сифте яз школадиз атана, партарихь ацукьдай гьевечи аялриз и югь мубаракиз канзава. Кьуй кьез школадикай кьвед лагьай кьвал хьуй! Хушбахт гележег чна кьехь галаз алакьалу ийизва. Дерин чирвилер ва хьсан тербия кьачудай кьулай шартлар яратмишун патал чун алахьзава. Ик, райондин вири школар ремонтнава, хатасузвал таьминаруни серенжемар кьабулнава. Муштулухдин хабар: чи баркаллу рухьаяр - меценатар тир Абдулкерим Палчаеван ва Феликс Байрамован куьмекалди цли Ахцегьрин 1-нумрадин ва Кьурукаларин хуьруьн школар республикадин "100 школа" программадик акатна, дуьзмишзава. 11-классдин жаванриз, агалкьунралди Егэ вахкана, пешекарвилеин кьилин ва юкьван чирвилер кьачудай мумкинвилер хьурай! Кьуй муаллимриз чандин сагьвал, аялрихь галаз жавабдар ва четин кьвалахда агалкьунар хьурай, - алава хьува Осман Абдулкеримов.

Жафар Гьажибегова вичин ва республикадин руководстводин патай аялризни муаллимриз Чирвилерин югь рикин сидкьидай мубаракна. "Сад лагьай классдин аялриз ина цийи дустар жагьиди, сифте муаллимривай кьхиз-кьелиз чир жеда. Выпускникрин велик пеше хьагьунин, Егэ вахкунин, члехи уьмуьрдиз кам веьгинин жавабдар везифаяр кьва.

Кьуй кьез и рекье чандин сагьвал ва агалкьунар хьурай!" - кьейдна ада.

Аялрихь, абурун диде-бубайрихь ва муаллимрихь элкьвена, келунин цийи йис ва Чирвилерин югь тебрикунин хуш келимаяр муаллимри, аялри ва абурун диде-бубайрини лагьана.

Шадвилини линейка 1-классдин ученик Гуьлемет Даниялова, келунин 2018-2019 йисав эгечлуни лишан яз, сифте зенг ягьуналди ва школадин гьевескар артистрин музыкадин нумрайралди давам хьана.

Ихьтин шад мярекатар и юкьуз, райадминистрациядин, РУО-дин ва общественностдин векилрин иштираквал аваз, райондин вири школайра тешкиллувилелди кьиле фена.

Докьузпара район

Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

Уьлкведин вири мектебра хьиз, 1-сентябрдиз Докьузпара райондин вири хуьрерин мектебрани Чирвилерин югь кьейдна. Адет яз, Чирвилерин югь муаллимрин, диде-бубайрин, аялрин иштираквал аваз кьиле тухьзава. Мектебдиз сифте камар веьгьезвай аялар патал и югь иллаки рикел аламукьдайди я.

Докьузпара райондин кьил Абдурагьим Алискерова Цийи Кьаракуьредин мектебда кьиле феи шад мярекатда иштиракна. Райондин кьили акьалтзавай несилдиз чирвилер, тербия гузвай муаллимриз агалкьунар хьун алхшина, аялриз ва кьватл хьанвай вирибуруз сувар мубаракна. Ада аялар ОГЭ-диз ва ЕГЭ-диз хьсандиз гьазурунин важибувиликайни ихтилатна.

- Мектебда кьелзавай гьар са аялди, масадан куьмек галачиз, Егэ вахкун, кар патал хьсандиз келун ва анжах жувак умуд кутунлазим я. Муаллимри лагьайтла, аялри имтигьанар агалкьунралди вахкун патал алахьунар авуна кланда, - лагьана А. Алискерова.

Ада сад лагьай классдиз камар кьачузвай аялриз вичин патай савкьатарни гана.

Мярекатда райондин образованидин управленидин начальник Гьевейибег Шагьвеледова, Россиядин МВД-дин "Ахтынский" МО-дин начальник Руслан Хаспулатова, Докьузпара райондин кьилин заместитель Салигь Гьажимурадова, Цийи Кьаракуьредин администрациядин кьил Гуьлмегьамед Парванова ва масабур иштиракна. Абуру аялриз, муаллимрин дестедиз келунин цийи йисуз агалкьунар хьана канзавайди лагьана.

Шад мярекатар Кьалажух, Миграгь, Кьуруш, Миграгь-Кьазмаяр, Усугьчай, Мискискар, Авадан, Кьаракуьре хуьрерин мектебрани кьиле фена. Анра райондин администрациядин ва образованидин управленидин векилрини иштиракна.

Мярекатра аялри Чирвилерин йикьаз талуькарнавай манияр тамамарна, шиарар кьелна ва итижлу нумраяр кьалурна. Мярекатрилай кьулухь муаллимри тухвай сад лагьай тарс, адет тирвал, ислягьвилеиз талуькарна.

Шак алач хьи, алай девирда акьалтзавай несилдиз чирвилерни тербия гуни кьвалах гзаф важибулди, жавабдарди я.

Миллетдин месэляяр

“Манияр туш,
дердияр я...”Ханбиче ХАМЕТОВА,
Дагъустандин халкъдин шаир

(Эхир. Эвел-32-34-нумрайра)

ТАРИХ - им кьетлен затӀ я. Тарихни Ватан хкягъиз жедайди туш. Абуру чаз къисметдай къатнава, диде-буба хъиз. Исятда чун са шумуд рекъин хивел акъвазнава, пакадин тарихдин чин кхьин чи несилди къачудай камунилай аслу я. Тарих - им гьикая, роман туш, сифте черновик кхьена, ахпа дьузар хъийиз жедач. Гъавилай, чун гьалатӀ хъайитӀа, дьуз хъувун мумкин туш. Чун вири и чилел вахтуналди атана хъфизвай инсанар я. Чалай къулхъни несилар къведа, абуру чи крариз къимет гуда.

Са важиблу кар мад ава. Яргъалди философиядин фикирар-фагъумар ийидай вахтарни чи несилдиз алай вахтуну гузвач, икъван гагда авуна кӀандай. ГьакӀ хъайила, вахтуну къулхъай рум гузвайла, чна гьалатӀ тежедайвал виликди кам къачуна кӀанзава, феи йикъан тарсар рикелай алуд тавуна, пакадин рехъ тайинарна кӀанзава. Яргъал вахтунда къве патал пайнавай лезги халкъдин килел атанвай къван мусибатрикай гзаф лаганва, кхьенва ва абуру за тикрардач. Алай вахтунда кар анал атанва хъи, гуя чи месэла “гъялиз” чеб гъазур я лугъузвай Дагъустандин ва Урусатдин гьукуматрин са бязи кӀарарра чи лезгийрин тӀварни амач, чи тӀвар “народы Южного Дагестана и Северного Азербайджана” хъанва. Сад-садалай аслу тушир гьукуматрин арада алакӀаяр хуьн патал туькӀурнавай “свободно-экономический зонаяр” лезги халкъдин юкъни-юкъвал Дагъустандин Азербайжандиз теклифзава ва гьа идаз лезги месэла гьалун лугъузва. Политикадин рекъяй азадвал авачир халкъдиз экономикадин рекъяйни азадвал тежедайди низ чидач къван?

Гъайиф, ихътин программийрин тереф са бязи вилик-къилик квай лезги начальникрини хуьзва. Гъавурда авачиз хуьзвач, къул-лугърихъ, тӀварарихъ халкъдин интересар маса ганвай, къулни-къулхъан дигана, ахпа вичиз вуч кӀантӀани хъуй лугъузвай мердимазарар я, масакӀа завай лугъуз жедач. Ахътинбуруз хайи чилелай, хайи чӀалалай чпин кӀуф гатазвай, масада гузвай ютур багъа я. Ахътинбуру, чпин гъавурда халкъ акъун тавурай лугъуз, за винидихъ лагъайвал, чеб вири кинсаниятдин къайгъуда авай, кар чидай инсанар, камалгълияр яз къалурзава. Амма халкъ акъван авам туш, адаз гьинал вуж алатӀа ва гьим вуж ятӀа, са шакни алачиз, чир жеда.

Гьелбетда, тарих вилик фидай къван гьар са миллетдин чинни дегиш жезва, амма адан къилин, руьгъдин, тухумдин, жинсинин лишанар гьамишанда амукъзава. Эгер чна къе чи лезги гьукуматдилай гьил къачуна, чаз винелай теклифзавай гьар жуьре программаяр къабулайтӀа, чи миллет яргъал-мукъвал, дувурай акъудай хъач хъиз, квахъда, чахъ я чӀал, я чил, я пакаганвал амукъдач, чун тӀвар аламачир къурабайриз элкъведа.

“Садвал” гьерекач тешкилна, чи умудрал чан атанвай. Гъайиф хъи, “Садвилик” кьиле акъвазай, чпел халкъдин умуд тапшурмишай ксари чи рикӀ шадарнач. Халкъдин рикӀикай яд хъвана, къуватар садна, халкъдин векилвал ийидай чкадал абуру “властный структурайри” къалурай рекъяй фена, абурукай лезги халкъдин пак гьиссерин къилин мурад тир - лезги халкъ сад хъувунин рекъе чан гуз гъазур тир къагъриманар хъанач. Гьарда вичин халкъдин, къисметдин аявал хъийизвай къизгъин йикъара чи “регъберар”, йикъа пудра кӀватӀ жез, къалмакъал ийиз, чӀиз хъана. Сада къарагъиз урус чӀалалди лезги чӀал хуьниз эвериз, муькуьда чахъ алимар тӀимил жезва, абуру артухардай са къад йисан программа къабулун теклифиз, пуд лагъайда, хийир-шийир хъайила, сада-садаз куьмек гудай фонд ачухун алай вахтунин сифте месэла я лугъуз, къуд лагъайда, гьар са хуьре «землячествояр» туькӀурайла, лезги месэла туькӀвейдай къаз, вад лагъайда лезги месэла гьалун патал детсадра, мектебра кӀелзавай аялрикай яваш-яваш хъсан пешекарар гъазурна, месэла ахпа гъабурун хиве тун ажеб жедай кар я лугъуз ва икӀ мадни маса теклифар...

Им “Садвилик” квайбуру вири герек авачир ксар я ва чи карни умудсузди я лугъун туш. Ана халкъдихъ рикӀ кузвай, къилевай-бурун амалар акваз, фикирлу хъанвай ксар хейлин ава, рикӀера жуьрэт авай жегъилар ава. Абуру кьени-къе кисна аквамир, сабуру хъсан затӀ я, амма гьадазни эхир авайди я.

Жуван ватанпересвилдин буржи, ихтиярар - абурулай еке мурад-метлеб авайди туш.

Гьар са несилдиз алаатай несилдилай атанвай ва вичи къарагъарнавай гъялиз агакӀай, я тахъайтӀа, гъялиз алак тавуна, маса несилдив вахузвай месэляяр, везифаяр жеда. Им уьмуьр вилик финин садавайни чӀуриз тежедай къайда я.

Иллаки писателрин къисметар и рекъяй кьетленбуру я. Хайи чилин, хайи халкъдин хер алай, секинсуз ийизвай чкаяр гьисс тийизвайдаз писатель лугъуз жемир?

Уьмуьрдин гьуьжет алай месэлайриз са къвалалай гуьзчивал ийиз килигдайдаз, абуру гьалун патал къуьн кутун вичин буржи яз гьисаб тийидайдаз писатель лугъуз женни? Гьелбетда, - ваь...

Веревирдер

Къуьзуь жедай вахт...

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделедин редактор

“Заз къуьзуь жедай мажал авач!” - лагъанай Дагъустандин халкъдин шаир Хуьруьг ТАГЪИРА вичин вахтунда. Шаирди къилин чӀарарин рехивал уьмуьрдин бахтлувал яз гьисабзавай.

*Килигмир зи рехи хъанвай чӀарариз
Ам я, дустар, зи уьмуьрдин лацувал.
Шад жеда зун эвчӀайла чи багълариз.
Гзаф кӀанда заз гатфарин къацувал.
Нурламыш жез уьлкве абад жердавай
Бахчади хъиз, цуьк ахъайиз уьмуьрди,
РикӀин къуват артух жезва къвердавай,
Жегъилна зун Сталинан девирди...*

И чӀарара шаирди вичиз къуьзуь жедай мажал тахъунин себеб вуч ятӀа, хъсандиз ачухарнава: уьлкве абад жердавай, уьмуьрдини, бахчади хъиз, цуьк ахъайзава, рикӀин къуват артух жезва...

Ам гьи девир тир? Шаирди жаваб ганва: “Жегъилна зун Сталинан девирди...”

Яраб ибуру, лугъузза за, шаирдив са ни ятӀа, гуж гъалибна, кхъиз тур гафар ятӀа? Шиир кӀелайла, ахътин фикир рикӀив гьич агатзавач.

Шаирдин а чӀавуз яхъцӀурни цӀемуьжуд йис тир. Акъван цӀаярайни вацӀарай, залан яшайишдин хъутӀалрай экъечӀай касди кӀелдайбурул тахъай, тавур, авачир крарин вязер бажагъат илитӀдай.

*Зи яхъцӀурни цӀемуьжуд я, гзаф туш,
Адан са пай гьижрандикди фейид я.
Куьне заз гьич къуьзуьд лугъун инсаф туш,
За чи халкъдин таъсиб кӀевиз хвейид я.*

Халкъдин таъсиб кӀевиз хвейи шаирдин вичин таъсибни Ватанди, цӀийи девирди, адан шартӀари вине туна.

*Зи гуьгъуьлар хкажнава цавариз
Къакъан магъсул авай гезьенш чуьлпери.
Килиг садра шад рушариз, сусариз,
Ватандиз мани лугъузза элпери.*

Шаирди генани алава хъийизва:

*Абад Ватандикай кхьенвай мани,
Азад къуш хъиз, лув гуз цава къекъевезва.
Хайи Ватан гуьрчег хъана заз кӀани,
Гуьгъуьл шад яз, гатфар югъ хъиз хъуьрезва...*

И чӀалар хъейидалай инихъ 65 йис алатнава. Эгер къе за Ватандикай, чи кьенин йикъан гьакъикъатдикай ихътин чӀалар хъейитӀа, са шакни алачиз, зал парабур хъуьреда. Мумкин я, масакӀани хъун. Вучиз лагъайтӀа, чи кьенин йикъарин аламатар вири тамамвилелди Х. Тагъиран ширида авай тестикъарунриз, гьиссериз кӀарши, акси я.

Чи кьенин аямдин къилин идеологари, Сталинан девир виридалайни чӀулавди, инсанар ихтияррикайни азадвилерикай, идахъ галаз сад хъиз, яшайишдин мумкинвилерикайни магърум авурди тир лугъуз, барби ягъиз, 20-40 йис жезва. Хуьруьг Тагъиран девирдин инсанарни саки амач. Адан шириралди тербияламыш хъайи чун хътинбуруни лап тӀимил ама. Майдан, “чаз я пионерар, я комсомолар, я коммунистар вужар тиртӀа чир хъанач!” лугъуз, шадвалзавайбурун гьиле гьатнава. “Демократияни” ибуруз Америкадайни Европадай гьана багъишнавай “азад базар”, “азад” кӀанивал, беденралди алверун, къецӀил къуьлер, манасуз манияр, жинс жинсинал эвленмиш хъунар, чукӀурунарни тарашунар, инсандин ивидиз къуьл гун... маса-маса “гьунарар” хъиз я.

Ихътин шартӀара “заз къуьзуь жедай мажал авач!” лугъудай намуслу шаир ва я журналист, художник майдандиз экъечӀайтӀа?..

Дугъри я, чи телеканалрай аквазвайвал, 80 йисузни “къуьзуь” тежербуру ава. Садбуру гьа йисара гьуьлериз хъфизва, муькуьбуру эвленмиш жезва, пуд, къуд лагъайбуру чпи хайибур, аладайбуру са гьинай ятӀа, “жагъур” хъийизва.

Абад Ватандикай мани лугъуззавайбуру?.. Амата чидач. Жуьреба-жуьре “программаярни”, “концепциярин”, “режъерин картаярни”, “проектарни” туькӀурзавай хъиз я. Гьакъикъатда чаз вуч кӀанзавайди ятӀа, чна гьинихъ гьерекачзавайди ятӀа, чун яшаммиш хъунин метлеб вуч ятӀа, чи идеалар, чешнеяр, игитар вужар ятӀа, ачухдаказ лугъузвай тайин я программа, я стратегиядин рехъ, я чна вирида сад хъиз амална кӀанзавай

идеология авайди ятӀа чир жезмач. Партияр - гзаф, идеологар - гзаф, рахаз - кикӀидайбуруни - гзаф, фракцияр лугъудайбуруни - гьикъван кӀандатӀани!.. Адетдин инсан гъавурда акъадай урус чӀални амайди хъиз туш... И жигъетдай чун XIX ваь, XVII, XV асиррихъди хъфей хъиз я.

Гьа и шартӀара чи камаллу регъберри, иллаки “женчи” депутатри инсандин къуьзуьвилдин, яни пенсиядиз экъечӀун лазим тир яшарикай гьуьжетар арадал веьезва. Телеканалрай тешкилзавай рахунриз яб гайила, рикӀел алаатай асирдин 90-йисара вири каналрай тешкилиз хъайи “ваучеризациядин” аламатар, Кашпировскийринни Чумакин суьгъуьрдин сеансар, Чубайса гьар са агъалидиз хиве къур багъа машинар, Горбачева гьар хизандиз багъишай цӀийи кӀвалер “женнетдин” къулайвилер, ацӀайвилер хквезва. Амма уьлкве, общество акъалтӀай чӀайвиле, агъалиярни (чӀехи пай) каша тунай. Демографиядин гьалар...

Ай-аман, “пенсийрин реформадини” чун гьа “деветрихъ”, “къулайвилерихъ”, “яргъи сагълам” яшарихъ тухузвачтӀа?..

Россиявиар, гьа жергедай дагъустанвиарни, “тежрибаяр” тухунихъ галаз акъван вердиш хъанва хъи, абурун сабурудин хамни гьакъван яцӀу хъанва. Идакай акъалтӀай лутуйрини ягъсузри, ватан, виждан вучар ятӀа чин тийирбуру, гьукум гьиле гьатзамазди, чпи-чеб, чпин тухумар тухарзавайбуру менфят кхудзавайдал шак алач. Пенсийрин фонд “кесиб” хъун гьа и кардихъ галаз алакӀалу тушни?..

“Халкъ” лугъудай гаф усал лакабдиз элкъуьрна, ам гзаф ибарайрай акъуднава. Амач чахъ я халкъдин медицина, я халкъдин образование, милиция, судар, депутаттар ва икӀ мад, мад...

Заз чидач, масабуру гьикӀ кьил хвенатӀа, адетдин муаллим, гила журналист яз, вири уьмуьрда за са мажибдалди кьил хвена. Анжах гила, яшар 60-далай ала-тайдалай къулхъ, мажибдал пенсия алава хъхъайла, агъвал са бубат хъсанвилехъ элкъвена. Къе кӀвалах-дилай алудайтӀа, мад гьа виликан буржара гьатзавайди я. Инанмиш я: эгер пенсиядихъ, чаз чешне къалурзавай Европадай ва я маса уьлквейра хъиз, инсандивай кьил хуьз жезвайтӀа, 70-80 йис хъайилани, чи къуьзекри кӀвалахал бажагъат ялдай. Хтулар, птулар хуьдай, къулай са чкада ял ядай. Чиновникризни депутатриз, олигархриз пенсиядиз экъечӀун герекни туш жеда. Амма адетдин фахъирриз?.. Чубанризни лежберриз?.. Муаллимризни духтурриз? Кул гваз, куьчяр миьхъзавайбуруз? Къаварални цларал кӀвалахзавайбуруз? Абуруз гьакъван яргъал яшар гузва жал?.. Чина жегъилриз кӀвалах жагъизвач. Яшлубуруз цӀийи пешере къачу, кӀвалах давамара лугъузза. 60 йисалай ала-тай беден, мефтӀер гьакъван мягъкембур, гьунарлугур яз амукъда жал?..

РикӀел хъуьруьрдин сагъиб Малла Насрединан са агъвалат хквезва. Кимин пиле фадлай чилел веьенвай къванцин къаябдин къилихъ акъвазна, - ам хиялри тухванвай. “ГьикӀ хъана, Малла, хиялри кьунва хъи? Ваз къванци вуч лугъузза?” - хабар къуна кимеллай-бурукай сада.

“Ада лугъузза, - жаваб гана яшлу Маллади, - вавай зун, ви 18, 28, 38 йисар тирлани, хкажиз хъайиди туш, гила, 60-70 яшариз акъатайла - генани жедач!..”

“Къван валай акьуллу я”, - хълагъна кимел алай агъсакӀалри...

Яраб и мисал инсанрин гьунарлу яшар “яргъи” ийиз алахънавайбуруз ван хъайиди ятӀа?..

Вири и месэляяр и йикъара уьлкведин Президентди халкъдихъ галаз авур вичин телерахунра веревирднава, хейлин политикри, экономистри, социологари чпин баянарни ганва. Гъавурда акъазвайвал, пенсиядиз экъечӀунин вахт яргъал веьенин асул себебар, чаз кӀанзни-такӀанзни тарихдин шартӀари арадал гъизва, чун лагъайтӀа, а кардив сабурудивди эгечӀун лазим я. Государстводи яшлу инсанар, иллаки аялар галай дигешълияр кӀевера твадач, авай кезилвилер ва мумкинвилер хуьда...

Цийи ктабар Гуьзел я вун, Дагъустан!

ЧИ МУХБИР

Президентдин грант кардик кутуналди, “Дагъустан. Тебиатдин кьетендаказ хуьзвай мулкариз туриствили рекьер” тивар ганвай ктаб чапдай акъуднава. Адан автор, Дагъустандин илимдинни край чирдай центрадин председатель Ислам МЕГЪАМЕДОВА чи республикадин килигуниз лайихлу ерийрикай сугьбетзава.

Малум тирвал, Россияда, кьецепатан уьлквейрани, туриствили регион яз, Дагъустандин гуьндурвал хажун республика вилик тухунин кар алай рекьерикай сад яз гьисабнава.

Россиядин кьиблепатан сергьятдал алай, мугьманперес халкь яшамеш жезвай Дагъустандин гьавадин шартлари йиса кыляй-кыльди килигуниз лайихлу чкайриз сиягьатар тешкилдай мумкинвал гузва. Дегь девиррилай Дагъустанди сиягьатчяр, алимар, художникар, шаирар ва писателар вичел члугваз хьана. Республикадин халкьарихъ тикрар тежжер надир культура, искусство ава. Чина гьар са халкьди вичин кьадим тарих авай адетар, члал, сеняткарвилерни саламатдиз хьенва.

Чпиз тешпигь авачир хьтин дагълари, минеральный цин чешмейри, гурлу вацлари, чарчарини туристрин фикир чпел желбзава.

Тебиатдин памятникар экологиядин, илимдин, культурадин ва эстетикадин жи-

гьетдай акъалтай кьиметлу тебии комплексар я. Авторди кьейдзавайвал, алай вахтунда Дагъустан Республикада тебиатдин памятникрин жергедик 300-лай виниз объектар кутунва. Дагъустанда 11 процентдив агакьна майданар тебиатдин кьетендаказ хуьзвай мулкарин кьунва.

Чина кьетендаказ хуьзвай тебиатдин федеральный, региондин ва кадин метлеб авай 54 мулк ава. Абуру, санлай кьачурла, 667 агьзур гектардин майданар кьунва.

Малум тирвал, инсандиз яшамеш хьун патал герек шартлар тебиатди гуьзвайди я. Гьакл хьайила инсан вични тебиатдин девлетрив кьадирлудаказ эгечлун герек я. Чна чи квал тир Чил - планета гележегдин неслрив гуьрчегди, михьиди яз агакьарна кланда.

Дагъустандин тебиатдин кьетендаказ хуьзвай мулкариз талукьарнавай ктабдин кылин макьсад Дагъларин уьлкведин тебиатдин гуьзелвилер гегьеншдаказ кьалурункай, абурал дуьньядин сообществодин, туристрин фикир желб авуникай ибарат я.

Ктабдикай туристрилай гьейри, умуми образованидин идарайрин учениквивай, студентривай, муаллимривай, экскурсоводривай ва клелдайбурун гегьенш кьатаривай менфят кьачуз жедат.

Михьи суьрсет - халкьдин суфрадал

Хазран КЪАСУМОВ

Чи базарра, тукьвенра, хуьруьн майишатдин амай продуктар хьиз, помидорарни бул я. Виликдай кьецепатан уьлквейрай гьиз хьайи помидорар эхиримжи йисара чкадал гьасилзавай, экологиядин жигьетдай михьи помидорралди эвез хьанва. И кардал агьалийри разивални ийизва.

Са шумуд йис я Сулейман-Стальский района помидорар теплицайрин майишатра гьасилиз. Ида агьалияр йиса кыляй-кылиз таза, дадлу, экологиядин жигьетдай михьи продукциядалди таьминардай мумкинвал гузва.

Алай вахтунда района теплицайрин 13 майишат кардик ква. Санлай кьачурла, абуру 10 гектардив агакьна майдан кьунва.

Теплицайра помидорар ва салан маса майвар гьасилунал гьам хуьруьн майишатдин карханаяр (ООО-яр, КФХ-яр), гьам кылдин ксар (ЛПХ-яр, арендаторар) машгьул жезва.

Майвачивал менфятлу хел я. Гьавилай района помидорар ва салан маса майвар (афнияр, келемар, истивутар...) теплицайрин майишатра гьасилун патал инвестиционный проектарни кардик кутунва, инвестордихъ района теплицайрин члехи комплекс эцигдай фикирни ава.

Лагьана кланда, района салан майвар неинки теплицайрин майишатра, гьакни ачух майданрани гьасилзава. И кардал Дарклушрин, Чухьхьруьруьн, Цийи Макьарин, Эминхуьруьн, Герейханован ва маса хуьрерин агьалияр фадлай машгьул я. Агьалийри салан майвар чпин квалерихъ галай салара, гьакни арендадин участокра гьасилзава.

Салара помидорар агакьнава, алай вахтунда абур кватл хьийизва. Чпин хизанрин хусу игьтияжриз ишлемишунихъ галаз санал, агьалийри помидорар муьштерриз масани гузва.

Алатай йисуз района 29172 тонн салан майвар кватл хьуьнауй. Пешекарри кьунвай гьисабралди, алай йисуз 30000 тонндай тлимил тушиз салан майвар кватл хьийида.

Чи багьри ерияр Килигдай ваз кланда кьве вил!..

Хазран КЪАСУМОВ

САНЛАЙ Дагъларин уьлкведа хьиз, Садан гуьзел пиперикай сад тир Сулейман-Стальский райондани инсандин фикир желбдай надир, гуьрчег чкаяр гзаф ава. Тамаралди, вацларалди, кламаралди, дагъларалди, альпийский векьин чкайралди... девлетлу я район. Пешекарри лугьузвайвал, райондин мулкара 2500-дав агакьна жуьрейрин набататар экьечизава.

Райондин гьайванрин алемни девлетлуди ва жуьреба-жуьредиди я.

Заз зи райондин гуьрчегвал гьакьикьатда кьалурудай гафар жагьизвач. Вучда кьван, жедайвал тебиатдин са гуьзел чкаидай кьхьиз алахьда зун. Ихтилат вирикай фида.

Чи райондин мулкарал са шумуд вир ала: Кьурагь ва Сулейман-Стальский районрин сергьятра авай, дагълара, тамун кьужахда экли хьанвай Макьарин вир (бязи чешмейра ам Ругунрин вир яз гьатнава), Цийи Макьарин кланихъ галай Дагъуз Наур вир, Алкьвадрин хуьруьн патав гвай Зилид вир, Сайтархуьруьн кылихъ галай вир,

Гьажид вир... И вирер тебиатди арадал гьанвайбуру я.

Мад са вир ава чи района, Кьулан Сталприн хуьруьн сергьятда. И вир арадал гьанвайди тебиатдал кьару тир кьегьал хва Аслан Рустамов я.

- Са 15-20 йисан вилик кьез аквазвай вир алай чка гьаклан кьуру клам-дере тир, - сугьбетзава А.Рустамов. - Ана са шумуд чкаидлай чиликай михьиди авай булахар хкьатзавай. И кар акур за анал яваш-яваш вир арадал гьана. Кьез аквазва хьиди, кье вир агьалийри ял ядай тебиатдин гуьзел пилез элкьвенва.

Чаз малум хьайивал, тебии тушир, яни инсандин гьилералди арадал гьанвай вири 0,5 гектардин майдан кьунва. Виридалайни дерин чкада 3 метр ава, асул гьисабдай, вирин деринвал 2 метр я.

Вир элкьвенна тамари кьунва. Тамарни тебии туширбуру, инсанри кьелемар цана арадал гьанвайбуру я.

Гьакьикьатдани, гуьрчег, гуьзел акунар ава вирихъ. Рикляй ширдинбуру хьтин гафар акьатзава: Кьулан Сталприн вир, ваз килигдай кланда кьве вил! Ваь, килигуналди, гьейранвал авуналди тух жезвач зун.

Аслан Рустамова вир кутунвай чкадал инсанри ял ядай халис комплекс арадал гьанва. Вирин кьерех тирвал инал-анал инсанар ацукьдай, ял ядай, ихтилатар ийидай 10 беседка эцигнава, чебни сад-садалай гуьрчегбуру, кьулайбуру.

Вирин патав аялар эхьведай гьавиз тукьлуьрнава, сад мадни планрик ква.

Саки 3 метрдин кьакьанвилляй турба кутуна тукьлуьрнавай яд авахьзавай булах (чарчар) ва ада арадал гьизвай гьечли вирни, адай яд авахьзавай кламни лап гуьрчегдиз аквазва. Михьини, кьайини я булахдин яд.

Вирин комплексдал ял ягьиз кьезвай инсанрин кьадар кьвердавай гзаф жезва. Ина абуруз вири жуьредин шартлар яратмишнава. Ик, инсанривай лутквейра (абур ина 2 ава) ва катамаранра (абур 3 ава) аваз вирел сейр ийиз жезва. Ина ял ягьиз атайбуруз балугьар кьадай мумкинвални гузва. Вире толстобик, лацу амур, карп, форель, сазан жинсерин балугьар ава.

Ина инсанрин хатасузвал хуьнизни фикир гузва. Ик, хаталу чкаяр инсанривай физ тежедайвал клевирнава. Идалайни гьейри, ина инсанар кьутармишдай жилетар, маса тадаракар ава.

Чаз малум хьайивал, Кьулан Сталприн вирел ял ягьиз инсанар неинки райондай ва Кьиблепатан Дагъустандай, гьакни республикадилай кьецяйни кьезва, гзафбурухъ чпин хизанарни галаз жезва.

Гьакьикьатдани, вирин комплексдал инсанриз ял ядай вири жуьрейрин шартлар яратмишнава, мумкинвилер ганва. Са рахунни алачиз, тебиатдин гуьзел и чкадал - вирин комплексдал - гележегда талукь серенжемар кьабулуналди, законрин истемешунрал амал авуналди, гатун вахтунда школьники ял ядай лагерь ачухдай мумкинвилер ава. Умуд кутаз кланзава хьиди, талукь кьурулушри и месэладиз фикир гуда.

Кьулан Сталприн сергьятда арадал гьанвай вирин комплекс акурла, мад сеферда жува-жува фикирзава: тебиатдин ихьтин гуьзел, надир чкаяр авай чун - Сулейман-Стальский райондин агьалияр - бахтлу инсанар я!

Чи алимар

Мердали ЖАЛИЛОВ

Умуър ачух тавур ктаб хьиз я заз. Гьар йикъа виливни хуьн тавур цийи ксар, крар, вакъиаяр велик гьида.

Ингье вичи саки 50 йис идалай вилик чахъ галаз ДГУ-дин филологиядин факультетда клелай, гила Дагъустандин государстводин техникуниверситетда студентриз дерин чирвилер ва михьи ахлакьдин тербия гузвай философиядин илимрин кандидат, кафедрадин доцент **Гуьлжагъан Къагъировна КЪАЗИБЕГОВА** (рушвилдин фамилия **ЖАРУЛЛАЕВА**) гьалтайла (ам вич чи редакциядиз атанвай), дугьриданни, заз жувни са шумуд йисан жегьил хъхъайди хьиз хъана. Суьгьбетралди, риклел хкунралди чна чи жегьилвилдин йисариз сиягъатна.

- Чна квелай кьве йисан гуьгьуьнал алаз клелзавай. Гьавилай зи риклел куьн, газетда кваллахзавай гьунарлу журналист Даир Бейбалаевни, маса ксарни хъсандиз алама. Библиотекайра чун санал хъайибур я...

■ **Филологиядин факультет хкъагъунин сир вуч тир?** - суал гузва за, Гуьлжагъан алимвилдин рекъин эвел жуваз ачухун паталди.

■ **Гьар са сирдиз сифтегъан себебар жезвайди я. Булах-стларикай, вацар-булахрикай арадал кьезвайди хьиз...**

- Зи фагъум-фикир арадал атуниз а члавуз комсомолдин тешкилатра авур кваллахрини таъсирна. Филфак акьалтарай закай а чаван Махачкаладин алишверишдинни кулинариядин училищедин муаллим хъана. Ина за комсомолдин, профсоюздин, партийный теш-

Илим ва квалах санал алай. Илимда ва зегьметда кьалурай агалкьунрай заз 2014-йисуз ЮФУ-дин (Южно-Федеральный университет) 100 йисан юбилейдихъ галаз алакьалу яз и вуздин Гуьрметдин грамота гана.

■ **Къенин аямдин жегьилар алатай девирдинбуруз ухшар яни?**

- За кьатлузвайвал, чи жегьилвал хейлин адлу ва бахтлу тир.

Чахъ еке толерантность, сада-сад кьабулун, сада-садаз гуьрметун хьтин ерияр авай.

■ **Ви илимдин кваллахрикай кьве гаф мадни лагъанайтла кланзавай.**

- Зи гьиликай 50-далай виниз илимдинни методикадин кваллахар, монографияр хкатнава. Абурукай студентри, алимри, аспирантри менфят кьачузва.

РГУ-дин филиал алатай йисуз агална, заз ДГТУ-диз, философиядин факультетдиз атул теклифна ректор, чехи алим ва тешкилатчи Тагьир Абдурашидович Исмаилов. Цийи чкада зун кафедрадин доцент я.

■ **Инсан арадал атул, виликди фин, инсанвал хуьн, несилрив а ирс агакъарун - ибур бязибуруз буш гафар хьиз я. Ви кваллахди, алахъунри а манайриз масакла жаваб гузва...**

- Инсан яз хун тлимил я. Инсан хьун

Куклушрихъ рекъе...

- Зи дидени, бубани муаллимар тир. Гьайиф, диде фад къакъатна. Зун 6 йиса авай аял яз, къисметдиз а бедбахтвал атана.

- Рагьметрай вичиз, куьн сагърай, - пайзава за мугьмандин гьамлувал. - Амма заз вун, хъартасви ханум, вилегъ руш яз акурди я. Студентрин мярекатрал, комсомолрин собранийрал...

- Дугьриданни, дидедайла агакъай ирс хьиз я заз. Бубади зак дикъетлувилдин, гьар затлуниз къимет гунин, суалрай, кичле тахъана, кьил акъудунин гьевес куртурдал шак алач. И кардиз мад са кас шерик хъана. За 6-классда клелдайла, чиниз, Агъа Хъартасрин школадиз, цийи муаллим атана: урус ва дидед члаларай тарсар гуз, гилан чехи алим, машгур писатель, общественно-политический деятель Къурбан Халикович Акимов. Ада чун, классдин вири аялар, литературадин эсерар яратмишиз вердишарна, цлан газетар акъудна... Зани хейлин затлар кхъена. Сифте шиир чимчлир нуькрекай тир. Аялриз ам акъван бегенмиш хъанай хьи, зални "Чимчлир" лакаб акьалтнай...

Литературадал, члалал рикл алайвилляй, юкъван школа акьалтлариз, чехи буба (дидедин рекъай) Шихмегъамедани зи буба Къагъира зун Огниндин рушарин интернатдик кутуна. Ина зи бахт, бажарагъ генани ачух хъана. Георгий Алексеевич Малкин, Вера Михайловна Малкина, Гуьсейн Шамсудинович, Софья Устархановна хьтин твар-ван авай муаллимри тарсар гана заз.

1967-йисуз зун чи кьилин вуздиз гьахъна. Анин муаллимар, тербиячиар, шартлар, мумкинвилер мад ваз залайни хъсандиз чида. Чи рикл алай муаллим, профессор Гъажи Гуьсейнович Гашарова, гуьгьуьнлай илимрин доктор Салигъ Шабанович Муслимова, масабур заз кутур руьгь...

Филологдин образование кьачунихъ галаз санал за Марксизмдин-Ленинизмдин университетни акьалтларна. И карди заз философиядиз, политологиядиз, социологиядиз сиягъатдай, жува-жув ахтармишдай мумкинвал гана. А члавуз "Жегьилрин ахлакьда илимдин фагъум-фикирдин (мировоззрендин) бинеяр арадал атул" темадай кхъей доклад гваз за Москвада кьиле феийи вузрин уртах илимдин конференцияда иштиракна. За кьатлузвайвал, философиядиз гьахъунин сифте камарни гьа члавалай башламишна.

килатра жавабдар кваллахар тамамарна. Идахъ галаз сад хьиз, Советрин алишверишдиз физвай жегьилриз "Алишверишда кваллахзавай пешекардин этика ва психология" предметдай тарсарни гана. Ленинградда, Советрин алишверишдин институтда, махсус курсарни кутьягъна. Куьрелди, къисметди ва шартлари закай гьакл этикадинни психологиядин муаллим ваъ, философиядин бинеяр жува ахтармишзавай ва жегьилрик намусдин ерияр кутаз алакьзавай пешекар авуна! 1993-йисуз "РФ-дин профтехобразованидин отличник" лагъай гуьрметдин твар ва знак гана заз.

Амма "перестройкади", вирина хьиз, за кваллахзавай училищедани дегишвилер туна. Адакай РД-дин Гьукуматдин бизнесколледж хъана. За гьанани квалах давамарна. Социологиядайни этикадай, политологиядайни психологиядай лекцияр клелна. Гьа са вахтунда илимдални машгул хъана. Кьилинбуз яз чи цийи шартлара инсанри чпи-чеп кьабулун, иливарун (толерантность), марифатлу хьун, инсанвилдин ерияр мягкемарун, виликди тухун хьтин месэлайри зун тамамвилелди чпел желбна. Шартлар гьихтинбуз хъайиттани, инсан Инсан яз амукьун лазим я. И метлебдив гьикл агакьда? Вуч авун лазим я?..

Къанун-къайда, хатур-гуьрмет, жуванди-патанди, хъсанди-писди, къиметлуди-къиметсузди - вири какадарзавай. Дуьз тереф гьим ятла?.. И ва маса суалри зун генани философиядин илимдиз члугуна. Социология ва социальный политика хьтин хилери винидихъ лагъанвай хьтин суалриз жавабар жагъурдай мумкинвал гузва...

И хилерай за Махачкъалада кардик кваз хъайи Ростовдин госуниверситетдин филиалда (руководитель - илимрин доктор, академик Эмирбег Зиядович Эмирбеков) тарсар гана. 2002-йисуз зун ина кафедрадин заведующийвиле хъана. 2007-йисуз "Алай аямдин жегьилрин къанажагъда руьгьдинни марифатдин ивиарар арадал атул" темадай философиядин илимрин кандидатвилдин дережа хвена. (Руководитель - машгур алим-философ Омар Межидович Гуьсейнов). 2010-йисузни заз доцентвилдин твар гана, зун зегьметдин социологиядин кафедрадин заведующийвиле хъана.

патал гзаф метлебар вилик эцигун, кардик кутун чарасуз я. "Шаир вакай тахъунни мумкин я, гражданин хьуниз вун мажбуз я", лагъай шаир гьахълу я, заз чиз.

■ **Куь хизан?**

- Зи итим Рамазан Къазибегович инженер - эцигунардайди, хва Эхтибар юрист я. Алай вахтунда Сулейман-Стальский райондин счетный палатадиз регьбервал гузва. Хтулри (*шикилда*) 39-нумрадин лицейда клелзава. Хизандилай зун рази я.

■ **Вун бахтлу кас яни?**

- Са шакни алачиз!..

Гъажи-Рамазан ва Хадиджа

* * *

Гуьлжагъан Къагъировнади и йикъара вичин 70 йисан юбилей кьейдзава. Алатай нумрада ам вичин дустари тебрикнавай. Чнани алава хьийизва:

*Юбилеяр мад пара хьуй,
Ви гуьрметрин ад пара хьуй,
Чи булахрин ад пара хьуй,
Чи булахрин ад пара хьуй!
Гьар стлалдин дад пара хьуй!
Багъда шефтел, хват пара хьуй!
Гьунарралди шад пара хьуй!..
Амин.*

Чал

Ихътин гьалди шадзавач чун...

Абдул АШУРАГЪАЕВ,
Дагъустандин лайихлу муаллим

Чал хуьзвайди халкъ я.
(Мисал)

Са мус ятлани сабурлу инсан яшамиз жезвай. Яшайишдин гьар са татугайвили адан рикл кьарсуриз, гуьгьуьл члуриз хъана. Ада уьмуьр вири патарихъай агудиз башламишна. Са гафуналди, хуьре - квалле, четин крарик кьуьн кутаз, яваш-яваш, халкъдин ва вичин яшайиш хъсанарна. И члавуз сабурлу кас, вичи са куьникайни фикир хьийидач лагъана, архайин хъана. Пакад юкьуз адаз кьуншидин кали тум галачир дана ханвайдакай ван хъана. "Чан Аллагъ, - лагъана ада, - им вуч - аламат я! Гьайванди пака тиветл квелди ярай?"

Къе чунни кьаравилидин сабурлу игитдиз элкьвенвай хьиз я. Амма чи ва игитдин арада са тафават ава: а касди гьар са кар вичин иштираквал аваз ийизвай. Чун лагъайтла, гьилер куьрсарна, серсер хъанва. Чи тлал чав эхиз тазмач. Са ни ятлани гьар юкьуз чал залан шелеяр илитлзава. Яргъариз фидач, за мектеб ва дидед члал фикирда къада.

Чи бадейри, дидейри гилани кварар юзурун давамарзава. Ахътин квар тайин вахтунилай члемел кьезва. Амма чи члалан квар саклани члемел кьезвач, я юзурна акьалтнавач. Зи фикирдалди, члалан квар агъзурдан гьиле гьатнава. Гьарда вич гьавурда авайвал ам юзурзава. Гзафбуруз ам элечизни кичлечвач. Лазимсуз юзурай квар элечда кьван.

"Я багъа чи дидед члал. Вун кьадирсузрин гьиле гьатнава. Гуьзелвал гун лазим чкадал ваз кьуьк язава. Вун хъуртни туш эхир. Вал а кьил таквазвай тежрибаяр тухузва. Са "алим" вун цийи хьийиз алахънава, маса "алим" вун "михьи" ийиз чалишмиш хъанва. Заргарар тушир гьакимарни ви дидарда гьатнава. Са гафуналди, вичиз жигъир вуч ятла течирди ваз шегъре кьалуриз гьазур хъанва. Ингье ви къенин къисмет. Ада чун шадарзавач. Гьикл шад жеда, ви къисмет чи гьиле амачирла? Чавай сифте ктабханаяр, ахла ктабар ва абур акъуддай ихтиярар, милли члал чирдай ашкъи, мумкинвал - вири кьакъудна. Россиядин ви месэла гьиле авай чиновникри, Москвадани яргъал тир шегъерра ацукьна, вун ваз таниш тушир макьамдал кьуьл ийиз вердишарзава. Яраб ам гьихътинди жедала?! Ибур неинки зи лезги халкъдин дердияр, гьакл зи риклин гьарайни я.

И мукьвара хайи члал диде-бубадиз ва аял-диз клан хъайитла мектебда клелдай къанун акъудунин кьарар кьабулзава. Гила лагъайтла, цийи клелунин йисалай 9-11-классра лезги члалай са са сят тлимиларнавайдакай лугъузва. Зун инанмиш тушир. Отпускдай хъфейла, за и кардикай директордивай хабар кьуна. Адани и кар инкарнач. Мад зун кьве риклин хъана. За тадиз Хив райондин образованидин управленида лезги члалай кьилин пешекар Сейфуллагъ Шагьмардановаз зенг авуна. Адани зун шад же-дай жаваб тагайла, зун Махачкъаладиз А.Тахо-Годидин тварунихъ галай педагогикадин институтдин дидед члаларин сектордин илимдин кьуллугъчи Мейланова Жаклина Шарафудиновнадиз зенг авуниз мажбуз хъана. Мектебдин директорди гайи гьа сифте хабар тестикъ хъана. Икьван чкайриз зенгер авур зун месэладин гьавурда хъсандиз акьуна. Амма руьгь члалахъ жезвач, кардин кьил гьелелиг заз тамамвилелди тайин туш.

Члалан жигъетдай месэляяр гьалунин ва кьарар акъудунин бязи камар акваз, умудри цуьк ахъайзава, руьгьдиз женнетдин багъдиз элкьвез кланзава. Пака анай нуьгведин ичерин бегъер кватл хьийидай хьтин фикирри чун бахтарин кьепина твазва, чаз милайим милли лай-лай язава. Амма абур, гьайиф хьи, чун сустарунин тавазивилер яз амукьзава. Мурадри ахъайзавай цуькверал кудай хабарар илич хьуни чна милли члал патал ийизвай чалишмишвилер руьхъведиз элкьуьрунихъ эхир авайдахъ умуд кутаз кланзава. Бубайри лугъудайвал, марфадикай хкатиз, харцик гьикьван акатрай чун?!

Заманайриз сиягыт Лезги Гьамди

Муъезфер МЕЛИКМАМЕДОВ

(Эхир. Эвел - 32-34-нумрайра)

Щун арабаяр

Гьамдиди ракъурай клеретлар Дербендтай Кьулан вацл галайнихъ къевезвай рекъин элкьвей чкадиз мукьва чуньухъ хьана. Ина абур, серфе гьатун кумазди, са араба кьуна, тамуз тухвана кланзавай. Кьвед лагъай юкъуз ихътин серфе гьатна. Аваранви Серкера нубатдин араба алатайдалай къулухъ рехъ хьун Асваран хиве туна, Авизан клеретл адаз кумек гун патал игътиятда хвена. Ина гьатун авун патал къулай чка тир. Тимил къуватралди чапхунчийрин са шумуд къат пара къуватар куквариз жедай. Гьакл ятлани лезгийри ягъунриз рехъ гана кланзава-чир. Ягъунри монголлар уяхардай.

Хурушум хьайила, Серкеран ниятди къил кьуна. Гьикл ятлани, са арабадин чарх хкатна. Адакъ галаз къевезвай яхъцур кас къван монголлар яракъар туна, ял ягъун патал чилел ацукьнавай. Са шумуд кас чарх туьхлуьриз алахънавай. Ихътин макъам мад гьиле гьат тийидайди къатлай Серкера вичин клеретдихъ галаз садлагъана чапхунчийриз басрух гана. Монголрин къил-къилел жкведалди лезгийри абур турунай акъудна. Араба тамуз ялна, мейитар чуньухъарна, рехъ душманди къатлун тийидайвал гуьнгьуна хтуна.

Арабадиз килигайла, Серкера ам зурба яракъ тирди гьасятда къатлана. Ада Гьамди и кардикай хабардар авуна. Гьамдиди мадни къве клеретл ракъурна, адавай, чка-чкадал акъвазна, чапхунчийри байихъ тийидайвал арабаяр сасад терг авун тлаабна. Гьакл хьана. Лезгийри цувад йикъан кьене чапхунчийрин 40-далай виниз арабаяр тергна. Эхирни къеци Тимура арабаяр гьикл агакънатла чирун патал савдагаррин пекер алукинавай вичин яхъцурни цуд кас къван аскерар Кьулан вацл галайнихъ ракъурна. Лезгийри абур садни саламатдиз ахъайнач. Са вахтундилай и кардикай хабар хьайи Тимурленг пехъи хьана. Тарихчийри хъизвайвал, Дербенддин патарив вичин залан яракъарни аскерар квахънаваз акур пачагъди цийи къилелай дагъвийриз басрух гун къетна. (Килиг: К истории Дагестана. Запись Инкачилау. РФ ИИЯЛ, ф. 1, оп. 1, д. 378).

Пехъи хьанвай чапхунчи

Тимурленга вири къушун къвачел къарагъарна. Вичихъ гзаф хьел акатнавайди, вич алцурарнавайди къатлай пачагъди лезгийр чилин винелай тергда лагъана. И гафар лаганатлани, ада мукъаятвал хвена. Адаз лезгийрихъ галаз женг члугун вучтин кар ятла хъсандиз чизвай. Гьавилиял тадаракъ гьазурна, серфе гуьзетна лезгийрал вегьин къарардиз къачуна. (Килиг: Тизенгаузен В.Т. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой Орды. М.-Л., 1941. Т. II, с. 186).

Ингъе Хиркисдин агъалиярни муьтлуьгъ тежез акур къеци Тимура вичин крар масакла туьхлуьрна. Ада сифте хиркисвийр кукварна, ахпа лезгийрал вегъедайвал хьана. Хиркис (са бязи чешмейра адан твар Хиркас хъиз къалурнава - М.М.) душмандин вилик хъсандиз гьазур хьанвай. Гьавилиял ина ягъунар са шумуд юкъуз давам хьана. И хуьре ва къунши Ирхан клеледа къиле фейи вакъийарикай тарихдин са чешмеда ик хъенва: "Хуьр кьуна, анжас са макъле [къун тавунвай] амукьна. Вичи къиле авай и чкада абурун эми-рарни реисар - таватийал ва арнахурал (ибур феодалвилин титулар я -

М.М.) чуньухъ хьанвай. Мусурманри-вай (монголривай - М.М.), къве вацран вахтунда ягъунар авунатлани и магъле къаз хьанач. Эхирни дуьньяйрин гьаким члехи Аллагъдин куьмедалди анаг кьуна. Мусурманри ислам къабулайбу-рук къанач, амайбур вири яна кьена.

Ирхандин (аварин хуьр - М.М.) агъалийри монголрин хура акъвазун файдасуз тирди къатлана ва гьавилиял чпин эмирарни реисар яна кьена. Бухнаб дерада ислам къабулна, пачагъдин лувак хьун патал чпин векилар адан къилив ракъурна. Абурун султан Ирхандай Килбах вилайетдиз катна. Адаз инин агъалийри вичиз куьмек гудай хъиз хьана. Амма Ахалл дерада къиле фейи ягъуна мусурманри султан яна кьена ва ам [адан мейит], гьакл и адан женгинин юлдашар [абурун мейитар] вацлуз вегъена". (Килиг: К истории Дагестана. Запись Инкачилау. РФ ИИЯЛ, ф. 1, оп. 1, д. 378).

И вакъиадилай гуьгъуьниз Тимурленга дяведиз физвай рехъ тирвал вири хуьрерал вегъена. Вичин аксина экъечлай хуьрер къилиял-къилиз чукурна, агъзурралди инсанар яна кьена. Муьтлуьгъ хьана, ислам къабулай агъалийривай налукар къатлана. Магъ гьилера, къил хкажна, вичиз акси экъечл тавурай лугъуз, чкадин жематриз члехи зулумар авуна. (Килиг: Алиев Б.Г., Шихсаидова Р.С. О маршруте похода Тимура в 1395-1397 гг. через Дагестан.// Учён. зап. ИИЯЛ, т. XX (сер. обществ. наук). Махачкала, 1970). Ахпа ада лезгийрал вегъена, абурун куьк хкудда лагъана. Амма адан ният къилиз фенач...

Къилиз тефей ният

Лезгийр михъиз терг авун патал 100 агъзурдав агакъна къушун къатлай къеци Тимура къве кардиз талукъ яз мукъаятвал хуьзвай. Сад лагъайди ам тир хьи, чапхунчийрин цун арабайрин къадар тимили хьанвай ва лезгийриз абуркай чеб гьикл хуьдатла чизвай. Са гафуналди, гила цун арабайрикай архайин хьана кланзава-чир. Кьвед лагъай месэладини адак гзаф къалабулух кутазвай: адан аскеррихъ лезгийрихъ хътин женгчи руьгъ авачир. Гьавилиял чапхунчи Хиркис хуьруьн са магъле къун патал къве варз вахт серфнай.

Сад лагъана басрух гудай, душмандихъ галаз эхирдалди женг члугва-дай лезгийрихъ галаз ягъунар тухун пачагъдиз са шумуд уьлкве къунилай четин тир. Анжас къясасчивили адан акъул вахчунвай, гьикл клантлани хьурай, лезгийр тергда лугъузвай.

Тимуран къушундин клвенкве авай клеретлар Кьулан вацун кьерез агакъиз-агакъ тийиз, лезгийрин цлпанрай абурал къванер къвана. Вилик ва къулухъ катиз кланзавай аскерар дагъвийри хъелерив тергна. Монголри тамар галайнихъ физ рикл авунач, гьавилиял абур дере тирвал гуьлуьн кьерез экъечлиз алахъна. Амма Гьамдидин къушунди инани абурун рехъ атланвай. Лезгийри душман пуд патахъай элкьуьрна юкъва тунвай. Агъзурралди аскерар квадарай къеци Тимур, вичин къушун къулухъ члугуна, Дербенддин патавай хъиз, гуьлуьн кьерез экъечлуьниз мажбур хьана. Амма и рекъени ам секиндиз тунач. Йифиз Ахъегъ, Кьурагъ ва Хив пачагълуьрин къушунри монголриз басрух, абуроз гзаф зарар гана. Кьулан вацун кьерез къведалди монголри цуд агъзурдалай гзаф аскерар квадарна. Вацун кьере мадни цлпанри абуроз аман ганач. Гьеле ягъунрик къил кутун тавунмаз, къад-къанни цуд агъзур аскер квадарай къеци Тимур вучдатлани тийижиз амай. Лезгийри адаз мумкинвал гуьзвачир. Пачагъдиз ягъунрик къил кутунилай гьейри, маса рехъ

амачир. Магъ гилера лезгийри ам чпиз кландай чкадал чпиз кландайвал ягъунрик экъечлуьниз мажбурнавай. Им акл лагъай члал тир хьи, дагъвийрин тактикади монголлар кланз-такланз кланки кутада.

Са шумуд юкъуз къиле фейи женгера Тимуран аскерар лезгийрилай цудра артух телеф хьана. Вичел хирер хьанвай Гьамдиди эхирдалди къушундиз регъбервал гуьзвай. Дяведин цуд лагъай юкъуз адан ният къилиз фена. Гуьлел гужлу лепе къарагъунни, лезгийрин тамара чуньухъ хьанвай клеретри ва вилик жергеда авай къушунри саналди монголрал гуьжумна. Абури гьуьл галай патахъ катна. Агъзурралди чапхунчийр гуьлел гьасятда туькьуьнна. Идалай къулухъ Тимуран аскерар генани руьгъдай аватна. Лезгийри лагъайтла, женг кьвердавай къати авуна. Абуру монголри Кьулан вацлалай элячлиз тунач. Вацлалай элячлиз кланзавай душмандин балкланрал алайбурун клеретлар, кьер тирвал эгъуьннавай гьаркьуь ва дерин хандаклиз аватиз, терг хьана.

Вичивай саклани вилик физ тежез-вайди акур Тимура, хурушум хьайила женг акъвазарна. Пакамахъ экуьн яра-лай пачагъди вичин къушунар къулухъ члугуна. И ягъунрилай къулухъ са шумуд йис алатайла, архиепископ Иоани де Галонифонтибуса вичин "Дуьнья къатлунин ктабда" хъейвал, лезгийри монголлар акл кукварнай хьи, Тимурленга вичин къушун къулухъ члугуна, дяведилай гьил къачун патал эмир гана. Гуьгъуьнлай Лезги Гьамдиди и члехи гьаливал вичин "Уфтанвал" шири-да гегъеншдиз раижнай.

Лезги Гьамдидин пуд шиир

Женг члугу!

Диде кьена, диге амач лагъайтла, Буба кьена, чилер гумач лагъайтла, Гьал гьикл хьурай члехи Лезги элперин, Усал яз, лагъ, гьуцариз гьикл эверин? Къарагъ къвачел, алуки кьеркьер¹, Тур яхъ гьиле, хьана клвенквер². Усал жемир, я аклу³, Женг члугу!

1 кьеркьер - дяведин пекер

2 клвенквер - женгчи

3 аклу - луки

Къарагъ лугъуз

Уьзбек хандин пехъи тлехьер¹ Атлуз ава халкъдин рекъер. Са къилихъай ягъиз, гатаз, Лезги элпер клевера тваз.

Члехи вацлун² кьер хуьз ава, Яракъ къурдан пер хаз ава. Тарашзава элдин малар, Цлйар ягъиз, кузва къвалер.

Чуклурзава лезги хуьрер, Экъис хьанва ваклан клрер. Виле къурди къаз, куквариз, Элкъуьрзава эл лукарлиз.

Лезги Гьамди и гьал акваз, Хьанва хилан³, яракъар гваз. Къарагъ лугъуз ава элди, Чи къул хуьдай члехи мелдиз.

1 тлехьер - аскерар

2 Члехи вацл - Самур

3 хилан - гьазур

Мусурманар хуьхъ лугъузва Я къвал уьцлей Моьгоьлдин хан, На халкъариз цлй гана хьи. Уьзбек лугъур пехъи шейтан, Чи хуьрериз клай¹ хьана хьи.

Ягъиз, рекъиз аял, диде, Чуклурзава Лезги диге. Жезвач лугъуз вичиз муьтлуьгъ², Атанва хупл адан нуьтлуьгъ².

Чун чукуриз чи чилерай, Къариблухриз квахъ лугъузва. Виликан дин вегъ гилерай, Мусурманар хуьхъ лугъузва.

1 клай - зулум

2 нуьтлуьгъ - къарай

23-ИЮНДИЗ, къвалах куьтыгъ жедалди са цуд декъикъа амаз, Абидаз Шевченкодин горкомдин партидин сад лагъай секретарь Баева вичин патав эверна. Ада, Абид кабинетдиз гьахънамазди, тади кваз къарагъна, гьил яна, вичин къаншарда ацукъарна, гьасятда лазим ихтилат башламышна:

- Грозныйда чи шегъердин агъалийрин 2000-дахъ агакъна аялар пионерин лагерра ава. Чаз ван хьайивал, Цийи Узендай хъфенвай чеченриз гьанавай аяларни муаллимар есирда къаз кланзава. Аялар диде-бубаяр, анай аялар хкваш лугъуз, зи патавни атанвай, са къадарбур аэропортуникни къватл хьанва. Гьакл хьайила, чаз вун тади гьалда Грозныйдиз ракъуриз кланзава. Артух бедбахтвилер жедалди, муаллимрихъ галаз рахана, абур иниз гваз хтана кланзава.

- Гьикл? Кве аваз?...
- Тади ийимир... Эхирдал къван яб це. Инай куьк жезвайбур гваз Грозныйдиз самолетар физва. Вунни исятда абурухъ галаз фида. Грозныйдиз агакънамазди, диспетчердивай аялар мус хун лазим ятла хабар кьуна, лагердиз алад. Муаллимар къватлна, сифте абур гьавурда тур. Аялар кичевал, къалабулух акатдайвал тавурай. Амай крар агъвалатдиз килигна, жува чкадал къиле твах. Самолетди вун аэропортуна вилив хуьзва...

Сардар АБИЛ

“Туьркиядин шпион” ...

(Агъвалатар алатай асирдин 90-йисара хьайибур я)

- Бес зун са документни гвачиз фидани? - Абид Баеваз килигиз акъваз хьана.

- Комондировкадин чар гьазур я. Исятда гьиде. Тади ая! - Баева Абидан далудихъай гьил вегъена, ракларал къван рекъе туна. Абид экъечлай ракларихъ са дишегъли акъвазнавай.

- Паспорт къачуз рикелай алудмир... Вун къежел машинди гуьзетзава. Им - ви командировкадин чар,- ада Абидав къве къатнавай чар вугана. Абид чар мад са сеферда къежел хуьвуна, перемдин винеллай къултухда туна, къежел гьерекатна. Къежел акъвазнавай члулаз "Волга" машиндаваз Абид къвализ хтана.

- Вак квайди вуч тади я? - хабар кьуна Фатимата.

- Зун Грозныйдиз командировкадиз физва. Вучиз ятла, хтайла ахъайда, - Абид паспорт къачуна, аяларни Фатимат къужахламышна, къежел катна...

Аэропортуни вилик квай чкаяр, къенепад инсанрай ацанвай. Чка-чкадал чемоданар, сумкаяр, тлвал янавай пекер къватлна эцигнавай гьамбарар алай. Ибуру Цийи Узендай хъфизвайбурун шейэр тир. Члехи пай дишегълийрин гьилик аялар квай. Чка-чкадал милициярни акъвазнавай. Инсанрин къалабулух, шел-хвал, гьерекатар акурла, абур, халис дяве башламыш хьана, масаниз куьк жезвайбуру хъиз акъвазвай. Аэропортуниз гьахъзавай ракларал са шумуд милица акъвазнавай. Абид акурла, абур гьавурдавайбуру хъиз, са манийвални тагана, ам къенез ахъайна. Грозныйдиз лув гуз гьазур хьанвай самолет, вири ацукъна, Абидвал вил алаз акъвазнавай. Ам хкаж хъанамазди самолет чкадилай юзана...

Грозныйдиз агакъайла нянин сятинин 9 жезвай. Аэропортуниз хтанамазди диспетчердин патав фена. Амни аялар Грозныйдай рахкурна кланзавайдан гьавурда авай.

- Пакаман сятдин муьжуьдаз инай члехи ИЛ-76 самолет физва. Аялар са сятинин фад галаз хъша, - хабар гана диспетчерди.

- Ада гьикъван инсанар гьакъда? - хабар кьуна Абид

- Аялар пуд вишез агакъна ацукъариз жеда... Аэропортуни идарай экъечина, гьи патахъ фин лазим ятла чин тийизвай Абид таксиде ацукъна, лагердиз гьализ туна.

- Нянин цлудалай къулухъ чна я лагердиз, я лагердай къежел кас ахъайзавайди туш. Квез вуж герек я? - хабар кьуна варарихъ атай къаравулди.

- Зун Шевченкодай, тади къвалах аваз, исятда самолетдай эвчиана атанвайди я. Заз муаллимар акун лазим я, - лагъана Абид.

- За исятда ачухда, - варараллайда, жибиндай куьлег акъудна, варарин гьевчи раклар ачухна. - Ваз муаллимар авай чка чизвани?

- Ваъ. Зун иниз атанвайди сад лагъай сефер я. Ваз четин туштла, заз абурун къвал къалура...

- Ша! - раклар куьлегалди къаравулди клев хуьвуна, ам Абидан вилик акатна.

(Кьатл ама)

Кьил гьикI акъудин?..

А.ГЪАЖИМУРАДОВ,
муьгверганви

“Лезги газетдин” алай йисан 3-нумрада (9-ч) РФ-дин пенсийрин фондунин кьилин управленидин (ГУ ОПФ) Дагъустанда авай отделенидин пресс-кьуллугъдин реьбер **Альбина СУНКЪУЛИЕВАДИ** пенсийриз талукъ яз ганвай баянра кхьенва: “Алай йисан 1-апрелдилай кьвалахзавай ва кьвалах тийизвай ксарин пенсияр 4,1 процентдин мадни хкаж жеда”.

Пенсионеррин гьугьул ачуурдай гьа ихьтин хабарар кьелзавайбуруз 18-январдиз акъатнавай Вирироссиядин газетдани (“Российская газета - Неделя” (14-ч) Россиядин Пенсийрин фондунин Правленидин председателдин заместитель Лилия Чижикани ганва: “Страховой пенсияр 1-январдилай 2017-йисан инфляциядилай артух кьадарда хкаж жеда”. Зун кьвалахзамай, яни зегьметдин пенсионер я. Зи пенсияда и йисуз гьелелиг, я инфляциядихь, я пенсийрин фондуниз залай кьезвай страховоюй взносрихь галаз алакьалу яз артух хьанвай са кепекни авач. За каьзвара эцигзавай суалриз месэла чпиз талукъ тир идарайрин пешекаррини тамам жавабар гузвач... Эхирни зи чар - арза Дагъустандин Кьилин ва Гьукуматдин Администрациядай алай йисан 22-февралдиз, инлай вилик хьиз, вичиз талукъ тир нумраяна (№0416-10-4095/18), 2006-йисан 2-мартдиз кьабулай 59-нумрадин ФЗ-дин 3-паюнун 8-статьядин бинедаллаз Россиядин Пенсийрин республикада авай отделенидиз акъатна. Чарче 2014-йисалай 12210 манат тир зи пенсия гагъ гзаф, гагъ тимиал хьанвайдакани кхьенвай. РФ-дин Пенсийрин фондунин Дагъустанда авай отделенидин управляющийдин заместитель Н.М. Сулейманован кьул алаз (алай йисан 30-март, №14/01-1033) жавабархурна. Ана кхьенва: “2011-йисан августдиз, 2010-йисан 1-августдилай 2011-йисан июлдалди куь страховоюй взносар (10 764 манат) фикирда кьуна, пенсиядин страховоюй пай 78 манатдин хкаж хьана”.

Идан гьакьиндай за лугъузва хьа, а вахтунда зи страховоюй взносрин кьадар 10764 манат ваь, 21309 манат тир, гьадаз килигна зи пенсияни хкажнава. Акъазва заз и кар зи гьиле авай документдай, адал П-4 группадин руководителдин кьулни ала, Пенсийрин фондунин печатни. Гьа идалди 2011-йисан 1-августдилай инихь зи гьар са вацран пенсия 64 манатдин тимиаларнава. Вучиз? Вучиз и идарада кьве жуьредин лицевой счетар арадал атанва, корректировкакяр дуьз тухузвач? Гьалатни хиве кьазвач?

Мадни кхьенва гьа и жавабда: “Куь зегьметдин пенсия 2014-йисан 1-февралдилай 1.065 паюнун, 1-апрелдилай 1.07 паюнун артухарнава”. (Адалай вилик ва кьулукъ йисарани зегьметдин пенси-

яр РФ-дин Гьукуматдин кьарарин бинедаллаз гьар йисуз кьве сеферда артухарунин гьакьиндай закон авайдакй заз чизва. Амма пенсияр гьакьикъатда, а закондал амал авун яз, артух жезвайдай кьил акъатзавач).

“2014-йисан мартдилай куь пенсиядин страховоюй паюна, 2011-йисан 1-августдилай 2012-йисан 31-июлдалди страховоюй взносрин кьадардиз килигна, дегишвал - кьез алава 1044,48 манат хьанва”, - кьейднава мадни жавабда.

Генани кьил акъатзавач: эгер зи пенсия зи страховоюй взносрай санал хкажнавайга, а кьадардилай гьар вацрал ацалтзавай пай зи пенсиядик акатдай, ам зав агакьдай. 1044,48 манат алава пул хгунни зи пенсия 2012-йисан августдилай 87,04 манатдин тимиал ганвайди ва исятда ам тагузвайди кьалурзава.

“2014-йисан августдизни, 2011-йисан 1-августдилай 2014-йисан 31-июлдалди ганвай страховоюй взносриз килигна, 3390,09 манат алава хганва”, - кхьенва жавабда.

Инални страховоюй взносриз килигна артух хьхьун лазим тир кьадар анжах 2014-йисан июлдалди ваь, адалай кьулукъни гун лазим тирди Пенсийрин фондунин рикелай алуднава. Имни зи зегьметдин пенсия вичел ихтибарнавай идаради гьар са вацра 141,25 манат гузвач лагьай чьал жезва.

Гьахь-гьисабри кьалурзава хьа, вири санлай алай йисан 1-августдалди, нубатдин сеферда гьисаб хьийидалди, винидихь кьалур-

навай девирда са заз Пенсийрин фондунин 21 812 манатни 88 кепекдин (гьар вацра 292 манатни 29 кепекдин) зиян ганва.

Мадни а жавабда хабар гузва хьа, “2018-йисан январдилай зи пенсия 15.668.08 манат хьанва”. А кьадар гьакьикъатда за 2018-йисан январдалдини кьачузва.

За и чар жемиятдинни сиясатдин газетдиз кхьинин макьсад кьелзавай ва кьабулзавай гьар са хабар са касди жува-жувак веревирд авун, адаз Конституциядин бинедаллаз кьимет гун ва гьар са чиновникдизни Конституция хуьниз эвер гун я.

“Бес вуна куь райондин пенсийрин идарадиз вучиз кхьенвач?” - лугьунни мумкин я заз са бязибуру.

Кхьена, гьурметлугур, винидихь раханвай 2013-йисан страховоюй взносрин патахъай. 2013-йисуз судди, зун галачиз, кьанунсузвал ятлани, вичин кьарар акъудна... Дагъустандин Верховный суддини зи гафарал амалнач. Генани заз райондин пенсийрин отделенидин управленидин начальниди жавабда (22.03.2018, №407) за талабнавай 2014-йисуз зи пенсияда хьанвай дегишвилериз баянар эсиллагъ ганвач. “Абур 2013-йисуз хьайи судди ваз ганва”, - лагьана кхьенва заз.

Ихьтин “пешекарри” гьукум виляй вегьезва. Амма вуч лугьудатла инал кьарагьарнавай месэладиз чи республикадин, гьакьни федеральный (абурни чи арайра авачиз туш) сиясатчийри. В.Путинани Федеральный Собранидиз рекье турбурукай вичин са Чарче лагьанай: “Чка-чкада гуьзчивал авунин цийи жуьреяр ва кьайдаяр кардик кутун лазим я...”

Яраб аквадатла чи вилериз а цийи кьайдаяр?

РЕДАКЦИЯДИН ПАТАЙ.

Са кьадар вахт идалай вилик “Лезги газетдин” редакциядин почтадиз атай и чар чна, урус чьалаз таржума авуна, Россиядин Пенсийрин фондунин Дагъустан Республикада авай отделенидиз рекье туна. Агьадихь чна анай агакьарай жаваб гузва.

“Гьакьикъатда лагьайтла, чи гьурметлу Абдулашим Гьулмегамедович Россиядин Пенсийрин фондунин Дагъустанда авай отделенидин пешекарри, пенсийриз талукъ законодательстводал асаслу яз, адан ихтияррин гьавурда идалай виликни са шумуд сеферда турди я. Нубатдин сеферда жаваб гузва хьа, 2013-йисан 28-декабрдиз кьабулай “Страховоюй пенсийрин гьакьиндай” 400-нумрадин Федеральный закондин кьайдайрал асаслу яз, страховоюй пенсия ам тайинарун патал агакьарнавай документрин бинедаллаз гьисабдиз кьачузва, ам страховоюй стаждин кьадардилай, пенсионердин гьар вацран юкьван мажсибдилай ва страховатнавай касдин лицевой сьетдиз 2002-йисан 1-январдилай инихь атанвай страховоюй взносрин кьадардилай асаслу я.”

Страховоюй пенсиядин кьадар тайинардайла, 2002-йисан 1-январдалди авай стаж фикирда кьазва, амма кьалурнавай вахтундилай алаатайла, пенсиядин страховоюй пай страховоюй взносрин бинедаллаз гьисабзава.

Гьурметлу Абдулашим Гьулмегамедович, 2002-йисан 1-январдиз кьез 38 йисни 1 варзни 13 юзь страховоюй стаж авай. Винидихь кьалурнавай закондал асаслу яз, страховоюй стаждик РФ-дин территорияда кьилиз акъудай вири жуьрейрин кьвалахар акатзава, эгер кьвалахзавай ксар мажбуридаказ пенсионный страхованидин кьурлушда страховатнаватла ва абурулай РФ-дин Пенсийрин фондуниз взносар ганватла. Кьелзавай йисара страховоюй взносар тагузвайвилай, абур, пенсия тайинардайла, страховоюй стаждик кутазвач.

Зегьметдин пенсиядин страховоюй пай цийи кьилелай гьисаб хьийидай ихтияр, ам тайинардайла ва цийи кьилелай гьисаб хьувурдалай (перерасчѐт) кьулукъ са йис алаатайла, авай. ИкI, пенсиядин страховоюй паюнун кьадар страховатнавай касдин кьилдинди тир (индивидуальный) лицевой сьетдиз атанвай страховоюй взносрайла асаслу я. Пенсийрин законодательстводин кьайдайрал асаслу яз, страховоюй взносар гьар йисан 1-августдилай, арза галачиз, цийи кьилелай гьисаб хьийизва. Кьез талукъ язни, закондал асаслу яз, эхиримжи са шумуд йисуз ихьтин кьайда ишлеминава. Гьа икI, Россиядин законодательстводин сергьятра аваз, Кьез государстводи гун лазим тир вири кьадар пул Куьне тамамвилелди кьачузва”.

Законди вуч лугъузва?

“Гьурметлу “Лезги газетдин” редакция!

Зун 1996-йисалай зегьметдин ветеран я. 54 йисуз муаллимвиле зегьмет члугуна ва и кар давамарзава. Заз кьевай хабар кьаз кланзавай са кар ава. Начагьвал себеб яз, заз инвалидвиле III группа ганва. Июлдилай лагьайтла, и группадиз килигна, заз ветеранвилай кьезвай 504 манат акъазарнава. Талабда им дуьз кар яни, тушни кирун, газетдин чинилай хабар гун.

За фикирзавайвал, зегьметдин ветеранвиле тварчулугур гьакьисагъ зегьметдин нетижа яз ганвай шабагъ я. Ам гуз-вахчудай закон ава жал!?

Гьурметдивди, Райсудин НАБИЕВ”.

* * *

РЕДАКЦИЯДИН ПАТАЙ.

Гьурметлу Райсудин муаллим! Куь суалдиз жаваб гун патал чна Дагъустандин зегьметдин ва яшайишдин рекьай вилик финин министрдин везифаяр вахтунди тамамарзавай Расул Шапиевич Ибрагимован тварцихь чар рекье туна.

Ингье чаз анай хтай жаваб.

“2004-йисан 29-декабрдиз кьабулай Дагъустан Республикадин “Далу патан зегьметчийриз ва зегьметдин ветеранриз яшайишдин рекьай куьмек гунин гьакьиндай” 59-нумрадин закондин 6-статьядал асаслу яз, зегьметдин ветеранриз 504 манатдин кьадарда аваз гьар вацра чара ийизвай пул (ЕДВ) кьачудай ихтияр ава. И пул Дагъустан Республикадин Гьукуматди тайинарзавай кьайдада гузва.

Политический репрессийрин кьурбандриз, далу патан зегьметчийриз ва зегьметдин ветеранриз гьар вацра чара ийизвай пул гунин кьайдадал-Дагъустан Республикадин Гьукуматдин 2005-йисан 17-октябрдин 173-нумрадин кьарардалди тестикьарнавай кьайдадал - асаслу яз, гьа са вахтунда федеральный са шумуд закондалди ва Дагъустан Республикадин законралди кьалурнавай ЕДВ кьачудай ихтияр авай касдиз, а ЕДВ тайинарзавай бинеирилай асаслу яз (ЕДВ «Чернобылдин АЭС-дал хьайи мусибатдин нетижада радиациядин таьсирдик акатай граждандиз яшайишдин жигьетдай хуьнин гьакьиндай Федеральный закондал, “Семипалатинский полигондал ядерный яракъ ахтармишунин нетижада радиациядин таьсирдик акатай граждандиз яшайишдин жигьетдай заминшлер гунин гьакьиндай” Федеральный закондал асаслу яз, ЕДВ тайинардай дуьшуьшар квачиз), граждандиз вичи хьязвавай са ЕДВ гуда.

2018-йисан июлдиз инвалидвиле III группа (куьне кьалурнавай касдиз инвалидвиле III группа) гайидалай кьулукъ ЕДВ акъазарнава. Инвалидвиле III группадин ЕДВ-дин кьадар зегьметдин ветерандин ЕДВ-дилай гзаф тирвилай адан (инвалидвиле III группа кьачузвай касдин) хийирдиз яз пулунин кьадар артух тир ЕДВ гуда. Ам лагьайтла, 1995-йисан 24-январдиз кьабулай “Россиядин Федерацияда инвалидар яшайишдин рекьай хуьнин гьакьиндай” Федеральный закондал кьалурнавайвал, III группадин инвалиддиз хьиз, кьез РФ-дин Пенсийрин фондунин Дагъустан Республикада авай отделениди тайинарзава”.

Куьмек талабзава

Редакциядиз и йикьара агьадихь галай манадин чаратана.

“ИГРАМИ РЕДАКЦИЯ!

Кьез чар кхьизвайди Докъузпара райондин Авадан хуьре яшамш жезвай Гьидаятова Салимат Расимовна я. Чи хизан-зун, буба, стха-Россиядин граждандар яз, Дагъустанда яшамш жез 15 йисалай виниз я. Чи диде-Афизова Адиба Афизовна-(1965-йисуз дидедиз хьана) вири и йисара чакъ галаз яшамш жезватлани, ам Азербайжандин учётра ама. Гила диде районда учётда эцигиз клан хьайила, миграциядин рекьай кьуллугъди ам Азербайжанда 3 вацра ацукьун, яни ана яшамш хьхьун лазим я, ахпа граждандство гуда лугъузва.

Кеввай пара талабзава, чаз са куьмек ая. За-акушерка-медсестра, стхади военный рекьай контрактник яз кьвалахзава. Буба пенсионер я. Бакудиз хьфена, дидедиз ана яшамш жедай чка авач. ГьикI ийин, вуч ийин, чна дидедиз чи уьлкведин граждандство гьикI кьачун!?”

РЕДАКЦИЯДИН ПАТАЙ.

Гьурметлу Салимат Расимовна. Куьне вучиз куьн икьван кевера тунва? Бес хизанда авай вири ксари Россиядин граждандство кьачурла, куьн Дагъустанда пропискада турла, дидедин кьайгьу а вахтунда вучиз члугунач!?

Куьне редакциядиз рекье тур чарчиз жаваб гун патал чна ам талукъ идарадиз ракурна. Дагъустан Республикадин миграциядиз талукъ месэлайрин рекьай Управленидай хтай жавабди чун мадни тажубарна. Чарче кхьенва хьа, “Афизова Адиба Афизовнадилай (1965-йисуз дидедиз хьанвай) миграциядиз талукъ месэлайрин рекьай Управленидиз официальный талабун (запрос) атанач”.

ГьакI хьайила, чна кьез Дербент шегьерда авай УФМС-диз фин, граждандство кьачун патал лазим кьайдада официальный талабун (запрос) авун меслят кьалурзава.

"Куь кбелемрив са шак-гылле агудмир"

Арбен КЪАРДАШ,
Дагъустандин халкъдин шаир

Хуьруьн руш

(Шегьерэзгли гададин мани)

Лезги хуьре гьалтна зал
Вун, булахдал фидайла.
Амуькна зун кьуна чIал,
Гафар пара чидайла.
Гурпна рикIи мад ва мад,
ЦIай зи хура куькьуриз.
ХьванайтIани са квар яд,
Жедачир ам туьхуьриз.

ТИКРАРБЕНД:

Хуьруьн руш,
Эркин руш,
Хьанва заз
Ширин руш.
Туш зи рикI
Секин, руш.
Вучин за?
Гьикин, руш?

Мад хтайла пакамаз
Джигда аваз ви патав,
Вилни янач вуна заз,
Вавди рахаз тунач зав.
Лимузинда аваз зун
Мад ви патав атана.
Са куьнайни такъаз зун,
Фена вун, яб тагана.

Эхирдай за шивцеллаз
Мад ви патав чамарна.
Агь, мили хьвер сивеллаз,
Кутуна зак лувар на.
Цуькверин кIунчI хвешила
РикIни галаз гурла ваз,
На лагана: "Вач, гила
Чира лезги чIал жуваз!"

24.02.2017

Хтулдиз

Вун гьилел кьун, вун рикIел гьун
Са гафар я, са гьал я:
Хуруда экв жед а кьудгун,
Ахпа куда шемгьал яз.

Дерин вилер, фагьум авай,
Килигдайла атлума,
Ажайиб чим - гуя цавай -
Жеда чанди кужумна.

Хкажайла вун гьилерал,
На ийидай са хьверди
Кье лув гьиди зи кьуьнерал
Лугьуз тежер тегердин.

На зи яш, кьам кумукьарна,
Гадарна зи рикIелай.
Зун уьмуьрдал ашукьарна
Вуна цийи цикIелай.

Зи уьмуьрдин тарцин хилен
Цуьк я вун, зи кьаврахвал!
Зи дережа хьанва кьетIен -
Авун ваз дуьз чIварахвал.

25.01.2018

Суалар

Хгузмач чна чаз
Суалар,
Фадлай чун амач яз
Аялар.

Вучиз? Вуч? Гьина? ГьикI?
Вуч патал? -
Суалри кьазмач рикI,
Кутаз тIал.

Дуьньядин крарай
Гьакьван кьил
Акьатна, цаварал
Ала вил.

Суалрин кашабра
Авай чил -
ХьутIалрин азабрай
АцIай чил.

Дуьньядал силагьдин
Кьабарар.
Чаз абур - "Аллагьдин
Кьадарар".

Зидвилер хиве тваз
Цаварин,
Гьикьван хьуй жуьв кьаз таз
ТIапарив?

Жезвай кьван чилел чи
Зулум, тIал
Алайдаз кьилел чи
Хуш я жал?

Акурла атIайвал
Чи инсаф,
Ава Ам алайнал,
Яна хаф.

Чи терсвал, игривал
Тежез эх,
Хьанва кье чиливай
Ам кьерех.

Тахсиркар, дуьньядиз
Седзавай,
Инсан я, чин ягьдин
Редзавай.

Суалриз тагурда
Жавабар
ГьикI вичиз жагьурда
Сувабар?

2018

* * *

Лагь, яни вун агьайна яз вердишди,
ТIебиатдиз гафар лугьуз
алхишдин?

Жив кьвадайла, лагьанани
живедиз:
"Ухшар я вун цийи сусаз-бикедиз"?

Марф кьвадайла, лагьанани
марфадиз:
"Шииррин чIал мукьва я ви
гьвадиз"?

Текидиз хьуртал экьечIнавай
цуькведал
Са кьил чIугу, лагь: "Зун мадни
хкведа".

Лагь бегьердин парар алай тарариз:
"ХупI тенI я куьн малаикрин
лувариз".

Кьецилвиле авайлани тIебиат,
Аку адан берекатни гьакьикьат.

Дагьлариз лагь: "Куьн сабурдин
чешне я,
Квез килигна кьилел цавар
дегьне я!"

РикIе даим жумартвал хуьз
гатфарин,
А жумартвал тур танда ви гафарин.

1 Тен - даях

Ви инсанвал гьиссна вини
квачеваз,
Лугьуда на: "Хьаначни вуч
вижеваз!"

2018

* * *

Чидач, гьинай икьван сабур
Атайди ятIа.
Куьз ам икьван суйни абур
Авайди ятIа?

Инсанвилер хьанва хирде,
Тапунив гва тур.
Хьиткьин жезва рикIин перде:
"Сабур хуьх! Сабур!"

АкIахьнава, акахьнава
Пис-хьсан, таб-гьахь.
Ягьдин келе ацахьнава,
Дуьз крар - патахь.

Цаварини, эх тежез дерт,
Ийиз кьукьрумар,
Гадриз жеда циферай серт
ЦIай квай палдумар.

ГьакI гьуьлуьни кьачуда кьал,
Кьазун ийиз хур,
Тик лепейрал гьиз жеда звал,
Кьалур ийиз зур.

И дуьньядин зидвилериз
Тирвиляй акси,
Намусдикай кьитвилериз
Тирвиляй акси,

Кьарагьзава гарни тIурфан,
Кьвазва хар пехьи.
РикI, вучиз ви сабур икьван
ЯзватIа чIехи?

Таквардини акваз, кьатIуз,
РикIи, гатаз хур,
Лугьузва мад атIуз-атIуз:
"Сабур хуьх! Сабур!"

2018

М.Жалиловакай

кье гаф

Чи Мердали Жалилова
Гаф кьхидач тегьне кьевадай.
Адахь агьзур делил ава
Дережайра вине жедай.

Халкъдин дердер ччимна² хура,
Жагьурзава гафар алван,
Гимишдин кьуд симна хура,
Лугьуз абур жедайвал ван.

Алукьнавай вахтар залан
Зидвилерин чIавар хьанва.
Заманадин гьутар залан
Галукьиз, чи лувар ханва.

Мердалиди умуд гузва,
Гьахь майдандал хкиз царцив.
Гагь-гагь хьилен барут кузва,
РикIер хци хьийиз царцив.

Гагь дуьа, гагь сагьлугь ала
Тик кьелемдин кIуфал хци.
"Ягьдиз, Халкъдиз
кьуллугь ая!" -
Гаф я чIалан Кьегьал Хцин.

18.05.2018

2 Ччимна - кьватIна

Келет дагь

Гьар пакамахь ви кьуьнелай
кьарагьзавай ракъинин
Сифте нур хьиз, садлагьана вун
зи рикIел атана.

Кламаз хьана, сагьиб хьана
такур хьтин дердинин,
Икьван гагьда ви тарифдай кас
тахьайди кьатIана.

Яру дагьни Базар-Дуьзуь,
Шалбуз дагьни Китин дагь
Чин - чинаваз аквазва ваз,
Шагьдагь галаз кьулухьай.
АскIанни туш, гьвечини туш, я,
вири хьиз, эркин дагь, -
Вакай мани, са чIал тахьун
мисал жезва кумукьай.

Яйлахарни уьруьшар вахь,
булахарни ргазвай,
Лекьерини мукарзава ви кьветIера,
хуьз цавар.
Мадни вахь ви кьилдин ва кьит
са кьетIенвал авазва:
Чархин зулар, векин зулар
ви чинава цIарба-цIар.

Ваз тIвар ганвай Келетрин хуьр
ккIанва ви ценерик,
Зи Миграгьай аквада ам авадан
са шегьер хьиз.
Гьейранарда келетвийрин
зарафатрин кьеде рикI,
Ван хьайида гьар келима кьабулда
са гевгьер хьиз.

Гагь ви кьилел, цавар кьачуз,
яда зурба кьукьрумар,
ЦIайлапанар куькьуз жеда -
зварар алай кьирмажар.
Суйдив вуна тIебиатдин эхда
вири зулумар,
Ахпа кьилел хкажда на яргьирушан
гунгачIар.

Хважамжамдин са кьил фида,
экьечIна ви хурудай,
Яру дагьдал четирна хьиз, кьилел
Базар-Дуьзуьдин.
Гьа кье кьилик хазинаяр ква
зи хуьре лугьудай,
Белки, кьени ахьтин баян яз аматIа
цийириди?

Аваз ихьтин лайихвилер
(абур мадни кьалин я),
Икьван гагьда вучиз сад кьван
акьатнач ви тарифдай?
Вал тик-хци мурцар алач, гьахьняй
икI хьун мумкин я,
Лугьумир, за бахшна ваз чIал
язухдайни гьайифдай.

Заз чида, ваз са гафар я
авун-тавун алхиш ваз,
Суйни сабур авай дагь яз,
гвачир кьуру дамахар.
Чи дагьларин цIиргьина вун ава
магьир нехиш яз,
Иервилез чIалар атIун я
шаиррин кIвалахар.

Шаир дустар, тарифдайла
Лезгистандин дагьларин,
Куь рикIерив, куь кьелемрив
са шак-гылле агудмир,
Вири лезги куклушри хьиз,
тагь кьунвай чи цаварин,
Келет дагьни манида тун
куь рикIелай алудмир!
16.07.2018

Кьекьер

Кье царцин чIал аквада майва
хьиз ацIай,
Цил, хана хьиз нез жедай,
жагьайтIа вичяй.
* * *

Каинатдин генг-деринар гатун
ийфе ахьайна,
Вилиз таквар амай алем за зи
рикIе экIяйна.
* * *

Эхь, инсанар гичинар я гьяман.
Гьарда чехир цаз хьанайтIа
Хайяман!..

* * *
КIантIа лам хьуй, кIандатIа шив
улакь ви,
Рехь дуьз фида, дуьз куькIвейтIа
ахлакь ви.

* * *
Гафар - терхеба, крар - кирсеба...
Жедани гьаким мад валай зурба?!
* * *
"Дидедин чIал хуьн!" - лугьуз,
чIалалди гьейри
Рахадайбур квасайриз ухшар я
вири.

* * *
Гьукуматди халкь кьуртIани ужуз,
Халкъдивай Ватан жедач маса гуз.
* * *
ШейтIандини малаикди садна
кьисмет
Аладнавай хару велед я Интернет.
* * *

Женнетдиз тен тирвиляй Самурдин
чи там
Фад рам ийиз кIанзава
жегьнембегриз ам.
* * *
Зегьметкеш чIиж рекьизва,
садра гайи хуз.
Халикь, лагь кван, вуч ава идалай
гьахьсуз?

* * *
Гьим сифте хьана - верч ва я кака?
Гьим хьанатIани, хьана ам мука.
* * *
Эй, дили-дивана, кьелем яхь
гьиле!
Шаирдиз маса бахт кьхенвач
гьеле.

* * *
Илгьамдив икI рахадалда
Шагьбала:
"За кьхиди - куьруьз-яцIуз лагь,
бала".

* * *
Чун - миллионер, вун сад я, Путин.
Чна чи дердер низ лугьун? Вутин?
* * *
АкьалтI хьана уьмуьрдин багь,
хьфирла, ана
Майварни билбилар тур тарарал
вуна.

* * *
Кьуьзуь кьилляй жегьил суна
хканвай язух,
Ваз папа хьвер багьишда...
ви шезмай кьван кьултух.
2018

* * *
Инсандин мефтIни рикI
Терездин кье кьаб я.
Гьи хиле вуч ва гьикI
Эцигун суваб я?

Алцумна кIани шей
Гьи хиле твадатIа?
Гирвенка кьвал элкьвей
Гьи хилен кьадатIа?

Лугьумир: "Кье пад я -
Гьим хьана вуч ава?
Герекди са затI я
Гуз-кьачур гуж авай".

Маса гуз-кьачур затI
Алцумдай терездив
Бажагьат, бажагьат
Лугьуда сересди.

РикIинни мастунин
Терез я гьахьунин:
Са хел - дуьз кьатIунин,
Са хел - чиг кьастунин.

Гьисс мийир мефтIедив,
РикIивни фикирмир,
Савдадив, гьилледив
Инсанвал куьцIуьрмир.

1997

Дин

Женнетдин къуй

Али ЭМИРСУЛТАНОВ

Асулла Усман ибн Аффан Мединадиз куь хъайдалай кьулухъ адаз анин агъалияр цин патухъай клевера гъатзавайди акуна. Мединадин вири къуйра туькьубьл ва уьцубьл яд авай тир. Ан-жах са чувуддин къуйда авай яд хъваз жедайди ва дадуниз хъсанди тир. Цихъ тамарзу хъанвай инсанриз и къуйда авай яд чувудди пулдихъ маса гузвай. Амма кесиби инсанриз гзаф четин жезвай. И вахтунда Аллагъдин Расулди ﷺ уьмметдихъ элкьвена лагъана:

- Женнетда авай идалайни хъсан булахдиз лайихлу хъун патал Румадин къуй, ана авай цел гъалтайла, вири мусурманриз сад хътин ихтиярар хъунин шартуналди низ, пулдихъ маса къачуз кланзава?

Яни и къуй маса къачур касди яд амай мусурманрихъ галаз барабар ихтиярралди ишлемишна кланзавай. Асулла Усман асгъабдиз геж тавуна, а къуй къачуз клан хъана. Амма чувудди адан теклиф къабулна. Эхирни Усманадай а къуйдин са пай къачуз алакьна. Гила мусур-

манривай, югъ арадай ахъайиз, къуйда авай яд пулсуздаказ ишлемишиз жезвай. Чувуддин югъ атайла, адан патав яд тухуз садни къевезвачир. Усманан югъ атайла, инсанри пулсуздаказ къуйдай яд тухузвай. Вичин къуйдикай къазанжи къачуз техжез, чара атлай чувудди къуйдин амай пайни Усман асгъабдиз маса хгана.

Аллагъдин Расулди ﷺ Асулла Усманавай жузуна:

- Инсанар целди таъмин жедайвал, вуна абуруз и къуй багъишзавани?

Ада Пайгъамбардин ﷺ теклиф къабулна ва мусурманриз къуй пишкешна.

Гъа и жуьреда, Усманан регъим ва жумартвал себеб яз, Мединадин мусурманар цихъ галаз алакьалу четинвилай аз ад аз хъана. Усман асгъабди къуй инсанриз пишкеш авуналди, вичиз женнетда Пайгъамбарди ﷺ лагъай хъсан булах къазанмишна. Къуй Асулла Усманадай Аллагъ рази хъурай.

Вичи маса къачур ва инсанрин игътиярар патал кърбанд авур къуйдай яд къачузвай инсанрин нубатда Усман вични акъваздай. Гъа ик, ада вичин дамах гвачирвал къалурзавай.

Чи ватанэгълияр - гъар сана

Америкада машгъур лезги

Алай вахтунда США-дин камаллу алимрин жергеда авай **Видади ЮСИБОВАН** ватан Азербайжан республикадин Къебеле райондин Эмирван твар алай лезги хуьр я.

Видади Юсубов США-да яшамаш жезва, ам анин ватандаш я. Гъурбатда аватлани, ам 1999-йисалай инихъ гъар йисуз Азербайжандиз, вичин хайи хуьруьз хъвезва, гагъ-гагъ Россиядани жезва. Алимди Бакуда, Москвада ва маса шергера илимдин жуьреба-жуьре конференциярал лекцияр клелзава.

2007-йисуз къе миллиондилайни гзаф тираж авай машгъур "Esquire" журналда лезги алимдин интервью чапдай акъатна. Гуьгъунлай ам США-дин виридалайни акъуллу 10 касдин жергеда гъатна. Кьилди къачуртла, В.Юсубова малумарзавайвал, адан тешкилатди рақдин азардиз акси дарманар арадал гъизва. Журналда алим гзаф камаллу кас тирди кьейднава. Ада регъбервал гузвай Фраунхофердин центради Сибирдин язва азардихъ галаз лап хъсан тегьерда женг члугъазвайдакай малумарзава.

Алимди тестикъарзавайвал, инсаниятди набататриз,

нар акурла, Ж.Алиева ам трансгенный цийи технологийрин хиле чирвилер къачун патал СССР-дин тежрибалу пешекарин патав рекъе туна. Гъа ик, В. Юсубов цийи хел чирай СССР-дин сифте алимрикай сад хъана.

1989-йисуз В.Юсубова Москвада "Экспрессия генов в трансгенных растениях" темадай диссертация хвена. СССР чкайдалай кьулухъ алимдиз США-диз теклифна. Ина са къадар йисарилай адакай Пенсильвания штатда авай Томас Джефферсонан машгъур университетдин кьуллугъчи хъана. 2001-йисалай ада цийи дарманар арадал гъунин карда машгъур хъанвай Фраунхофердин молекулярный биотехнологиядин центради илимдин кьуллугъчи яз кваллахна ва са къадар йисарилай адакай и центрадин генеральный директор хъана. В.Юсубова регъбервал гузвай центрадихъ хейлин агалкунар ава. Чехи кьуллугъдал алатлани, ада дарманар арадал гъунин кардани иштиракзава. Ада арадал гъайи дарманрикай надирди кьушарин гриппдиз акси вакцина я.

Америкада машгъур чи ватанэгълидихъ къуй мадни зурба агалкунар хъурай.

трансгенный технологийрин мумкинвилериз са артух кьимет гузвач.

В.Юсубова сифтедай Азербайжандин госуниверситетдин биологиядин факультет, 1984-йисуз Ленинграддин университет тафаватлуздаказ кутьягна. Вуз кутьягдайдалай кьулухъ адаз Азербайжандиз хтун теклифна ва ана илимрин милли академиядин биотехнологический группада вичин кваллах башламишна. Азербайжанда машгъур алим Жалал Алиеван регъбервилек кваз кваллахун себеб яз, В.Юсубов СССР-дин меркездиз акъатна. Жегъил алимдихъ авай акъул, алакьу-

Къез чидани?

Комондор

Дуьньядин винел алай ажайиб гъайванрикай сад комондор твар алай жинсинин кицл я. Адаз Венгриядин овчарка лугъузва. Кваллин гъайванрик акатзавай комондордин чларарихъ хъсандаказ гелкьубьн герек я, гъикл хьи, абурун яргъивал гагъ-гагъ метрдив къван агакъзава. И гъайвандал "Венгриядин хипен кицлерин пачагъ" лакабни акъалтнава. Комондор дуьньяда авай виридалайни еке кицлерикай сад я. И жинсинин бязи кицлерин къакъанвал 80 сантиметрдив агакъзава. Яргъин ва лацу чларари кицл мадни члехи ийизва. И гъайван хуьн, адаз ем гун четин картуш. Муькуь кицлери хъиз, и жинсинин са юкьуз 1 килограммдилай гзаф ем незва.

Комондордин кларабар гзаф къезилбур я. Хипер хуьдай чубандин кваллахдихъ галаз хъсандиз вердиш и кицл хипен сариз ухшар чларар себеб яз, суьруьдин арадай саки чир жедач.

Алимри гъисабзавайвал, и жинс дегъ заманадин са шумуд жинсинин хипен кицлерикайни жанавуррикай арадал атанва.

Дуьньяда

Сириядиз кьуват гузва

Россиядин военныйри Сириядин Тартус портуниз пар авай са шумуд гими ракурна. Идакай "Al Masdar News" чешмеди хабар гузва.

Малумарзавайвал, и йикъара Новороссийскдай Сириядиз Россиядин "Спарта-3" гими рекъе гъатна. Чехи гимиди Сириядин гьукуматдин яракьлу кьушунриз ва абурун терефдарриз военный пар тухузва. Идалай гъейри, и мукъвара Россиядай Сириядиз мадни са гими фена. Чешмеди кьейдзавайвал, ада военный техника, гъа жергедай яз БМП ва танкар авай.

28-августдиз малумарайвал, Россияди Сириядин кьерехда авай женгинин гимийрин десте кьуватлу авуна. Адак алай вахтунда цин винелай фидай 10 гимини цин кланикай фидай 2 лутькве ква.

Нурмегъамедов магълуб жедач

Россиядин какахъай жуьредин женгерин (ММА) машгъур пагъливан Гь. Нурмегъамедован тренер Хавьер Мендеса инанмишвилелди малумарайвал, Гъабиб садрани кумукъдач. Адан гафар "MMA Mania" чешмеди раижнава.

"Зун инанмиш я, Гъабиб психологиядин жигъетдай акъван кьуватлу я хьи, ам садрани магълуб жедач. Зи ва я вичин куьмекдалди ада гъалибвал къачудай рехъ жагъурда", - малумарна Гъабибан насигъатчиди.

Къейд авурвал, Гъабибан гъалди Мендесак къалабулух кутазвач.

"Четин гъич са месълани жедач. Зун инанмиш я, Конор Макгрегорахъ галаз бягъс тухудайла, Гъабиба вич эхирдалди секиндив тухуда", - лугъузва Мендеса.

Макгрегорани Нурмегъамедован арада бягъс 6-октябрдиз Лас-Вегасда кьиле фида. UFC 229 турнирдин кьилин бягъсина чемпионвиллин члуп патал женг тухуда, алай вахтунда и члуьнин сагъиб Гъабиб я.

Нурмегъамедов садрани магълуб хъанвач, ада пешекарвиллин 26 бягъсина 26 гъалибвал къачуна. Макгрегорахъ 21 гъалибвал ва пуд магълубвал ава. Ам UFC-дин виликан чемпион я.

Тахсиркарар къаз куьмекнай

Россиявийривай тахсиркарвилер винел акъудунин ва тахсиркарар кьунин кардиз куьмек гунай пишкеш яз са шумуд миллион къван манат къачуз жеда. МВД-дин и месъладиз талукъ кьарар 27-августдиз кьуватда гъатна. Пишкеш яз гудай пулдин къадар 50 агъзурдалай 10 миллиондив къван агакъда. 500 агъзурдав къван агакънавай пулдин пишкеш МВД-дин территориальный органдин кьиле авайдан ва я адан заместителдин кьарардалди тайинарда, 3 миллион манатдал къван - МВД-дин кьилин заместителдин, 3 миллиондилай виниз - министрдин кьарардалди. Информация агакъарайдаз нагъд пулни гуз, гъакл банкдин счетдизни ягъиз жеда.

Къенин йикъалди полицияди, лап хаталу тахсиркарар кьунай пишкеш хиве кьуналди, пулдин такъатар гузвай. Къейд ийин, къайдаяр хуьдай орган-ра махус фонд авач, гъар са гъакъикъи дуьшубшдиз килигна, министерстводин кьенепатан ресурсрай такъатар чара ийида.

Украинадиз ракурна

Украинадин сергъятриз США-дайни Канададай вини дережадин аскерар фенва. Идан гъакъиндай «Новости» РИА-ди хабар гузва.

"56 лагъай мотопехотадин ва 406 лагъай артиллериядин бригадайриз гзаф къадарда къецепатан военный кьуллугъчияр атанва", - кхъизва чешмеда.

ДНР-дин яракьлу кьушунрин пресс-кьуллугъдин векилди кьейдзавайвал, уьлкведиз атанвай аскерини командирри Украинадин яракьлу кьуватри (ВСУ) гъазурвал акъазвай гъужумдин операцияра иштиракда.

30-августдиз США-дин армиядин министр Марк Эспера хиве кьурвал, Пентагонди чпин пешекарар Украинадиз ракурна.

Дипломат ахъайнач

Украинадин сергъят хуьзвай аскерри чпин уьлкведин мулкарриз Россиядин дипломат ахъайнач. Идан гъакъиндай Украинадин госпрогранкьуллугъдин сайтди малумарзава.

"Украинадиз финал къадагъа алай Россиядин дипломат Харьковдин сергъят хуьнин отряддин кьуллугъчийри чпин уьлкведиз ахъайнач. Адаз, гуьзчивалдай "Харьков-пассажирский" пунктунилай элячлна, "Москва-Харьков" поездда аваз чи уьлкведин сергъятриз физ кланзавай", - малумарна Украинадин сергъятар хуьзвай кьуллугъди.

Документар ахтармишдайла, сергъят хуьзвай аскерри тайинарайвал, поездда аваз физвайбурукай сад Харьковда РФ-дин генеральный консульстводин кьвед лагъай секретарь я. Малум хъайивал, вичин твар кьун тавунвай дипломатдиз 2023-йисалди Украинадиз гъахъдай ихтияр авач.

Харжияр раижна

"Яровайдин къанун" кьилиз акъудунин харжийрин пай Россияда кваллахзавай къецепатан уьлквейрин "Google" ва "Facebook" члехи интернет-компанийри чпин хивез къачун чарасуз я. "Reuters" чешмеди малумарзавайвал, ихътин законопроект "Мегафон" ва "Ростелеком" телекоммуникационный тешкилатри арадал гъанва.

Законопроектдал асаслу яз, къецепатан тешкилатар Россияда "Интернетда информация раижзавай къецепатан уьлкведин инсанди гуьзчивал тухузвай тешкилатчи" яз тайинарзава. Сайтдикай менфят къачузвайбуру сада-садаз ракурзавай деллар хуьнай и тешкилатар вилик жергейра авай алакьадин операторриз такъатар гуниз мажбурда. Эгер и тешкилатри харжийрин са къадар пай чпин хивез къачун тавуртла, Роскомнадзордивай а ресурсрин кваллахдин йигинвилел сергъят эцигиз жеда.

8-августдиз "Яровайдин къанун" тамамарунин карда онлайн-компанийрин харжияр малум хъанай. Машгъур интернет-компанияр тир "Яндексди" ва Mail.Ru Group-ди 9 миллиард манат къван гъакъи гуда. Алай йисан 28-июндиз Россиядин гьукуматди уьлкведин сергъятда кардик квай вири интернет-сервисар абурукай менфят къачузвайбурун вири деллар 6 вацра хуьниз мажбурна. Кьилди къачуртла, а делилрик малуматар, сесинин информация, шиклар ва видеояр акатзава.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понеделник, 10 сентября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.00 «Заряжайся!»
08.10 Мультфильм
08.20 «Служа Родине»
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествие на край света»
09.20 «Годекан»
09.50 Х/ф «Ленинградская симфония»
11.35 «Встречи в Театре поэзии»
12.30,14.30,16.30 Время новостей Дагестана
12.50 Д/ф «Малые народности Северного Кавказа. Кубачи»
13.20 «Человек и право»
14.50 Х/ф «Россия молодая»
16.50 Х/ф «Голубая стрела»
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»
19.30,22.30 Время новостей Дагестана

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 10 сентября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+)
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+)
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+)
18.50 На самом деле. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время.
21.30 Т/с «Ищейка». (12+)
22.30 Большая игра.
23.30 Вечерний Ургант.
0.10 Т/с «Ищейка». (12+)
1.10 На самом деле. (16+)
2.10 Мужское/Женское. (16+)
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
4.05 Давай поженимся! (16+)

РОССИЯ 1

11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 Репортаж с сессии НС РД
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+)
11.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+)
13.00 60 минут. (12+)
14.00 Вести.
15.00 Т/с «Морозова». (12+)
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+)
19.00 60 минут. (12+)
20.00 Вести.
21.00 Т/с «Челночницы. Продолжение». (12+)
23.15 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+)
2.00 Т/с «Принцип Хабарова». (12+)

НТВ

4.50 Подозреваются все. (16+)
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+)
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Посечник». (16+)
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+)
18.15 Т/с «Ментовские войны». (16+)
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+)
21.00 Т/с «Балабол 2». (16+)
23.00 Т/с «Невский». (16+)
0.00 Сегодня.
0.10 Т/с «Свидетели». (16+)
1.15 Место встречи. (16+)
3.15 Поедем, поедим!
4.05 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+)

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+)
7.50 По делам несовершеннолетних. (16+)
9.55 Давай разведемся! (16+)
10.55 Тест на отцовство. (16+)
11.55 Д/ф «Преступления страсти». (16+)
12.55 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
14.05 Мелодрама «Женить нельзя помиловать». (Украина). (16+)
15.05 Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+)
17.00 Естественный отбор.
17.50 Т/с «Один день, одна ночь». 1 и 2 с. (12+)
20.00 Петровка, 38. (16+)
20.20 Право голоса. (16+)
22.00 События.
22.30 Американская контрреволюция. (16+)
23.05 Знак качества. (16+)
0.00 События. 25-й час.
0.30 Хроники московского быта. Двоеженцы. (16+)
1.25 Д/ф «Карьера охранника Демьянюка». (16+)

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.15 Х/ф «Девушка без адреса».
10.05 Д/ф «Игорь Костолевский. Расставаясь с иллюзиями». (12+)
10.55 Городское собрание.
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Т/с «Чисто английское убийство».
13.35 Мой герой. Елена Паланова. (12+)
15.05 Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+)
17.00 Естественный отбор.
17.50 Т/с «Один день, одна ночь». 1 и 2 с. (12+)
20.00 Петровка, 38. (16+)
20.20 Право голоса. (16+)
22.00 События.
22.30 Американская контрреволюция. (16+)
23.05 Знак качества. (16+)
0.00 События. 25-й час.
0.30 Хроники московского быта. Двоеженцы. (16+)
1.25 Д/ф «Карьера охранника Демьянюка». (16+)

ЗВЕЗДА

6.00 Сегодня утром.
8.00,9.15,10.05, Т/с «Снег и пепел». (16+)
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
12.30,13.15,14.05 Д/ф «1812-1815. Заграничный поход», 1-4 с. (12+)
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с «История вертолетов». (12+)
19.35 Открытый эфир. (12+)
21.20 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым». «Жизнь за доллар».
22.10 Скрытые угрозы. «Мусорные войны. Игра на разложение».
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем. (12+)
23.40 Х/ф «Горожане». (12+)
1.25 Х/ф «Зимний вечер в Гаграх».
3.10 Х/ф «Это мы не проходили».
4.55 Д/ф «Гагарин». (12+)
5.25 Д/ф «Влюбленные в небо»

вторник, 11 сентября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествие на край света»
09.25 Х/ф «Хондо»
11.20 Д/ф «Возвращение Паранга»
11.40 «Память поколений» Шамсула Алиев
12.55 «Кунацкая»
13.40 Д/ф «Дагестан – край мастеров»
14.05 «Дагестан туристический»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Россия молодая»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Кортик»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 11 сентября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+)
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+)
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+)
18.50 На самом деле. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время.
21.30 Т/с «Ищейка». (12+)
22.30 Большая игра.
23.30 Вечерний Ургант.
0.10 Т/с «Ищейка». (12+)
1.10 На самом деле. (16+)
2.10 Мужское/Женское. (16+)
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
4.05 Давай поженимся! (16+)

РОССИЯ 1

09:00 «Даймокс» (на чеченском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 Репортаж с торжественного юбилейного вечера Р.Гамзатова
18.25 Акценты.
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+)
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
13.00 60 минут. (12+)
15.00 Т/с «Морозова». (12+)
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+)
19.00 60 минут. (12+)
20.00 Вести.
21.00 Т/с «Челночницы. Продолжение». (12+)
23.15 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+)
2.00 Т/с «Принцип Хабарова». (12+)

НТВ

4.55 Т/с «Таксист». (16+)
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+)
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Посечник». (16+)
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+)
18.15 Т/с «Ментовские войны». (16+)
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+)
21.00 Т/с «Балабол 2». (16+)
23.00 Т/с «Невский». (16+)
0.00 Сегодня.
0.10 Т/с «Свидетели». (16+)
1.15 Место встречи. (16+)
3.15 Еда живая и мертвая. (12+)
4.10 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+)

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+)
7.55 По делам несовершеннолетних. (16+)
10.00 Давай разведемся! (16+)
11.00 Тест на отцовство. (16+)
12.00 Д/ф «Преступления страсти». (16+)
13.00 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
14.05 Мелодрама «Не уходи». (16+)
18.00 6 кадров. (16+)
19.00 Мелодрама «Тропинка вдоль реки». (Россия - Беларусь). (16+)
22.50 Т/с «Напарницы». (16+)
23.55 6 кадров. (16+)
0.30 Т/с «Метод Лавровой». (16+)
2.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
3.30 Х/ф (16+)
5.00 Джейми: обед за 30 минут. (16+)

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Доктор И... (16+)
8.45 Х/ф «Где находится нофельдт?» (12+)
10.20 Д/ф «Ролан Быков. Вот такой человек!» (12+)
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Т/с «Чисто английское убийство».
13.40 Мой герой. Марьяна Сливак. (12+)
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+)
17.00 Естественный отбор.
17.50 Т/с «Один день, одна ночь». 3 и 4 с. (12+)
20.00 Петровка, 38. (16+)
20.20 Право голоса. (16+)
22.00 События.
22.30 Осторожно, мошенники! Соседский армагеддон. (16+)
23.05 Прощание. Олег Ефремов. (16+)
0.00 События. 25-й час.
0.30 90-е. Звезды на час.
1.25 Д/ф «Атаман Краснов и генерал Власов».

ЗВЕЗДА

6.00 Сегодня утром.
8.00,9.15 Т/с «Крот». (16+)
9.00 Новости дня.
10.00 Военные новости.
10.05,13.15 Т/с «Крот» (16+)
13.00 Новости дня.
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Крот». (16+)
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с «История вертолетов». (12+)
19.35 Открытый эфир. (12+)
21.20 Улика из прошлого. «Тайна эпидемии. Смерть из пробирки».
22.10 Легенды армии с А. Маршалом. Павел Гудзь
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем. (12+)
23.40 Х/ф «Жизнь и удивительные приключения Робинзона Крузо».
1.35 Х/ф «Счастливая, Жень-ка!» (12+)
3.10 Х/ф «Два долгих гудка в тумане».
4.40 Х/ф «Шаг навстречу. Несколько историй веселых и грустных...» (12+)

среда, 12 сентября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.10 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествие на край света»
09.20 Х/ф «Фанфан-Тюльпан»
11.55 «Поколение» «Русская учительница. Валентина Курбанова»
12.55 «Подобности»
13.20 Д/ф «Три грани холодного искусства»
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Россия молодая» 8с
16.50 Х/ф «Аршин Мал Алан»
18.45 Передача на даргинском языке

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 12 сентября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+)
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+)
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+)
18.50 На самом деле. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время.
21.30 Т/с «Ищейка». (12+)
22.30 Большая игра.
23.30 Вечерний Ургант.
0.10 Т/с «Ищейка». (12+)
1.10 На самом деле. (16+)
2.10 Мужское/Женское. (16+)
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
4.05 Давай поженимся! (16+)

РОССИЯ 1

09:00 «Маданият» (на аварском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 Вечер российской поэзии
18.30 За и против
5.00 Утро России.
9.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+)
11.00 Вести.
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
13.00 60 минут. (12+)
14.00 Вести.
15.00 Т/с «Морозова». (12+)
17.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+)
19.00 60 минут. (12+)
20.00 Вести.
21.00 Т/с «Челночницы. Продолжение». (12+)
23.15 Вечер с Владимиром Соловьевым. (12+)
2.00 Т/с «Принцип Хабарова». (12+)

НТВ

4.55 Т/с «Таксист». (16+)
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+)
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Посечник». (16+)
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+)
18.15 Т/с «Ментовские войны». (16+)
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+)
21.00 Т/с «Балабол 2». (16+)
23.00 Т/с «Невский». (16+)
0.00 Сегодня.
0.10 Т/с «Свидетели». (16+)
1.15 Место встречи. (16+)
3.15 Чудо техники. (12+)
4.05 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+)

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+)
7.30 По делам несовершеннолетних. (16+)
9.35 Давай разведемся! (16+)
10.35 Тест на отцовство. (16+)
11.35 Д/ф «Преступления страсти». (16+)
12.35 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
14.10 Мелодрама «Тропинка вдоль реки». (16+)
18.00 6 кадров. (16+)
19.00 Мелодрама «Все будет хорошо». (16+)
22.35 Т/с «Напарницы». (16+)
23.40 6 кадров. (16+)
0.30 Т/с «Метод Лавровой». (16+)
2.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
3.30 Х/ф (16+)
5.15 6 кадров. (16+)
5.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+)

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.20 Доктор И... (16+)
8.50 Х/ф «Мачеха».
10.35 Д/ф «Татьяна Дороницина. Легенда вопреки»
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Т/с «Чисто английское убийство».
13.35 Мой герой. Василий Мищенко. (12+)
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+)
17.00 Естественный отбор.
17.50 Детектив «От первого до последнего слова», 1 и 2 с. (12+)
20.00 Петровка, 38. (16+)
20.20 Право голоса. (16+)
22.00 События.
22.30 Линия защиты. Отморозки с обочины. (16+)
23.05 90-е. Секс без перерыва. (16+)
0.00 События. 25-й час.
0.30 Прощание. Трус, Балбес и Бывалый. (16+)
1.25 Д/ф «Нобелевская медаль для министра Геббельса». (12+)

ЗВЕЗДА

6.00 Сегодня утром.
8.00 Т/с «Крот». (16+)
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с «Крот». (16+)
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Крот». (16+)
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Крот 2». (16+)
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Крот 2». (16+)
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с «История вертолетов». (12+)
19.35 Открытый эфир. (12+)
21.20 Д/с «Секретная папка». (12+)
22.10 Последний день. Т. Самойлова. (12+)
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем. (12+)
23.40 Х/ф «У опасной черты». (12+)
1.35 Х/ф «Увольнение на берег».
3.20 Х/ф «Валерий Чкалов».
4.55 Д/ф «Восхождение». (12+)

четверг, 13 сентября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильм
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Д/с «Путешествие на край света»
09.25 Х/ф «Газовый свет»
11.45 «Аутодафе»
12.55 «Здоровье»
13.45 «Столичный эрудит»
13.55 «Городская среда»
14.30 Время новостей Дагестана
14.50 Х/ф «Россия молодая»
16.30 Время новостей Дагестана
16.50 Х/ф «Юность командиров»
18.30 Обзор газеты «Лаксикъат»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 13 сентября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+)
12.00 Новости.
12.15 Время покажет. (16+)
15.00 Новости.
15.15 Давай поженимся! (16+)
16.00 Мужское/Женское. (16+)
17.00 Время покажет. (16+)
18.00 Вечерние новости.
18.25 Время покажет. (16+)
18.50 На самом деле. (16+)
19.50 Пусть говорят. (16+)
21.00 Время.
21.30 Т/с «Ищейка». (12+)
22.30 Большая игра.
23.30 Вечерний Ургант.
0.10 Т/с «Ищейка». (12+)
1.10 На самом деле. (16+)
2.10 Мужское/Женское. (16+)
3.00 Новости.
3.05 Модный приговор.
4.05 Давай поженимся! (16+)

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Шалбуздаг» (на лезгинском языке)
11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 Парус надежды.
18.15 Залетели с гор Кавказа журавли
18.35 Возрождение Ах-вахского района
5.00 Утро России.
9.00,11.00,14.00 Вести.
9.15 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+)
12.00 Судьба человека с Б.Корчевниковым. (12+)
13.00 60 минут. (12+)
15.00 Т/с «Морозова». (12+)
17.00,20.00 Вести.
18.00 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+)
19.00 60 минут. (12+)
21.00 Т/с «Челночницы. Продолжение». (12+)
23.15 Новая волна-2018.
2.15 Т/с «Принцип Хабарова»

НТВ

4.55 Т/с «Таксист». (16+)
6.00 Деловое утро НТВ. (12+)
8.20 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+)
10.00 Сегодня.
10.20 Т/с «Посечник». (16+)
12.00 Реакция.
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие. Обзор.
14.00 Место встречи.
16.00 Сегодня.
16.30 Место встречи.
17.20 ДНК. (16+)
18.15 Т/с «Ментовские войны». (16+)
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+)
21.00 Т/с «Балабол 2». (16+)
23.00 Т/с «Невский». (16+)
0.00 Сегодня.
0.10 Т/с «Свидетели». (16+)
1.15 Место встречи. (16+)
3.15 Наш ПотребНадзор.
4.10 Т/с «Москва. Три вокзала». (16+)

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+)
7.40 По делам несовершеннолетних. (16+)
9.45 Давай разведемся! (16+)
10.45 Тест на отцовство. (16+)
11.45 Д/ф «Преступления страсти». (16+)
12.45 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
14.25 Мелодрама «Все будет хорошо». (16+)
18.00 6 кадров. (16+)
19.00 Мелодрама «Клянусь любить тебя вечно». (Украина). (16+)
23.00 Т/с «Напарницы».
0.00 6 кадров. (16+)
0.30 Т/с «Метод Лавровой». (16+)
2.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+)
4.00 Х/ф «Не ходите, девки, замуж». (16+)
5.20 6 кадров. (16+)
5.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+)

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.00 Доктор И... (16+)
8.30 Х/ф «Верьте мне, люди!»
10.40 Д/ф «Юрий Назаров. Злосчастный триумф».
11.30,14.30,19.40 События
11.50 Т/с «Чисто английское убийство».
13.40 Мой герой. Виктор Логинов. (12+)
14.50 Город новостей.
15.10 Т/с «Отец Браун». (Великобритания). (16+)
17.00 Естественный отбор.
17.50 Детектив «От первого до последнего слова»
20.00 Петровка, 38. (16+)
20.20 Право голоса. (16+)
22.00 События.
22.30 10 самых... Сбежавшие из-под венца.
23.05 Д/ф «Великие обманщики. По ту сторону славы». (12+)
0.00 События. 25-й час.
0.30 Советские мофины. Дело мясников. (16+)
1.25 Д/ф «Ночная ликвидация»

ЗВЕЗДА

6.00 Сегодня утром.
8.00 Т/с «Крот 2». (16+)
9.00 Новости дня.
9.15 Т/с «Крот 2». (16+)
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Крот 2». (16+)
12.50 Т/с «Крот 2». (16+)
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Крот 2». (16+)
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Крот 2». (16+)
17.10 Д/ф «Право силы или сила права». (12+)
18.00 Новости дня.
18.40 Д/с «История вертолетов». (12+)
19.35 Открытый эфир. (12+)
21.20 Код доступа. (12+)
22.10 Легенды космоса. «МКС - 20 лет».
23.00 Новости дня.
23.15 Между тем. (12+)
23.40 Х/ф «Схватка в пурге». (12+)
1.25 Х/ф «Инспектор ГАИ».
3.00 Х/ф «Яды, или Всемирная история отравлений»
4.55 Д/ф «Два капитуляции III Рейха».

пятница, 14 сентября

РГВК
06.45 «Заряжайся!»
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на аварском языке «Поданги памалли заманги»
07.50 «Заряжайся!»
08.00 Мультфильмы
08.45 «Заряжайся!»
08.55 Х/ф «Змей»
11.30 «Пятничная проповедь»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро.
9.00 Новости.
9.15 Сегодня 14 сентября. День начинается.
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).

РОССИЯ 1

11:40,14.40,17.40,20.45 Местное время. Вести-Дагестан
18:00 Мир Вашему дому
18.15 Дагестан спортивный
18.30 Республика. К Дню единства народов Дагестана

НТВ

4.55 Т/с «Таксист». (16+).
6.00 Деловое утро НТВ. (12+).
8.20 Т/с «Возвращение Мухоморова». (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.35 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.40 Давай разведемся! (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.20 Х/ф «Всадник без головы».
10.20 Детектив «Разоблачение единорога». (12+).

ЗВЕЗДА

6.00 Д/ф «Маршалы Сталина. Иван Конев». (12+).
7.05 Т/с «Следы апостолов».
9.00 Новости дня.

суббота, 15 сентября

РГВК
07.00,08.30,16.30 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на кумыкском языке
08.00 Мультфильмы
08.55 Фильм-концерт «Буке Дагестана»
09.25 Д/ф «Мурад Кажлаев. Ритмы и годы»
10.40 «Приглашаем к нашему столу»
11.20 «Мой малыш»
11.45 Мультфильм
12.00 «Галерея вкусов»
12.45 «Подробности»
13.10 Фестиваль «Горцы 2018»

ПЕРВЫЙ

6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Ералаш.
6.40 М/с «Смешарики. Новые приключения».
6.50 Т/с «Родные люди».

РОССИЯ 1

08.42 Документальный фильм «10 минут в Дагестане»
09:00 Местное время. Вести-Дагестан
11:20 Местное время. Вести-Дагестан
5.00 Утро России. Суббота.

НТВ

4.55 Квартирный вопрос.
6.00 Звезды сошлись. (16+).
7.25 Смотр.
8.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+).
7.30 Мелодрама «Белое платье». (16+).
9.30 Мелодрама «Нахалка». (Украина). (16+).

ТВ-ЦЕНТР

5.20 Д/ф «Великие обманщики. По ту сторону славы». (12+).
5.30 Марш-бросок. (12+).
5.55 АБВГДейка.

ЗВЕЗДА

6.00 М/ф.
7.15 Х/ф «Морозко».
9.00 Новости дня.
9.15 Легенды цирка с Эдгардом Запашиным.

воскресенье, 16 сентября

РГВК
07.00 Время новостей Дагестана
07.15 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
07.55 «Мой малыш»
08.30 Время новостей Дагестана
08.45 Х/ф «По следам Карабаира»
10.15 Концерт «Музыкальный майдан»
11.30 «Галерея искусств»
12.00 «Агросектор»
12.30 «Поклоение» «Русская учительница. Клар Власова»
13.05 Д/ф «Три грани холодного искусства»
14.10 «Городская среда»
14.35,05.10 Х/ф «Республика ШКИД»

ПЕРВЫЙ

5.15 Т/с «Родные люди».
6.00,10.00,12.00 Новости
6.10 Родные люди.
7.40 М/с «Смешарики».
7.50 Часовой. (12+).

РОССИЯ 1

4.50 Т/с «Лорд. Пес-полицейский». (12+).
6.45 Сам себе режиссер.
7.35 Смехопанорама.
8.00 Утренняя почта.
08:40 Местное время. Вести-неделя.
9.20 Сто к одному.

НТВ

4.55 Дачный ответ.
6.00 Центральное телевидение. (16+).
8.00,10.00,16.00 Сегодня.
8.20 Их нравы.

ДОМАШНИЙ

6.30 Джейми: обед за 30 минут. (16+).
7.30 6 кадров. (16+).
7.40 Мелодрама «Ваша остановка, мадам!» (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.05 Детектив «Длинное, длинное дело».
7.55 Фактор жизни. (12+).
8.30 Петровка, 38. (16+).

ЗВЕЗДА

6.00 Т/с «Отряд специального назначения».
9.00 Новости недели
9.25 Служу России.
9.55 Военная приемка.

КУЛЬТУРА с 10 по 16 сентября

ПОНЕДЕЛЬНИК
6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва дачная.
7.05 Д/с «Эффект бабочки».
7.35 Цвет времени. П. Федотов.
7.50 Х/ф «Долгая дорога в дюнах», 6 с.
9.00 Исторические концерты
10.15 Наблюдатель.
11.10 XX век. «Мурманск-198».
12.10 Д/ф «Палех».
12.20 Власть факта.
13.00 Д/ф
13.20 Линия жизни. И. Склад.
14.15 Д/ф
15.10 На этой неделе...
15.40 Агора.
16.40 Д/ф
17.00 Т/с «Сита и Рама». (Индия).
17.45 Исторические концерты.
18.45 Власть факта.
19.45 Главная роль.
20.05 Правила жизни.
20.30 Спокойной ночи, малыши!
20.45 Д/ф «Жанна д'Арк, ниспосланная провидением». (Франция).

СРЕДА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва техническая.
7.05 Правила жизни.
7.35 Цвет времени. Корандаш.
7.45 Х/ф «Капитан Немо», 1 с.
9.00 Исторические концерты.
9.45 Д/с «Первые в мире».
10.15 Наблюдатель.
11.10 Фильм-концерт «Витражных дел мастер».
12.20 Что делать?
13.10 Д/с «Первые в мире».
13.25 Искусственный отбор.
14.05 Д/ф «Была ли виновна Мария-Антуанетта?» (Франция).

ЧЕТВЕРГ

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва речная.
7.05 Правила жизни.
7.35 Цвет времени. М. Лермонтов.
7.45 Х/ф «Капитан Немо», 2 с.
9.00 Исторические концерты.
9.40 Д/ф
10.15 Наблюдатель.
11.10 XX век. «Слово Андроникова».
12.20 Игра в бисер? с И. Волгиным.
13.05 Д/ф «Фьорд Иллиусат. Там, где рождаются айсберги».
13.25 Абсолютный слух.
14.05 Д/ф «Провода о пророчествах Нострадамуса». (Франция).

ПЯТНИЦА

6.30,7.00,7.30,10.00,15.00,19.30,23.40 Новости культуры.
6.35 Пешком... Москва студенческая.
7.05 Правила жизни.
7.30 Х/ф «Капитан Немо», 3 с.
8.35 Исторические концерты.
9.00 Новости культуры.
10.20 Х/ф «Старый наездник».
12.10 Д/ф «Сахро-Монте-ди-Оропа».
13.15 Д/ф
15.10 Письма из провинции. Чудово.
15.40 Покажем зеркало природе...
16.05 Энигма. Элина Гаранча.
16.45 Цвет времени.
17.00 Т/с «Сита и Рама». (Индия).
17.45 Исторические концерты.
19.15 Д/ф «Фьорд Иллиусат. Там, где рождаются айсберги».
19.45 Смехонасталгия.
20.15 Энигма. Элина Гаранча.
21.05 Линия жизни. К. Богомолов.
22.10 Т/с «Сита и Рама». (Индия).
22.20 Кинескоп с П. Шепотинником. 75-й Венецианский МКФ.
0.00 Х/ф «Стойкость». (Узбекистан).

СУББОТА

6.30 Библиейский сюжет.
7.05 Х/ф «Осенние утренники».
9.20 М/ф «Метаморфоза», «Межа», «Риски тикки тови».
10.05 Д/с «Судьбы скрещения». «Михаил Нестеров. Иван Павлов».
10.35 Х/ф «Еще раз про любовь».
12.10 Д/с «Эффект бабочки». «Возникновение всемирной сети».
12.35 Чистая победа. Штурм Новороссийска.
13.15 Д/ф «Дикая природа островов Индонезии», 2 с. (Нидерланды).
14.10 Д/с «Первые в мире». «Луноходчик Бабакина».
14.25 Д/ф «Торзон. История легенды».
15.20 Концерт летним вечером в парке дворца Шенбрунн.
16.45 Д/с «Энциклопедия загадок». «Гиперборея».
17.15 Х/ф «Скрипач на крыше».
20.15 Последний парад «Беззвонного».
21.00 Агора.
22.00 Квартет 4Х4.
23.40 2 Верник 2.
0.35 Х/ф «Как вас теперь называют?».

ВОСКРЕСЕНЬЕ

6.30 Д/с «Энциклопедия загадок». «Гиперборея».
7.05 Х/ф «Пятнадцатилетний капитан».
8.25 М/ф «Жадный богач», «Дед Мороз в лето», «Дядя Степан-милиционер», «Кентервильское привидение».
9.30 Обыкновенный концерт с Эдуардом Эфировым.
10.00 Х/ф «Скрипач на крыше».
12.55 Письма из провинции. Чудово.
13.20 Диалоги о животных. Московский зоопарк.
14.05 Дом ученых. Артем Оганов.
14.35 Х/ф «Знакомые незнакомцы. Анатолий Азо». «Как вас теперь называют?».
16.25 Пешком... Рыбинск хлебный.
16.55 Искатели. «Дом Пиковой дамы».
17.40 Ближний круг Юрия Арапова.
18.35 Романтика романа. Песни и романы Исаака Шварца.
19.30 Новости культуры.
20.10 Х/ф «Еще раз про любовь».
21.45 Д/ф «Торзон. История легенды»
22.40 Фильм-балет «Сон».
0.30 Х/ф «Осенние утренники».
2.40 М/ф «Прежде мы были птицами»

РАДИО

ИСЛЕН, 10-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагустан». Хабарар
12.35 «Хважамжам».
САЛАСА, 11-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагустан». Хабарар
12.30 «Карчи Дагустан».
АРБЕ, 12-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагустан». Хабарар
12.30 «Девирар».
ХЕМИС, 13-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагустан». Хабарар
12.30 «Важт ва жегилар».
ЖУМЬЯ, 14-СЕНТЯБРЬ
12.10 «Дагустан». Хабарар
12.30 «Исламдин сес».
КИШ, 15-СЕНТЯБРЬ
10.43 «Ивафтин нетижар»
10.50 Концерт.
ГЬЯД, 16-СЕНТЯБРЬ
10.43 «Кард». Аялар патал программа

Программа газурайди - Насима Велибегова.

Акьуллубурун кьугьун

ШАХМАТАР

ЧИ МУХБИР

Махачкьалада жаванрин арада классический шахматрай кьиле фейи республикадин акьажунрин гьалибчийрив шабагьар вахунин мярекатда Госдумадин депутат, "Единая Россия" фракциядин член Гьажимет Сафаралиева иштиракна.

Турнирдин иштиракчяр 9-19 йис хьанвай аяларни жегьилар тир, абурун арада шахматрай Вироссиядин турнирдин гьалибчийрни авай.

Кьейд ийин, Гь. Сафаралиев Анатолий Карпован школадин кьаюмвилдин советдин председатель я.

- Чахь шахматрин ихьтин зурба школа хьунал зун пара шад я. Турнирриз атуникай, аялрихь галаз суьгьбетар авуникай за лезет худзава. Умудлу я, и аялри Дагьустандин гележег тайнарада. И кьугьунни аялриз хвешивал багьшизава, гьа са вахтунда абур акьул-камалдин жигьетдай вилик финиз хьсандиз таьсирзава. Шахматар виридалайни акьуллубуру гьалибвал кьазанмишзавай спортдин жуьре я, - лагьана депутатди.

Гьалибчийри ции СКФО-дин кьвенквечивал патал акьажунра Дагьустандин патай векилвалда. Абуруз призар, грамотаяр, медалар ва пулдин пишкешар гана.

Гьалибчийри ции СКФО-дин кьвенквечивал патал акьажунра Дагьустандин патай векилвалда. Абуруз призар, грамотаяр, медалар ва пулдин пишкешар гана.

"Тумаждин туп"

ФУТБОЛ

Махачкьалада магьлейрин ва куьнейрин командайрин арада футболдай шегьердин "Тумаждин туп" ачух турнир акьалтйна. Футболдал рикл алай гьвечи шегьерзгьлиар патал гьар йисуз тешкилзавай и турнир ции 21-сеферда кьиле фена. Ам XX асирдин хьсан вратарь, и турнир арадал гьайи Лев Яшинава футбольдай Россияда кьиле фейи дуньядин чемпионатдиз бахшнавайди тир.

Финалдин кьугьунар ва гьалибчийрив шабагьар вахунин мярекат "РДЮСШ Политехдин" стадиондал кьиле фена.

"Тумаждин тупунин" тешкилатчяр Махачкьала шегьердин администрациядин спортдин, туризмдин ва жегьилрин крарин рекьяй комитет, РД-дин спортдин ва физический культурадин министерство, Даггостехуниверситет, спонсорар "Денеб" ва "Ростелеком" тир.

Ции турнирда 525 командади, яни вад агьзурдалай гзаф аялри иштиракна. Абурукай хьсан гадаирин командаяр яшарин ругуд дестеда, рушарин команда яшарин са группада тайнаразавай. Ина неинки Махачкьаладин, гьакл чиреспубликадин районрин ва маса шегьердин командайрини иштиракна.

Финалдилай гьугьуниз турнирдин гьурметлу мугьманар тир Махачкьала шегьердин администрациядин спортдин, туризмдин ва жегьилрин крарин рекьяй комитетдин председатель Марат Ибрагьимова, футболдай СССР-дин спортдин мастер Александр Маркарова, Олимпиададин кьугьунрин гимишдин медалдин сагьиб Мегьамед Ибрагьимова, Махачкьала шегьердин культурадин управленидин начальник Фарид Абалаева, Махачкьаладин образованидин, илимдин, культурадин, спортдин ва жегьилрин политикадин рекьяй комитетдин председатель Марис Ильясова, Махачкьаладин футболдин федерациядин президент Жамал Генжиханова чемпионар ва хьсан игрокар кьейдна.

Тафаватлу хьайибур Махачкьала шегьердин собранидин депутаттар Сиражудин Мутуева, Тимур Алиева, "Ростелекомдин" Дагьустанда авай филиалдин коммерческий директор Шамил Муталиева, анин пресс-кьуллугьдин регьбер Лейла Султановади, "Олимп" ДЮСШ-дин директор Вадим Зиятханова, женгинин искусствойрин спортшколадин директор Рамазан Рамазанова, 1-нумрадин спортшколадин директор Мегьамед Суменова, шегьердин спорткомитетдин физический культурадин ва спортдин отделдин начальник Самир Гьабидова, панкратиондай Дагьустандин хьагьайи командадин кьилин тренер Абдулкерим Айгунова пишкешралди кьейдна.

А.Маркарова лагьана: "И турнир машгьурди хьанва. Чна ам 21-сеферда тешкилнава ва гьар сеферда иштиракчяр тир аялрин кьадар артух жезва. Анжах аялрихь, абурун диде-бубайрихь, тешкилатчийрихь галаз санал чавай гьар йисуз "Тумаждин туп" мярекат кьиле тухуз жезва. Умудлу я, кье ина авай аялридай премьер-лигадин командайрик кваз кьугьвадайбур жеда".

М.Ильясов: "Спортдал гьвечи чавалай машгьул хьун герек я. Сагьрай чпин аялриз спорт кланарзавай диде-бубаяр".

Турнирда иштиракиз, Докьузпара, Сулейман-Стальский, Мегьарамдхуьруьн, Табасаран районрин ва Кьурагь райондин 7 команда атанвай.

Финалдин кьугьунра "Кьасумхуьр" команда гьалиб хьана. "Кьурагьди" - кьвед, докьузпаравийри пуд лагьай чкаяр кьуна.

Турнирдин призрин фонд 100000 манат тир. Гьалибчийрив шабагьар вахунин мярекатда Ж.Халикьова, райадминистрациядин отделдин начальник Р.Рамазанова, З.Султанован руш Гуьлжагьан Султановади иштиракна. Рамиз Рамазанова - турнирдин спонсор тир, Ростовдин областдин Азов шегьерда авай карчи Юсуп Аслановаз, Гуьлжагьан Султановади ихьтин мярекат тешкилуник кьуьн кутур вирибуруз ва иштиракчийриз сагьрай лагьана

Чул кьачуна

КАКАХЬАЙ ЖЕНГЕР

Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

И йикьара Ленинградский областдин Колпино шегьер арадал атайдалай инихь 296 йис тамам хьуниз талукь тир мярекатрин сергьятра аваз какахьай женгерай баркаллувилдин шегьерин Союздин Гран-При-дин акьажунар кьиле фена.

Акьажунра Россиядин 60 региондай атанвай 140-далайни гзаф спортсменри иштиракна. Кьилди кьачуртла, тежрибалу пагьливанри заланвилдин 8 дережадай Россиядин чемпиондин чул патал бягьсер кьиле тухвана.

Турнир РФ-дин Милли Гвардиядин федеральный кьуллугьдин кьушунрин ва Санкт-Петербургдин Колпинский райондин администрациядин, Колпино шегьердин ва Россиядин ММА-дин Союздин кьумекдалди кьиле фена.

Кьейд ийин, какахьай женгерай Докьузпара райондин ДЮСШ-дин тренер, жуьребажуьре чемпионатра гьалибви-

лер кьачунвай Артур АЛИСКЕРОВА и турнирда Россиядин чемпионвилдин чул кьачуна.

Артур Алискеров гьвечи чавалай спортдал машгьул я. Адахь хейлин гьалибвилер ава. 2009-2010-йисара ам армейский жуьредин женгерай Дагьустандин хьагьайи дестедик квай. Алатай йисара ам ЮФО-дин, СКФО-дин, Россиядин чемпионатрани гьалиб хьана. 2015-йисуз Молдавияда ММА-дай кьиле фейи акьажунра ада дуньядин чемпионвилдин твар кьазанмишна. Пагьливандихь кьуй мадни агалкьунар хьурай!

Виктегь кьве стха

АЗАДДИЗ КЬУРШАХАР КЬУН

Вадим ЖАМАЛДИНОВ

Сулейман-Стальский райондин Герейханован 1-хуьруьн РОсманован тварунихь галай школадин спортсменар - стхаяр тир Гьабibuлаеври са шумуд акьажунра чпин алакьунар кьалурнай.

Бедилагь ГьАБИБУЛАЕВ 2004-йисуз Герейханован 1-хуьре дидедиз хьана. Ам районда азаддиз кьуршахар кьунай кьиле фейи са шумуд акьажунрин призер я.

2015-йисуз азаддиз кьуршахар кьунай Цийи Макьарин хуьре кьиле фейи турнирда ада 1-чка кьуна. Спортсмендиз и агалкьун хуьруьн кьил А.Кьазиагьмедова грамота гуналди тебрикнай.

2016-йисуз Герейханован хуьруьн 2-нумрадин ДЮСШ-да "Жегьилар терроризмдиз аксия" личандик кваз кьиле фейи спортдин мярекатдани жегьил спортсменди азаддиз кьуршахар кьунай вичин тафаватлувал кьалурнай, 1-чка кьунай.

2017-йисуз Герейханован хуьре XX асирдин Гомер Стал Сулейманаз бахшна тешкилай райондин акьажунра Бедилагь 1-чкадиз лайихлу хьанай.

2018-йисуз Нижневартовск шегьерда Чехи Гьалибвилдин суварин мярекатрин сергьятра аваз кьиле фейи ачух турнирда Бедилагьа кубок кьачунай.

Гележег авай дагьви хьиз хайи ерийривай яргьа кьазанмишай агалкьун Нижневартовск шегьердин спортдин борбадин федерациядин президент В.Халитова мубаракна.

Ции Пить-Ях шегьерда Россиядин лайихлу тренер Э.Тажироваз талукьарнавай региондин турнирда кьуршахар кьунай лезги хьиз 3-чка кьазанмишна. Адан гьвечи стха Эльдарани спортдин рекье вичихь авай алакьунар раижзава.

2005-йисуз дидедиз хьайи Эльдара 2011-йисалай инихь школада кьелзава. Умуми образованидин школада кьелунилай гьейри, Эльдара Герейханован хуьруьн 2-нумрадин ДЮСШ-да тренер Руслан Альдыорован гьилик азаддиз кьуршахар кьунайни вердишвилер кьачузва.

Герейханован хуьре, Вичи Сталдал, Эминхуьре райондин дережадинбур яз, Дагьустандин Огни шегьерда, Кьепиррин хуьре республикадин дережадинбур яз кьиле фейи акьажунра Эльдара вич азаддиз кьуршахар кьунай 1-чкайриз лайихлу тирди субутна.

Чехи стхади хьиз, адани Тынъ-Яхда, Нижневартовскда, Белый-Ярда ва масанра гьалибвилер кьазанмишна.

Гьабibuлаеврин киседа мадни самбар турнирдин гьалибчийрив тирди тешкиларзавай шабагьар ава. Гележег авай спортсменри члик кутунвай умудар кьилиз акьуддайдахь чун инанмиш я.

Кьегьалдин гьурметдай

Алван РАМАЗАНОВА

Сентябрдин сифте йикьара Кьурагь райондин "Кьурагь" стадиондал, адет хьанвайвал, Дагьустандин ОМОН-дин капитан Закир Султановаз бахшна, Кьиблепатан Дагьустандин жегьилрин арада мини-футболдай турнир кьиле фена. Адан тешкилатчи райондин администрациядин физкультурадин, спортдин ва жегьилрин крарин рекьяй отдел я. Рикел хкин, З. Султанов 1999-йисуз Кеферпатан Дагьустандиз гьахьай дьявекарри яна кьенай. Турнирдин кьилин макьсад Закир Султанован экуь кьамат эбеди яз рикел хуьн, жегьил несил ватанпересар, инсанпересар яз тербияламышун я.

Мярекатда Баркалладин Ордендин ва самбар маса шабагьрин сагьиб, Кьурагь райондин кьилин заместитель Жаврудин Халикьовани иштиракна.

Турнирда иштиракиз, Докьузпара, Сулейман-Стальский, Мегьарамдхуьруьн, Табасаран районрин ва Кьурагь райондин 7 команда атанвай.

Финалдин кьугьунра "Кьасумхуьр" команда гьалиб хьана. "Кьурагьди" - кьвед, докьузпаравийри пуд лагьай чкаяр кьуна.

Турнирдин призрин фонд 100000 манат тир. Гьалибчийрив шабагьар вахунин мярекатда Ж.Халикьова, райадминистрациядин отделдин начальник Р.Рамазанова, З.Султанован руш Гуьлжагьан Султановади иштиракна. Рамиз Рамазанова - турнирдин спонсор тир, Ростовдин областдин Азов шегьерда авай карчи Юсуп Аслановаз, Гуьлжагьан Султановади ихьтин мярекат тешкилуник кьуьн кутур вирибуруз ва иштиракчийриз сагьрай лагьана

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин печатдин ва информациядин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪБИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

Тел/Факс. (872-2) 65-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪБИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

М. А. АГЪМЕДОВ

65-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЪ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

65-00-61

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

65-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

65-00-59

КУЛЬТУРАДИН

Э. Д. ШЕРИФАЛИЕВ

65-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

65-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАДИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

65-00-58

БУХГАЛТЕРИЯ

65-00-62

КАССА

65-00-58

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪМАДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Э. ШЕРИФАЛИЕВ

Газет йиса 52 сеферда актъзтва
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникациярин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2016-йисан 12-декабрдиз регистра-
ция авуна.

Регистрациядин нумра ПИ ТУ 05-00358
Макъалаяр редакцияди туькъур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур эл-
къвена вахузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикирар сад тахъун мумкин я.

РЕДАКЦИЯДИН ВА

ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 16.00

Газет "Издательство" "Лотос"

ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,

Пушкинан куьче, 6.

Тираж 7396

И - лишандик квай материалар

гъакъидихъ чапзавайбуур я.

И - Икъван яшар хъанвайбуру келрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты

"Лезги газет"

УФК по РД

Отделение - НБ РД г.Махачкала

БИК - 048209001

ИНН - 0561051314/КПП - 057101001

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Гь

Мубаракрай!

Сулейман-Стальский райондин Зизикрин хуьре яшаминш жезвай гуьрметлу инсан, саки 50 йисуз аялриз урус ва лезги чаларай дерин чирвилер гайи муаллим, тешкилатчи Эскендар Ибрагъимович ЭСКЕНДАРОВАЗ:

Ви велик мет ягъун, белки,
тлимил я.
Несил патал жагъин
тийир къизил я!
Хуьрни хизан хвена,
тар хъиз, тарихдин,
Алхиширикай мани хъанва
тарифдин.
Мад гурай ваз сагълам
йисар клани къван.
Хатур хач ви са члавузни
жизви къван...

ВИ 70 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ
ТЕБРИКЗАВАЙ УЪМУЪР-
ДИН ЮЛДАШ, РУХВАЯР,
РУШАР, СУСАР, ХТУЛАР.

Мектеб - гъалибчи

Лена САИДОВА

Цийи Макъарин юкъван шко-
ладикай "Россиядин лап хъсан
800 школа" твар алаз тухвай
Вирироссиядин выставка-кон-

гъалиб хъун мубаракна ва адав
гъалибчидин дипломни серти-
фикат шад гъалара вахкана.

Къ.Аминова къейд авурвал,
выставка-конкурс РФ-дин лап
хъсан 800 школа, гимназия, ли-
цей тайинарун патал тухузва.

курсдин гъалибчи хъана. Мукъ-
вара Сулейман-Стальский рай-
ондин образованидин управле-
нидин начальник Къачабег Ами-
нова школадин директор Жас-
мина АБАСОВАДИЗ конкурсда

Гъалибчияр тайинардайла,
коллективдин активвал, яратми-
шунрин рекъай бажарагълувал,
абур материалринни техникадин
жигъетдай таъминвал ва маса
ерияр фикирда къазва.

Икни жеда къван

Туба авун

Роза МИНГЪАЖИДИНОВА

Гъар хъвайила, къуншидал-
лай Сидмета са уюн акъуддай.
Къвале авай дишегълидин чара
атлана жедай. Са юкъуз къунши-
дин хърак атайла, Сидметан паб
Афисатавай хуьруьн къаз жез-
вачир. Эхирни ада суьгъбетда:

- Квез накъ вуч хъанатла чи-
дач гъа! Накъан югъди къвале-
вайда хъванвай. Югъ няни хъа-
на, къвалит миресдин гада Азизи-
ни атанай. Гъар хъвайила, йифиз
дидедин сурал физвайди тир. И
сефердани мичи хурдавай сур-
ал финин фикир рикле гъатна.
Гъикъван фимир лаганатлани, яб
ганач, фена. Са арадила Сид-
мет каш-каша ягъиз хтана, гуь-
гъуьналлаз - миресдин гада
Азизни.

- Я Сидмет ими, ам зун тир

ваз эверайди, - лугъузва Азиза.

- Йикъ тир, - лагъана, Азизан
суфатдиз ада са капаш вегъе-
на. - Зун къенайтла, вучдай? -
Сидмет мукъуь къвалит хъфена
ва, къилел ярган чугуна, кса-
на. Эхир, я Азиз, я чан хва, вуч
хъайиди я? - хабар къуна за.

- Я Важибат свас, ада вич
мичи йифиз сурарал фида ла-
гъайла, зун алапат хъана ва гуь-
гъуьна аваз фена. Зун гуьгъуь-
на авайди адаз чизвачир. Гъикъ
ятлани, къвач галкъана, зун алу-
къна. Мичи тир, гъавилляй виле
зъягъай туб аквазвачир. Алу-
къай ван хъайила, са катун къуна
Сидмет имиди хуьр галай па-
тахъ. За "Сидмет ими, ам зун я,
катмир!" лагъайлани, пагъ, бубад
хва, са гъарай акъатна адай...

Покупаем облепиху (на ветках, не ободранную).
Обращаться по телефону: 8 928-531-74-60

Махачкалада яшаминш жезвай Даштемиров Багъадина
Нариман Салманович РАМАЗАНОВ
рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз адан хизандиз, мукъва-
къилийриз башсагълугъвал гузва.

Виклегъ хва

Ишреф ЖАВАТОВ

Макъала кхьинин гъевес ку-
турди Ватандин Чехи дяведин
къизгъин женгера душмандин
винел гъалибвал къачуник вичин
лайихлу пай кутур Къайтагъ
райондин Санчи хуьряй тир ви-
клегъ хва Мегъамед-Расул ТАВ-
КАЕВ я.

Дяве башламиш жедалди
са шумуд йисуз ада партиядин
Къайтагъ райкомдин 1-секретар-
дин, ахпа райисполкомдин пред-
седателдин везифаяр тамамар-
най. И къуллугърал алай девир-
да адалай район аваданлами-
шиз, инсанрин яшайишдин шар-
тар хъсанарунин карда агалкъу-
нар къазанмишиз алакьнай.

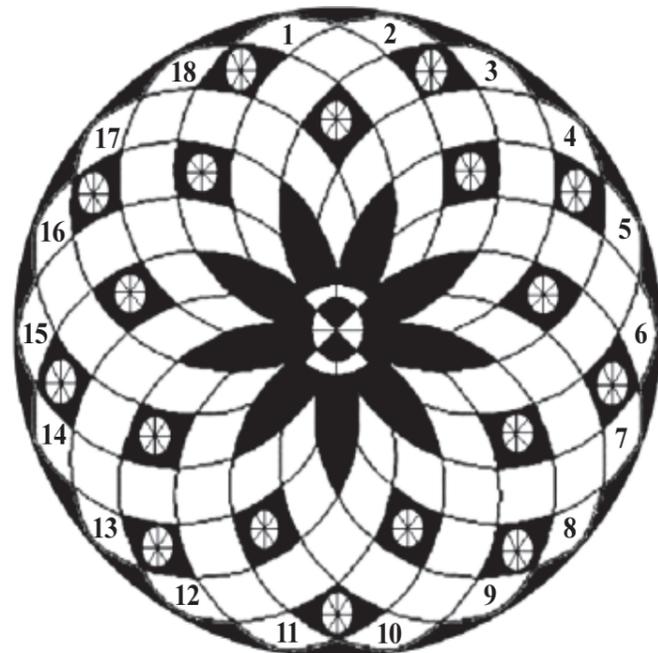
Немсерин чапхунчияр Кав-
каз къун патал гъужумдиз гъазур
жезвай вахтунда Буйнакск ше-

гъерда гуьгъуьллудаказ фронт-
диз физ кланзавайбурукай иба-
рат атлуйрин эскадрон тешкил-
завай. Меркездин регъберивай
разивал къачуна, М.-Р.Тавкаев-
ни Буйнакскдиз рекъе гъатнай.
Эскадрондин командир Къара
Къараев тир. Эскадрондин штаб-
дин парторг хъайи ада женгинин
рехъ Моздоқдила башламиш-
на, Берлинди рей гайидалай
къулухъ куьтягъна.

Хайи макандиз ам, дяве
куьтягъ хъайила, капитандин
чинда аваз хтана. Дяведилай
гуьгъуьнин йисара ам, район-
риз физ, женгинин иштирак-
чийрихъ галаз гуьруьшмиш же-
дай, алакьаяр хуьдай. 1957-йи-
суз М.-Р.Тавкаев Докъузпара
райондизни (шикилда) мугъман
хъанай. Инани ада дяведин иш-
тиракчийрихъ галаз гуьруьшар
къиле тухванай.

Кроссворд

Туькъуьрайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

СУАЛАР: 1. Халкъдин мецин куьруь, айгъамдалди са затлуни-
кай хабар къазвай эсер. 2. Жибиндин чукул. 3. Гамишдин шараг.
4. Кендирагъ. 5. Мурклядин гъамбарар. 6. Кицилн шараг. 7. Нуьк.
8. Пурарин лит. 9. Лезги писатель Межидан фамилия. 10. Талвар.
11. Гуьлдандин симерин цил. 12. Ватандин дяведа къегъалвилел-
ди иштиракай лезги генерел-майор Якуьбан фамилия. 13. Узбе-
кистандин са шегъер. 14. Дон вацалла шегъер. 15. Вилаятдин
къиле авайди. 16. Грекрин мифда 12 гуьнар къилиз акъудай къуд-
ратлу къегъал. 17. Балкъан яргъаз кат тавун патал къвачериз ядай
еб. 18. Иракдин меркез.

Махачкъалада яшаминш
жезвай Азедин Мурадович
Эсетова, адан хизанри
**Нариман Салманович
РАМАЗАНОВ**

рагъметдиз финихъ галаз ала-
къалу яз адан хизанриз, мукъ-
ва-къилийриз, багърийриз баш-
сагълугъвал гузва.

Махачкъалада яшаминш
жезвай Азедин Мурадович
Эсетова, адан хизанри
**Мирзевелибекович
БЕКЕРОВ**

рагъметдиз финихъ галаз ала-
къалу яз адан хизанриз, мукъ-
ва-къилийриз, багърийриз баш-
сагълугъвал гузва.